

Stifinner'n

En rus- og rehabiliteringsavdeling
innenfor Oslo fengsel sett i lys av
Lysgaards kollektivteori og
Goffmans begrepsapparat

Thor Hallgeir Johansen

Våren 2005

Cand. polit 1992

Institutt for sosiologi og samfunnsvitenskap

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Oslo

Innhold

<i>Innhold</i>	2
SAMMENDRAG	5
FORORD	6
1. INNLEDNING	7
1.1 STIFINNER’N, OSLO FENGSEL OG TYRILI	7
1.1.1 <i>Stifinner’ns faser</i>	8
1.1.2 <i>Personalet</i>	9
1.2 STIFINNERNES BAKGRUNN: RUS OG KRIMINALITET	10
1.2.1 <i>Rusmisbruk</i>	10
1.2.2 <i>Kriminalitet</i>	13
1.3 OPPGAVENS SIKTEMÅL	14
1.4 OPPGAVEDISPOSISJON	14
2. TEORETISK FORANKRING	15
2.1 INNLEDNING	15
2.2 TEORETISKE POSISJONER	15
2.3 LYSGAARD: ”ARBEIDERKOLLEKTIVET”	16
2.3.1 <i>Statuser, og systemene som verdi- og rollesystemer</i>	17
2.3.2 <i>Medlemskap</i>	18
2.3.3 <i>Tilslutningsformer</i>	18
2.3.4 <i>Premisser for utvikling av et kollektiv</i>	19
2.4 GOFFMAN: RAMMER	19
2.4.1 <i>Primærrammer</i>	20
2.4.2 <i>Fabrikasjon</i>	21
2.4.3 <i>Ulike fabrikkstyper</i>	21
2.4.4 <i>Uklare rammer, rammedisputter og tydeliggjøring av rammer</i>	21
2.5 MINE INTENSJONER MED DISSE TEORETISKE INN FALLSVINKLENE	22
3. TILNÆRMING TIL EMPIRIEN	23
3.1 FRA BLINDERN TIL TØYEN	23
3.2 Å BLI KJENT MED FELTET OG DE NYE OMGIVELSENE	23
3.3 Å HA DØRA PÅ GLØTT, OG ÅPNING FOR KAFFEPRAT	24
3.4 SELVOPPLEVDE GRUVEFALL	25
3.5 MITT FØRSTE MØTE MED FELTET I FELTET	25
3.6 UTFORMING AV DE RENE KVALITATIVE INTERVJUGUIDENE	26
3.7 ET KORT INNBLIKK I FORBEREDELSENE OG MOTIVENE FOR EN KVANTITATIV UNDERSØKELSE AV INNSATTE OG TIDLIGERE INNSATTE PÅ STIFINNER’N	27

3.8	GJENNOMFØRING AV DE KVANTITATIVE INTERVJUENE.....	27
3.9	GJENNOMFØRING AV DE RENE KVALITATIVE INTERVJUENE.....	28
3.10	TRANSKRIBERING AV DE KVALITATIVE INTERVJUENE	30
3.11	FRA TEKST TIL ANALYSE	30
3.11.1	<i>Koding av intervjudata med basis i temasentrert analyse</i>	32
3.11.2	<i>Idealtpekonstruksjoner</i>	32
3.12	VIL TILNÆRMINGEN BIDRA TIL AT OPPGAVENS SIKTEMÅL NÅS?	33
4.	STIFINNER’N SOM ET TEKNISK/ØKONOMISK SYSTEM	34
4.1	INNLEDNING	34
4.2	”PRODUKTET”	34
4.3	DE OVERORDNEDE.....	35
4.4	FORMALISERTE HANDLINGSPROGRAMMER OG INTERVENSJONER – DE FORELAGTE OG MANIFESTE ”PRODUKSJONSMIDLER” OG ”PRODUKSJONSFORAER”	36
4.4.1	<i>Samtalegrupper</i>	37
4.4.2	<i>Menneskekunnskap</i>	38
4.4.3	<i>Stifinnerutdanningen (Ny-Start)</i>	39
4.4.4	<i>Stifinner’ns absolutter og grunnverdier – stifinnersystemets krav overfor de innsatte</i> 40	
4.5	DE INNSATTES BIDRAG	43
4.6	STIFINNER’N: ET TEKNISK/ØKONOMISK SYSTEM?	45
5.	FANGEKOLLEKTIVET.....	46
5.1	INNLEDNING	46
5.2	BETINGELSER OG PREMISER FOR DANNELSE AV ET FANGEKOLLEKTIV	46
5.2.1	<i>Interaksjonsbetingelsene</i>	46
5.2.2	<i>Identifiseringsbetingelsene</i>	48
5.2.3	<i>De underordnedes karakteristiske problemsituasjon</i>	49
5.3	NORMER I FANGEKOLLEKTIVET	51
5.4	RUS- OG KRIMPRAT – DE INNSATTES INNLEMMELSE AV HVERANDRE I ”FORBUDTE” SAMTALERITUALER 55	
5.5	NÅR PERMISJONER BLIR KONSTRUKSJONER.....	62
5.6	”SURFERE” OG ”GRUPPEKILLERE”	66
5.7	WHERE HAVE ALL THE FLOWERS GONE? – EN STABSREPRESENTANTS BETRAKTNINGER AV PERIODER DE FØLER SEG MOTARBEIDET AV INNSATTE.	67
5.8	ET PRIVILEGIESYSTEM I ET TVANGSSYSTEM	68
5.9	ET FANGEKOLLEKTIV?	69
6.	DE ANSATTES GREP FOR Å MINIMERE VEKSTGRUNNLAGET FOR EN EVENTUELL DANNELSE AV ET FANGEKOLLEKTIV	71
6.1	INNLEDNING	71
6.2	UTVELGELSE	71
6.3	TILNÆRMINGER OG ARBEIDSMÅTER	75

6.4	JAKTEN PÅ “GRUPPEKILLERE” OG ”SURFERE” – INSTITUSJONELL ÅRVÅKENHET OG MISTENKSOMHET	76
6.5	SAMLINGER – FORANLEDNINGER, AVSLØRING AV KONSTRUKSJONER, OG DE ENDELIGE UTFALL89	
6.5.1	<i>Ulike foranledninger til samlinger</i>	90
6.5.2	<i>Samling-før-samling</i>	92
6.5.3	<i>Samling</i>	97
6.5.4	<i>Ulike utfall av samling-før-samling og samling</i>	99
6.5	EN EVIG KAMP	101
7.	ENDRING – GJENNOM TID OG PROSESSER	102
7.1	INNLEDNING	102
7.2	NÅR DET UBØNNHØRLIGE OG/ELLER MENINGSLØSE BLIR BØNNHØRLIG – HVA SKJER?	102
7.3	KONTAKTPERSON OG KOMPIS	103
7.4	DET VISER SEG GJERNE I ETTERTID AT DE HADDE RETT – DE VEIT HVA DE DRIVER MED!.....	105
8.	AVSLUTNING.....	108
9.	LITTERATUR.....	110

Sammendrag

Mitt hovedanliggende med denne oppgaven er å bringe frem økt forståelse og innsikt i hvordan sosial samhandling, ulike handlingskontekster og referanserammer skapes og manifesterer seg i den rehabiliteringsorienterte fengselsavdelingen Stifinner'n i Oslo fengsel, som intenderer å hjelpe sine innsatte med rus- og kriminalitetsproblemer.

Med basis i Lysgaards arbeiderkollektivteori og Goffmans begrepsapparat beskriver denne oppgaven hvordan innsatte i perioder og situasjoner forsøker å unnså seg de krav som stilles fra fengselsavdelingens representanter.

Unnvikelse fra personalets fremholdte krav søkes å holdes skjult ettersom de innsatte, i likhet med arbeiderne i *Arbeiderkollektivet*, befinner seg i de *underordnedes karakteristiske problemsituasjon* (Lysgaard 1985). Det vil si at de underordnede føler "ansettelsen" som nødvendig, samtidig som de krav "bedriften" stiller, til tider kan oppleves som ubønhørlige. Stifinner'n har et begrenset antall soningsplasser (ca. 20), og søkermassen er stor, så riften om soningsplass på Stifinner'n er høy. Innsatte som får innvilget sine søknader, er seg bevisst hvilket privilegium det er å sone på Stifinner'n.

Målet med "produksjonen" på Stifinner'n er å skape rehabiliterende stifinnere, som vil stå godt rustet til å videreføre sin rehabiliteringsprosess i overføring til soning i institusjon (§ 12-soning) i Tyrilistiftelsen eller i en annen samarbeidende behandlinginstitusjon. Innsatte på Stifinner'n vil kort tid etter ankomst bli forelagt "produksjonsmidlene". Dette er ikke fysiske arbeidsredskaper og maskiner, men ulike former for kognitive programmer og ritualaktige møter som er ment at innsatte skal "produsere" i. De innsatte er "varer" i seg selv, ettersom "produksjonsmidlene" er ment fra personalets side å skape positive endringer ("produksjon") i den enkelte innsatte.

Det vil kunne være vanskelig for personalet å vurdere den reelle "produksjonen". De innsatte vil ofte ha bedre oversikt over i hvilken grad de reelt etterlever stifinnersystemets krav om atferd og kognisjonsmessig endringer. Oppgaven tar blant annet for seg hvordan personalet i perioder stiller seg tvilende til om "produksjonen" er like stor som den hevdes å være av de innsatte. I slike perioder vil personalet ofte jobbe iherdig med å finne frem til det de mener må være tilstede i arbeidsstokk med liten produksjon; "produksjonshemmende" aktører. Oppgaven belyser til slutt potensielle årsaksfaktorer til visse innsattes reelle tilslutningsendringer til stifinnersystemet.

Forord

Aller først må jeg få rette en stor takk til alle mine informanter. Uten dere ville jeg, innlysende nok, ikke klart å levere det produkt som nå er forelagt. Mine informanter er mange; stifinnere, stifinneransatte, tyriliansatte og elever. Jeg er ytterst takknemlig for at dere alle har stilt nærmest grenseløst opp for meg i min forskningsperiode. Den velvillighet dere har vist meg, kan jeg knapt huske å ha opplevd andre steder. Mine nøkkelinformanter har gjort at mitt analysemateriale til de grader har blitt rikholdig og detaljert. Uten deres hjelp ville mitt analysemateriale vært atskillig skinnere. Tusen takk!

Takk til Tore Rokkan og Heid Nøkleby (Tyrili FoU) som har fremvist tålmodighet og hjelpsomhet overfor en student som i enkelte perioder har fremvist liten grad av oppgavemessig retningsans.

Til den faglige bearbeidingen av oppgaven må jeg først og fremst få takke min veileder, Ole-Jørgen Skog. Jeg må også få rette en stor takk til min bror, Lars-Henrik, som under hele min forskningsperiode har vært der som støtte, og til tider en høyst nødvendig støtte for en periodisk vaklevoren lillebror. Tusen takk!

1. Innledning

1.1 Stifinner'n, Oslo fengsel og Tyrili

Tyrilkollektivet så dagens lys i 1980 på Mesnalia ved Lillehammer. Behandlingskollektivets initiativtaker, Ulf Jansen, og hans følgesvenner var ved denne tid sterkt inspirert av ideer fra de svenske Hassela- og Valstad-kollektivene (Tjersland 1995:4). De søkte å danne et alternativt rehabiliteringssted for rusmisbrukere, som var tuftet på en felleskapsbasert tilnærming, hvor skarpe skiller mellom ansatte og klienter var lite ønskelig. Innenfor denne behandlingmessige kollektivtradisjon var ideene sterkt knyttet opp til sosialistiske ideer som; solidaritet, likeverd og fellesskap (Tjersland m. fl 1999: 17). Tyrili har siden økt i omfang og bredde, og Tyrilistiftelsen har nå fem ulike døgnbaserte rehabiliteringsenheter, med et totalbelegg på ca. 110 klienter. I tillegg har Tyrili tilbud for viderekomne klienter, som etter ønske kan søke om bostedsplass på Tyrili Arena, eller dagbasert/ukebasert tilknytning til stedet. Tyrili Arena omfatter også den sentrale ledelsen, FoU- avdeling, Fagteamet og Arena-teamet som jobber med klienter tilknyttet Tyrili Arena.

I 1992 ble Stifinner'n iverksatt som et prøveprosjekt på avdeling C-3 i Oslo kretsfengsel, som et resultat av Sosialdepartementet og Justisdepartementet ønske om å ”*videreutvikle og styrke det behandlingsrettede arbeidet overfor innsatte rusmiddelmisbrukere i kontraktsavdelinger*”¹. Sentrale i den praktiske gjennomføringen ble Tyrilistiftelsen og Oslo kretsfengsel, og deres målgruppe var mannlige straffedømte rusmisbrukere som sonet siste del av sin dom. I 1996 gikk Stifinner'n fra å være et prøveprosjekt til å bli et fast tiltak innenfor Oslo kretsfengsel, etter godkjenning og garantistøtte fra Justisdepartementet til videre drift. Etter vedtak om Stifinner'ns videre permanens ble det bestemt å flytte tiltaket til mer atskilte omgivelser i det gamle fengselssykehuset. Noen av intensjonene ved denne rokeringen var ønskene om å maksimere de behandlingmessige intervensjonene uten perturbasjon fra andre avdelingers innsatte, og selvstendigjøre seg selv innenfor kriminalomsorgens rammer.

Stifinner'ns hovedmålsetning er ”*å redusere kriminalitet og rusmiddelmisbruk for innsatte*” både under og etter innsattes soningsopphold på Stifinner'n (Tyrilistiftelsen 1999:7). Denne hovedmålsetningen er supplert med flere delmålsetninger, som på lik linje med hovedmålsetningen kan anses å være målsetninger som bør søkes å oppfylles av innsatte både under og etter soningsoppholdet²;

- Søke å mestre sitt liv i henhold til de normer og krav ”normalsamfunnet” stiller
- Ansvarliggjøre seg selv i forhold til valg. Ikke søke å tilskrive sine handlinger utenomliggende omstendigheter.
- Utvikle nære og ”naturlige” forhold til andre mennesker
- Mestre arbeidslivet

¹ stifinner.tyrili.no

² *Håndbok for Stifinner'n* (1999:7).

- Skape en meningsfylt fritid

Stifinner'ns målgruppe er mannlige innsatte som

- har rusmiddelproblemer
- har ønsker om endringer i sine liv
- har 8-24 måneder igjen av sin soningstid³
- er 18 år eller eldre

Stifinner'n har tre gruppeinntak i året; i januar, mai og september. Hvert gruppeinntak består av åtte til ti innsatte. Innsatte i alle fengsler i landet kan søke, og det er intet krav om overføring til Oslo fengsel før eventuell overføring til Stifinner'n. Ved inntakssøknader til Stifinner'n oppfordres innsatte til å skrive et personlig søknadsbrev, som kort tar for seg; rusproblemets omfang og varighet, arbeidserfaring, skolegang, fritidsinteresser, familieforhold, samt dommens lengde og tid sonet av denne dom. Innsatte som vurderes som aktuelle kandidater, etter personalets vurderinger av søknadene, vil før eventuelt innvilgelse/avslag av søknad bli vurdert ved samtaleintervju.

Stifinner'n holder til i et eget hus innenfor Oslo fengsel. Huset består av følgende:

Kjeller: Trimrom for ansatte og innsatte. Effektlager. Garderobe for ansatte. Badstue. Biljardrom. Verksted.

1. etasje: Spisestue. Kjøkken. Personalets kontorer.
2. etasje: Innsattes private rom. Tv-stue. Røykerom. Toaletter. Vaskerom.
3. etasje: Innsattes private rom. Tv-stue. Røykerom. Toaletter. Vaskerom
4. etasje: Møterom hvor *Rådsmøte*, *Samlinger*, *Samtalegrupper* og *Stifinnerutdanningen* holdes. Effektlager.

1.1.1 Stifinner'ns faser

Formelt sett er Stifinner'n oppdelt i tre faser, men reelt sett er det de innsatte i de to første fasene som betegnes som stifinnere, og det er også disse jeg vil konsentrere meg om i teksten. Hver fasegruppe består av innsatte som ble overført til Stifinner'n ved samme inntaksmåned. Innsatte vil i de første fire måneder befinne seg i fase 1, mens de neste og resterende fire måneder av soningsoppholdet på Stifinner'n, vil befinne seg i fase 2. Tanken er at innsatte under oppholdet gjennomgår progresjonsmessige endringer, slik at personalet søker å gi innsatte, på bakgrunn av hvilken fase trinn de befinner seg i, det mest adekvate rehabiliteringsopplegg. Det vil til enhver tid være to kull på Stifinner'n, som vanligvis utgjør 14-20 innsatte.

Fase 1

Etter innkjøringstur (fire til seks dager), vil to informasjonsuker stå for tur for innsatte i denne fasen. De innsatte vil i disse ukene blant annet bli gjort kjente "husets" regler, rutiner, grunnverdier og Stifinner'ns moralsett. Etter informasjonsukene vil det være dags for innsatte å

³ Innsatte som soner for sedelighetsforbrytelser tas ikke inn.. Innsatte som soner for særdeles grov vold/sitter i varetekt/er i forvaring "tas alminnelig ikke inn" (<http://www.oslofengsel.no/AvdelingC.htm>).

tre inn som deltakere i Stifinnerutdanningen (strekker seg over 12 uker, to til tre ganger i uka, to timer per gang). Innsatte vil gjennom fasen jobbe på Stifinnerhuset, i rullende omskiftninger mellom; driftslag, verkstedslag og kjøkkenlag. Det vil også i for den fasens innsatte være tilbud om fremstillinger til ulike aktiviteter utenfor fengselet. Innsatte vil også kunne ta i mot besøk av klarerte venner og familie hver onsdag mellom kl.17 og 18.30.

Fase 2

I fase 2 er innsatte i arbeidstrening⁴ på nærliggende Tyrili Arena i ukedagene mellom kl. 08.15 og 14.45. På Tyrili Arena jobber innsatte i kjøkkenlag, vedlikeholdslag, eller på Gekko Klatresenter⁵. I denne fasen vil innsatte i større grad bli innvilget permisjoner, som en del av en progresjonsmessig fundering innenfor Stifinner'n, hvor innsatte tildeles økt ansvar og rettigheter i takt med økt soningstid avsatt på Stifinner'n.

”Fase 3”: Overføring til soning i institusjon

Etter at innsatte har gjennomført de to første fasene (ca. åtte måneder) vil de bli overført til soning i institusjon, med hjemmel i Straffegjennomføringsloven § 12 *Gjennomføring av straff i institusjon*. Flertallet av de innsatte vil bli overført til en av Tyrilis fem behandlingseenheter. Mindretallet overføres til andre behandlingseinstitusjoner, enten fordi de ønsker å sone ved andre behandlingseinstitusjoner, eller at deres helseforetak ikke har investert i rehabiliteringsplasser innenfor Tyrili. Helseforetakets økonomiske garanti trer i kraft fra og med den innsattes løslatelsesdag, da den innsattes helseforetak overtar de økonomiske omkostningene ved behandlingsoppholdet i døgninstitusjon. Innsatte som soner innenfor en av Tyrilis rehabiliteringsenheter, vil inneha formell status som stifinnere i fase 3, men den generelle og vanlige betegnelsen på disse innsatte etter overføring til Tyrilis rehabiliteringsenheter er ”elever”. Det er den generelle betegnelsen for klienter i Tyrili.

1.1.2 Personalet

Stifinner'ns personale består av 13 fengselsansatte og 5 tyriliansatte. Blant de fengselsansatte er det 11 ordinære fengselsbetjenter (i turnusordning), 1 førstebetjent, og 1 fengselsinspektør. Blant de tyriliansatte, hvor en innehar betegnelsen leder, er utdanningsretningene mangfoldige; 1 sykepleier, 2 sosionomer, 1 spesialpedagog, og 1 lærer. Den generelle arbeidsfordelingen søkes stort sett å fordeles jevnt mellom de to ansattegruppene, med forbehold om visse arbeidsoppgaver som kun kan utføres av fengselsansatte. Fengselsansatte på Stifinner'n har på egenhändig vis søkt seg inn på fengselsavdelingen, på bakgrunn av sterke ønsker om å drive med rehabiliterende/terapeutisk arbeid overfor innsatte.

Personalets teammøter avholdes på fredager, kl. 12.00-13.30. Personalet jobber delvis teambasert (to team, tidligere tre). Hvert team har ansvar for enten innsatte i fase 1, eller innsatte i

⁴ Frigang

⁵ Tilknyttet Tyrili Arena

fase 2. I denne type møter er det tiltenkt at personalmedlemmer skal utveksle erfaringer, opplysninger, refleksjoner om innsatte i den fasen de er ansvarlige for. Rådsmøter holdes på fredager, kl. 13.30-16.00. Dette møte er mer et pro forma-forum, hvor eventuelle disiplinære tiltak og permisjonsrelaterte saker står i fokus. Generelle utfordringer for driften og innhold i soningstilbudet vurderes også.

1.2 Stifinnernes bakgrunn: Rus og kriminalitet

Målsetningen for Stifinner'n er, som nevnt ovenfor, å redusere kriminalitet og rusmiddelmisbruk for innsatte. Jeg vil i denne delen presentere fakta som dokumenter at dette kan by på betydelige problemer for ankomne innsatte. Materialet baserer seg på 17 intervjuer jeg foretok. Detaljene om hvordan intervjuene ble foretatt finnes i kapittel 3, men jeg vil foregripe begivenhetenes gang ved å presentere resultatene her. Jeg vil konsentrere meg om deres rus- og kriminalitetsbakgrunn.

17 intervjuobjekter er et lite antall, og statistisk generalisering tilsier svær store feilmarginer. For å understreke de statistiske generaliseringsproblemene, vil jeg ikke prosentuerer, men holde meg til de absolutte frekvensfordelingene. Jeg gjør heller ingen forsøk på mer sofistikerte kvantitative analyser, da materialet er for lite.

Stifinnerne⁶ er i gjennomsnitt 33 år, med et spenn fra 26 til 47 år.⁷ Av de 17 mennene var ingen gift. 13 var ugift, 4 skilt. 12 av de 15 som har hatt partner/ektefelle oppgir at de "over tid" har "opplevd store problemer i forhold til dem". For kategoriene "nære venner", "far", "søsken", og "naboer" og "arbeidskolleger" er det også et flertall som oppgir å ha slike problemer.⁸ 9 av 17 har barn. Flertallet av stifinnerne oppgir at de ikke har hatt foreldre med betydelige rusproblemer, kriminalitetsproblemer eller psykiske problemer. For "mor" svarer 13 av 17 nei på dette spørsmålet, for "far" 10 av 17 (1 svarte begge).

1.2.1 Rusmisbruk

Stifinnernes rusatferd preges av blandingsmisbruk. I mitt utvalg var det kun 1 som ikke hadde et problematisk bruk av flere rusmidler per dag siste 30 dager før siste soning⁹. De resterende 16 hadde gjennomsnittlig misbrukt flere rusmidler per dag i 29 av de siste 30 dagene før siste soning. I gjennomsnitt hadde disse hatt problematisk bruk av flere rusmidler per dag i 9 år. På spørsmål om hvilket rusmiddel, eventuelt rusmidler, den innsatte opplevde som sitt største problem, svarte de følgende:

⁶ Generell betegnelse om innsatte på Stifinner'n

⁷ Median er også 33 år.

⁸ For "mor" er det åtte ja, åtte nei.

⁹ Refererer til den soning hvor deler av soningsoppholdet ble gjennomført på Stifinner'n.

Rusmiddel	Antall
Heroin	5
Amfetamin	4
Heroin/amfetamin	2
Kokain	2
Heroin/kokain/benzo	1
Flere stoffer	1
Dempende medisin	1
Missing	1
Total	17

Ut fra tabellen kan vi se at det er to kategorier som dominerer; en gruppe med amfetamin som sitt største misbruksproblem, og en med heroin som sitt største misbruksproblem. 4 personer fordelte seg i ulike kategorier hvor flere rusmidler utgjorde det største problemkompleks, hvor det enkelte rusmiddel ikke kunne rangeres i forhold til de andre rusmidlene, som var basis for problemkomplekset. Det er viktig å ha i minne at denne inndelingen kun refererer til det rusmiddel/rusmidler som den enkelte ser på som sitt største problem/problemkompleks. 7 av 16 (mangler data på 1) rapporterte at de har hatt overdose med narkotika. 4 er registrert med mer enn 10 overdoser.

13 av 17 rapporterte at de hadde injisert narkotika. Av disse var gjennomsnittlig debutalder ved injisering 18 år. 11 av totalt 13 som har injisert narkotika med sprøyte, har injisert heroin. Undersøkelsen viser at 11 av 12 som har injisert amfetamin, også har injisert heroin. Blant de som både hadde hatt *problematisk bruk*¹⁰ av amfetamin og heroin ved intravenøst bruk, viser det seg at de gjennomsnittlig debuterte¹¹ med amfetamin to år før de debuterte med heroin (20 år med amfetamin, 22 år med heroin). 2 av 11 debuterte med heroin før de debuterte med amfetamin. Det tok henholdsvis 2 og 4 år fra debut ved intravenøs injeksjon til rapportert problematisk bruk av amfetamin og heroin.

Ved ønsket om å belyse den enigmatisk dynamikken mellom rusmiddelmisbruk og kriminalitet vil jeg se på først se på tidsperspektivet mellom *første gang tiltalt* for besittelse av narkotika og *debutalder for problematisk bruk* av amfetamin. Ved enkelte store tidsavvikler mellom første gang tiltalt for besittelse av narkotika og debutalder for problematisk bruk av amfetamin, gjør at medianskåren blir en mer adekvat indikator for en sentral tendens i materialet. Medianskåren viser at de hadde problematisk misbruk av amfetamin (n=16) i 1 1/2 år før de ble tiltalt for besittelse av narkotika. 8 personer befinner seg i gruppen med problematisk bruk av amfetamin 0-2 år før første gang tiltalt for besittelse av narkotika. Ved å se på tidsvinduet mellom debut for problematisk bruk av heroin (n=12) og første gang tiltalt for besittelse av narkotika får

¹⁰ Brukt minst tre ganger i uka (uavhengig av dosering); eller i "perioder (binges)" med minst to sammenhengende dager i uka til et nivå hvor normale aktiviteter vanskeliggjøres; som arbeid, skolegang, familieliv og andre aktiviteter for rekreasjon, eller dagligdagse aktiviteter som bilkjøring og lignende (Blanken m.fl 2004:28).

¹¹ Debutalder vil alltid referere til det året de begynte å bruke rusmiddelet i et slikt omfang som defineres i fotnote 11.

vi en annen tendens. Medianskåren indikerer at de hadde vært tiltalt for besittelse av narkotika for første gang 2 år forut for problematisk bruk av heroin.

Før siste fengsling var altså amfetamin eller heroin de dominerende rusmidlene blant stifinnerne. I forkant ligger det omfattende misbrukskarrierer som omfatter langt flere rusmidler for de fleste av dem. Sortert etter gjennomsnittlig debutalder for *problematisk bruk*, er dette kjennetegn ved utvalget:

Sniffestoffer/løsemidler (Problematisk bruk: 2/17, debutalder 13½ år). Kun to i utvalget hadde hatt problematisk bruk av sniffestoffer/løsemidler. Debutalder for disse to var 11 og 16 år. Gjennomsnittlig tid med bruk var 1 år. Ingen hadde hatt brukt løsemidler/sniffestoffer siste måned før soning.

Cannabis (Problematisk bruk: 11/17, debutalder 15 år): Disse 11 har hatt gjennomsnittlig tid med problembruk av cannabis i 12 år. 6 av 11 misbrukte cannabis daglig siste 30 dager før siste soning. Av de som hadde hatt problematisk bruk av cannabis, og hadde blitt tiltalt for besittelse av narkotika (11 av 11), viser det seg at cannabisdebut inntrådte 5 1/2 år før første gang tiltalt for besittelse av narkotika.

Alkohol (Problematisk bruk: 12/17, debutalder 17 år). Av de som oppgir at de har hatt *problematisk bruk* av alkohol, er gjennomsnittlig tid med misbruk av alkohol 9 år. Det var kun 4 av 17 som hadde et intensivt forbruk av alkohol de siste 30 dager før siste soning. De resterende var totalavholdende til alkohol.

Hallusinogener (Problematisk bruk 6/17, debutalder 19 år). Gjennomsnittlig tid med problematisk bruk av hallusinogener, blant disse 6, var 2½ år. Det var 1 som hadde brukt hallusinogener siste 30 dager før soning.

Amfetamin (Problematisk bruk 16/17, debutalder 20 år): Det er kun 1 av 17 i utvalget som ikke har hatt problematisk bruk av amfetamin. Gjennomsnittlig tid med problembruk av amfetamin er for de resterende 8½ år. 13 av dem anvendte amfetamin ved intravenøs injeksjon. 11 hadde et daglig misbruk siste 30 dager før siste soning. Kun 2 av 16 som hadde hatt problematisk misbruk av amfetamin, avsto fra bruk av amfetamin siste 30 dager før soning.

Dempende medisin (Problematisk bruk: 14/17, debutalder 22 år). Intravenøs injeksjon ble benyttet av åtte personer, mens seks hadde et oralt inntak. 11 hadde daglig bruk de siste 30 dager før siste soning.

Heroin: (Problematisk bruk: 12/17, debutalder: 22 år). Gjennomsnittlig tid med problematisk bruk av heroin, blant disse 12, var 7½ år. Det var kun 1 av de som var registrert med et tidligere problematisk bruk av heroin, som ikke var registrert for bruk siste 30 dager før soning. Blant de resterende 11, hadde 10 et daglig misbruk av heroin siste 30 dager før soning, mens en hadde brukt heroin ca. 20 av disse dagene. 10 hadde et intravenøst misbruk, mens to røyket heroin.

Kokain (Problematisk bruk: 10/17, debutalder 22½ år). 6 oppga bruk av kokain siste 30 dager før siste soning, 3 brukte det daglig siste 30 dager før siste soning

Andre opiater/smertestillende preparater (Problematisk bruk: 10/17, debutalder 24½ år) 5 av de som var registrert med problematisk bruk hadde ikke brukt de aktuelle rusmidlene siste 30 dager før soning. Av de 5 som hadde et misbruk av disse rusmidlene siste 30 dager, hadde de gjennomsnittlig brukt rusmidlene 20 av de siste 30 dagene før soning.

Designerdrugs (Problematisk bruk: 7/17, debutalder 26 år). 4 hadde brukt designerdrugs siste 30 dager før soning. Gjennomsnittlig bruk blant disse var 4 personene var 12 av siste 30 dager.

1.2.2 Kriminalitet

- 16 av 17 har vært tiltalt for besittelse av narkotika (mangler data for en person). Fra første gang å ha vært i besittelse av narkotika (16 år) til første gang tiltalt for besittelse av narkotika (21 år), har det gjennomsnittlig gått 5 år.
- Tiden fra første gang vært i besittelse av narkotika til første gang salg av narkotika er 2 år.
- 13 av 17 har vært tiltalt for salg av narkotika. Tiden fra første gang salg av narkotika (17½ år) og første gang tiltalt for salg av narkotika (21 år) er 3 ½ år.
- 13 av 17 har vært tiltalt for vinningskriminalitet. Gjennomsnittlig tidsavstand mellom første gang begått (12½ år) og første gang tiltalt (17 år) er 4 ½ år.
- 11 av 17 personer i utvalget har blitt *tiltalt/innbrakt* for kjøring i påvirket tilstand. I gjennomsnitt har gruppen blitt *tiltalt/innbrakt* 11 ganger. Medianskåren for *tiltalt/innbrakt* for første gang er 16 år.
- 12 av 17 har vært *tiltalt/innbrakt* for andre overtredelser av veitrafikkloven. Medianverdien for antall ganger tiltalt/innbrakt er 11. Gjennomsnittsalder for første gang tiltalt/innbrakt er 17½ år.
- 10 av 17 har blitt *tiltalt/innbrakt* for gateuro, løsgjengeri eller offentlig beruselse. I gjennomsnitt har disse 10 blitt *tiltalt/innbrakt* 22 ganger. Gjennomsnittsalder for første gang *tiltalt/innbrakt* var 16 år.
- 9 av 17 har vært tiltalt for vold. Fra første gang *begått* en voldelig handling (18 år) til første gang *tiltalt* for en voldelig handling, har det gjennomsnittlig gått 5 år.

Omfanget av kriminelle handlinger begått innenfor den enkelte kategori er også betydelig. Av de 13 som oppga å ha begått vinningsforbrytelser, har 5 begått mellom 100 og 1000 forbrytelser, mens de resterende 8 svarte ”over 1000”.

Det fleste livnærte seg av kriminalitet før siste soning. 14 av de 16 som har svart på spørsmålet, svarer at kriminalitet var deres viktigste inntektskilde de siste seks måneder før siste soning.¹² 2 hadde sykepenger som viktigste inntektskilde, mens bare 1 hadde arbeidsinntekt. Over halvparten (n=9) oppgir imidlertid at de tidligere har hatt et arbeidsforhold som varte over ett år.

16 av 17 har tidligere soningserfaring. Halvparten av dem oppgir å ha tilbrakt mer enn 50 måneder i varetekt/fengsel.¹³ Det siste fengselsoppholdet var i gjennomsnitt 2 år. 7 i utvalget sonet en vinningsdom mens de var på Stifinner'n, 6 en narkotikadom, og 1 en voldsdom. 3 sonet dommer for narkotikaforbrytelse i kombinasjon med enten vinning eller vold. 12 har ikke tidligere behandlingserfaring for rus- og kriminalitetsproblemer.

¹² Hvorav to oppgir at stoffsalg i kombinasjon med sosialhjelp er viktigste inntektskilde.

¹³ Jeg oppgir her kun median da jeg er usikker på en positiv outlier på dette spørsmålet.

1.3 Oppgavens siktemål

Jeg har så langt gitt en kort redegjørelse om Stifinner'n og den utvalgte stifinnerkohort.

For meg er det også essensielt å belyse, analysere og bringe frem en dypere forståelse av ulike aktører og grupperes handlinger, referanserammer, oppfatninger, og verdier innenfor en fengselsavdeling som intenderer å drive rus- og kriminalitetsrehabiliterende arbeid.

Mitt hovedanliggende er å generere økt forståelse og innsikt i hvordan sosial samhandling, ulike virkelighetsforståelser og handlingskontekster skapes, endres og manifesterer seg i rehabiliteringsavdelingen Stifinner'n. Lysgaards ønske var at hans kollektivteori skulle forstås og anvendes i bredest mulig forstand, og ikke kun innenfor bedriftsorganisasjonsmessig forskning (Lysgaard 1985:92). Jeg har tatt Lysgaards oppfordring, og ønsker blant annet å nyttiggjøre meg av hans begrepsapparat for å se om arbeidernes uformelle kollektivdannelse kan gjenfinnes blant innsattes uformelle organisering innenfor Stifinner'n.

Videre ønsker jeg å belyse prosessene som er ment å initiere endringer i innsattes livssituasjon, selvoppfattelse og generelle relasjoner til andre. Foruten å deskriptivt beskrive prosessene, ønsker jeg også å få frem hvordan aktørene ut i fra sine respektive posisjoner og ståsteder oppfatter de ulike prosessene.

På bakgrunn av svært ulike forståelseshorisonter og lojalitetssystemer mellom aktørgruppene, kan det være av stor sosiologisk interesse å få en økt forståelse av hvilke kommunikasjonsrelasjoner og intervensjoner som er ment å skape forenlighet, og en mer homogen virkelighetsforståelse mellom innsatte og ansatte. Samtidig kan en bedre forståelse av rehabiliteringsarbeid være av potensielt stor betydning for samfunnet generelt, i tillegg til for den enkelte innsatte.

1.4 Oppgavedisposisjon

I neste kapittel vil jeg presentere de teoretiske innfallsvinklene jeg vil benytte meg mest av i studien. I kapittel 3 vil jeg beskrive hvordan jeg gikk fram for å innhente og bearbeide materialet. Kapittel 4, 5 og 6 vil være strukturert med referanse til Lysgaards (1985) kollektivteori. Kapittel 4 vil vurdere hvordan Stifinner'n kan karakteriseres som et *teknisk/økonomisk system*, og kapittel 5 hvordan det i perioder og situasjoner kan eksistere fangekollektivistiske forordninger, og hvordan det i visse tilfeller kan arte seg. Kapittel 6 vil beskrive de strategier de ansatte bruker for å motvirke dannelse og opprettholdelse av et fangekollektiv. Kapittel 7 vil belyse enkelte omkastninger som kan skje i enkelte innsatte under deres soning på Stifinner'n, og mulige årsaker til denne omveltning i virkelighetsforståelse.

I løpende tekst i analysedelen er personalets og de innsattes ord skilt ut ved at de står i både kursiv og anførselstegn.

2. Teoretisk forankring

2.1 Innledning

Min interesse er å gripe de ulike aktører og grupper mangfold av meninger, og hvordan aktørene konstituerer seg innenfor et institusjonelt landskap hvor atferds- og kognisjonskorrigerende idealer er høyst fremtredende. Dette impliserer at det er en viss gruppe (innsatte) innenfor institusjonen som innehar en form for ”problemidentitet”, som ikke er kongruent med de fremtredende normer innenfor det ”normale” samfunn. Og hvor det iverksettes tiltak som skal gjøre den aktuelle gruppen bedre egnet til å møte det ”normale” samfunnet.

En sosial hendelses mening og signifikans vil alltid være regulert av hvilken ramme eller perspektiv vi er i besittelse av ved det aktuelle tilfelle. Ved å bruke *rammeanalyser* (Goffman 1986) kan vi få en forståelse av organiseringen av erfaringer og opplevelser, og hvordan disse *rammene* regulerer våre oppfattelser av situasjoner. Erfaringsbakgrunn og aktørens plass i institusjonen er faktorer som kan bidra til at aktører oppfatter situasjoner og prosesser annerledes, eller at det stilles krav til hvordan situasjoner eller prosesser bør oppfattes.

Noe av dette belyser Lysgaard i *Arbeiderkollektivet* (1985) hvor aktørers type tilslutning til de ulike systemene er delvis styrt av hvor den enkelte befinner seg i bedriftens hierarki. I Lysgaards *Arbeiderkollektivet* trer de underordnedes uformelle organisering frem, og belyser hvordan de agerer overfor bedriftsledelsen, som er representanter for det ”teknisk/økonomiske” system som stiller ”*umettelige, ensidige og utilbørlige*” krav overfor de underordnede. De underordnede fremstår som produksjonsfaktorer som er underlagt bedriftens kravfulle *teknisk/økonomiske system* (Lysgaard 1985: VII).

2.2 Teoretiske posisjoner

Goffman i det sosiologiske landskap

Å plassere Goffman sine teoretiske bidrag innenfor en eksakt sosiologisk tradisjon kan volde problemer selv for de mer sosiologisk innvidde. De som forsøkte under hans levetid å plassere han innenfor ett sosiologisk paradigme, med Goffmans viten, fikk stort sett lite bekreftende tilbakemeldinger om eventuell fortreffelighet ved sine ”bås”-forsøk. Uten å ta munnen for full, vil jeg hevde – i tråd med Williams (2000:80) – at Goffman først og fremst var en sosiologisk essayist, fremfor en systematisk teoretiker. Selv betegnet Goffman sine teoretiske bidrag som uttrykk for ”*naturalisme*”, uten at han videre utdypet hva han la i dette begrepet (ibid:79). Dog har jeg nå tanker om å plassere Goffman innenfor en sosiologisk retning; *interaksjonismen*. Emile Durkheim anses å være denne sosiologiske retnings opphavsmann, selv om Durkheim ofte blir kategorisert som funksjonalist. Ved at Durkheim benektet at sosiale institusjoner hovedsaklig kan forklares ut fra deres funksjon (konsekvenser) kan det være mer rettmessig å unnlate å betegne Durkheim som funksjonalist (Barnes 1995:69). I følge Barnes kjennetegnes *interaksjonismen* ved at den flytter fokus fra individ til sosial situasjon (Rønning 2000:10). I likhet med *interaksjonismen*, er Goffmans interesse å favne sosiale interaksjonssituasjoners ulike uttrykk.

Disse sosiale interaksjonssituasjoner betegner Goffman som *encounter*¹⁴. Det er med andre ord samværsmessige interaksjoner som var Goffmans primære forskningsområde. Samfunnet kan med Goffmans øyne forstås som ”en sammenkjedet serie av encounters” (Rønning 2000:10). I de fleste av Goffmans sosiologiske bidrag kan de sosiale aktører anses for å være fristilte aktører, som er aktive konstruktører av egne handlinger (Houg 1998: 15). Goffman var også meget inspirert av Durkheims teorier, da han anser svært mange samværsformer styrt av regler og ritualer (Houg 1998:15). Å anse Goffman som ”dramaturisk analytiker” (Messinger 2000:219) mener jeg også langt på vei er meget betegnende. Som dramaturisk analytiker er man lite interessert i å dokumentere det ”alle vet”, isteden vil en slik forsker være meget opptatt av å lete etter de eventuelt ”gjemte” funksjoner av sosiale interaksjoner (ibid:219). Goffman var også meget oppfattet av å belyse samværets usikkerhet, både som; aktører eller parters ulike oppfatninger av det aktuelle samvær som utspinner seg, men også som en eller flere aktørers usikkerhet i forhold til om det eller de projiserte ”selv”¹⁵ vil bli godtatt, eller oppdaget som mulige fordreininger av den/deres egentlige ”jag”(er”).

Lysgaards ståsted

Lysgaards *Arbeiderkollektivet* regnes som en klassiker innenfor nordisk sosiologi (Bråten 1998:167). En av årsakene til at dette sosiologiske verket har blitt en bestselger innenfor sosiologisk litteratur i Norden, er blant annet at bokens begrepsapparat er høyst anvendelig ved analysedannende forskning utenfor typiske industribedriftssituasjoner. Lysgaards kollektivteori baserer seg på en funksjonalistisk systemteori, hvor arbeiderkollektivet dannes som en forsikring og buffer mot det teknisk/økonomiske systems umettelige krav overfor arbeiderne. Arbeidernes kollektivdannelse er en konsekvens av det teknisk/økonomiske system, og derav ett *sekundærsystem* (Lysgaard 1985). Arbeiderkollektivet dannes med andre ord på bakgrunn av en ”kollektiv rasjonalitet” (Hagen 1999:141), hvor underordnede, for å sikre seg selv på best mulig måte, forenes i et kollektiv – arbeiderkollektivet. Lysgaards arbeiderkollektiv har i særlig stor grad vært analytisk rammeverk for arbeids- og organisasjonsforskere. Guldbrandsens studie av en industribedrift i Årdal, Carlssons forskning på funksjonærkulturen i en bank, Svenssons studie av industriarbeidere, Feirings studie av en industribedrift er alle eksempler på forskningsprosjekter hvor Lysgaards begrepsapparat har vært utgangspunkt for analytiske betraktninger (Kalleberg i Lysgaard 1985:267; Feiring 1983).

2.3 Lysgaard: ”Arbeiderkollektivet”

Lysgaard påpeker i *Arbeiderkollektivet* at kollektivteorien har relevans utover studiene av underordnede og overordnede i en industribedrift. Siktemålet er større, kollektivteorien kan være aktuell som teoretisk tilknytning i; ”alle arbeidsorganisasjoner innen alle bransjer, hva slags goder og tjenester det enn måtte være som blir fremstilt og frembudt” (Lysgaard 1985:103). For Lysgaard er arbeidsorganisasjon ”arbeidsorganisasjon” og ansettelse ”ansettelse”, dette åpner for

¹⁴ samvær

¹⁵ Som i denne sammenheng ikke er i overensstemmelse med det/de sanne ”jag” som aktørene virtuell innehar

kollektivteoriens potensielle anvendelse også innenfor visse anstalter og fengsler. Jeg har tatt Lysgaards oppfordring, og ønsker å nyttiggjøre meg av hans begrepsapparat for å se om arbeidernes uformelle kollektivdannelse kan gjenfinnes i innsattes organiseringsformer ved soningsopphold på Stifinner'n.

La oss se hva Lysgaard legger i begrepet *arbeiderkollektiv*. For det første hevder Lysgaard (1985:74) at dette kollektivet oppstår som en konsekvens av arbeidernes behov for å forene seg i et beskyttende fellesskap overfor bedriftssystemets (det teknisk/økonomiske systems) ”*umettelige, ensidige og ubønhørlige krav*”. Det er viktig å påpeke at dette systemet ikke nødvendigvis vil oppleves slik av alle arbeiderne, men det vil være et pålegg fra arbeiderkollektivet om at det skal oppfattes slik. Arbeiderkollektivet er en uformell forening av likemenn, mot aktører som betegnes som ”*de andre*” innenfor bedriften. Kollektivet er arbeidernes system, på samme måte som de overordnede system er det teknisk/økonomiske system. At noen betegnes som underordnet vil si at de i liten grad har bestemmelsesrett på vegne av det teknisk/økonomiske system, de har ikke ”*systemet under sin kontroll*” (Lysgaard 1985:139)

Kollektivsystemet er et *motsystem* og en *forskansning* mot det teknisk/økonomiske system. Disse to systemene utgjør sammen med det *menneskelige system* bedriftens systemverden. Lysgaard skriver at det er her ”*individets interesser skal utvikles og utfoldes (...) ikke organisasjonsmessige eller kollektive interesser*” (Lysgaard 1985:76).

Det menneskelige system levnes liten plass i *Arbeiderkollektivet*, og kan ikke oppfattes helt analogt med de to andre systemene – medlemskapet i det menneskelige system fordrer ikke tjeneste for en sosial enhet, men kun tjeneste overfor en selv (Lysgaard 1985:76). Det er ens egne krav til en selv, som representerer dette systems krav. Fremfor de andre systemenes krav, som holdes frem av disse systemenes medlemmer, men dog i ulik grad og styrke.

2.3.1 Statuser, og systemene som verdi- og rollesystemer

I *Arbeiderkollektivet* vil den enkelte arbeider inneha ulike statuser (og der av ulike rolleforventninger) avhengig av hvilket system han/hun ses i. Som medlem av arbeiderkollektivet er hans status: *arbeider*, i det teknisk/økonomiske: *ansatt*, og i det menneskelige system: *menneske*. Arbeiderne er dermed medlemmer av alle systemene, og hvert system fordrer forpliktelser og gir ytelser overfor medlemmene.

Arbeiderkollektivet er et kollektivsystem, verdisystem og rollesystem på samme tid, på samme måte som de to andre systemene også er verdi- og rollesystemer. Rollesystemet innebærer ”den atferd, de handlinger og innstillinger som forventes av de personer systemet omfatter, om disse personene skal bidra til de verdier systemet representerer” (Lysgaard 1985:62). Verdisystemet består av de idealer som holdes frem som ”de riktige” og ”moralske”.

Å oppfatte det teknisk/økonomiske system som ”umettlig, ensidig og ubønhørlig” vil innenfor arbeiderkollektivets verdisystem bli ansett som en riktig anskuelse, og de arbeiderne som ikke gjør det (vil som tidligere poengtert) bli utsatt for ulike former for pålegg og press om å gjøre det. Vi ser dermed at kollektivteorien bærer i seg potensielle rollekonflikter basert på hvilken form for *forpliktelse* og *tilslutning* den enkelte har til de ulike systemene. De av arbeiderne som i for stor grad kommer med *bidrag* til det teknisk/økonomiske system, hvor det eksisterer ett arbeiderkollektiv, vil på samme tid risikere å bli utsatt for kollektivets sanksjonsformer.

2.3.2 Medlemskap

De underordnede vil inneha et tredobbelt medlemskap. Med medlemskap følger også forpliktelser. Et systemmedlem kan ikke frabe seg å være tilsluttet systemet, uten at dette får konsekvenser av ulik grad. Hvert system krever tilslutning (Lysgaard 1985:64) Ved undertegnelse av arbeidskontrakt følger disse medlemskapene med, om man vil eller ikke. Ved å være medlem av det teknisk/økonomiske system er man pålagt å yte en viss innsats og bidrag til dette systemet.

Hvis dette ikke overholdes av medlemmene, kan de bli utsatt for ulike sanksjoner fra det teknisk/økonomiske systems representanter. Den sterkeste reaksjonsformen er oppsigelse (Lysgaard 1985:64), andre kan være irettesettelse eller ulike former for reprimander. Disse sanksjonsformene synliggjør underordnetes problemkompleks; det å verne seg tilstrekkelig mot det teknisk/økonomiske system, uten at denne beskyttelsen fører til oppsigelse.

Nå berører vi en av *problembetingelsene* som må være tilstede for at det skal danne seg et kollektiv i overensstemmelse med kollektivteorien til Lysgaard (1985:187): Den underordnede må være innlemmet i arbeidsorganisasjonen i form av *ansettelse*. Ansettelsen bærer bud om det frivillige aspekt ved arbeidernes innlemmelse i arbeidsorganisasjonen. Den underordnede har inngått arbeidsavtalen frivillig. Dette indikerer at den underordnede ikke ønsker å frasi seg visse privilegier det teknisk/økonomiske system genererer. Det teknisk/økonomiske system må være av betydning for han, hvis ikke har han ingen behov for assistanse fra et kollektivt beskyttelsessystem (Lysgaard 1985:134). Hvis bedriftssystemet oppleves som totalt meningsløst (også instrumentelt) og urimelig ville neppe disse tanker bæres av en som er innlemmet som ansatt. Hvis så er tilfelle kan vi formode at tiden som ansatt blir meget kortvarig.

2.3.3 Tilslutningsformer

Et medlem er ikke nødvendigvis *tilsluttet* et system, selv om det i systemmedlemskapets natur ligger pålegg om at han/hun skal være det (Lysgaard 1985:64). Hvis en person blir godkjent og definert som bidragsyter til systemet, av viktige representanter for det aktuelle system, vil det med andre ord bety at han/hun er tilsluttet systemet (Lysgaard 1985:64). Vi kan skille mellom ulike tilslutningsformer, hvor hver form enten kan klassifiseres som *systembærende* eller *systembåren*. *Systembærere* favner de personer som føler seg moralsk forpliktet overfor systemet, hvor brudd på systemets reglement fremkaller dårlig samvittighet. Personen går inn for systemet av egen lyst, han "*bærer systemet i seg*" (Lysgaard 1985:66). *Systembårne* medlemmer karakteriserer de medlemmer hvor tilslutningen til systemet er basert på deres egen "umiddelbare utbytte av tilslutningen" (Lysgaard 1985:68). Et systembåret medlem tilslutter seg systemet fordi det "*lønner seg i den situasjonen man nå engang befinner seg i*" (Lysgaard 1985:68). Det er med andre ord personens motiv om eget umiddelbart utbytte som gjør at tilslutningen karakteriseres som systembåren.

De systembærende tilslutningsformene er *funksjonell forpliktelse* og *normativ forpliktelse*. *Funksjonell forpliktelse* baserer seg i større grad på tanken om å gjøre systemet så effektivt som overhode mulig, og hvor målet helliggjør midlene. Her gjør "*rasjonell eksperimentering og fordomsfri gjennomtenkning*" seg gjeldende (Lysgaard 1985:66). Den normative forpliktede er i større grad opptatt av ikke å bryte normene i systemet. Tilslutningen er normdrevet, i motsetning til den funksjonelt forpliktedes tilslutning som hovedsaklig er måldrevet. De systembårne

tilslutningsformer (*selvutfoldelse, belønning og unngåelse av straff*) er tilslutninger hvor systemet ikke er mål i seg selv, men middel til å nå et mål; belønninger til seg selv av ulik art.

Tilslutningsformen for den enkelte systemmedlem trenger ikke å være konstant, men kan endres basert på hvilke krefter som er gjeldende for øyeblikket. Lysgaard (1985:70) utelukker heller ikke at et systemmedlem er tilsluttet systemet på *flere* ulike måter på samme tid, men mener det vil være mulig å kunne påvise et medlems dominerende tilslutningsform i de aller fleste tilfeller

2.3.4 Premisser for utvikling av et kollektiv

Lysgaard forutsetter at *spontanorganiserende prosesser* og en *problemtolkningsprosess* må virke, for at det skal kunne dannes et kollektiv. Bak begrepet *spontanorganiserende prosesser* skjuler det seg to typer prosesser; *identifiseringsprosesser* og *interaksjonsprosesser* (Lysgaard 1985:145). Disse tre prosessene anses som grunnprosesser i kollektivsystemets utvikling (ibid:147). Kollektivsystemet foreligger dermed som en mulighet når disse betingelsene er oppfylt:

- personene befinner seg i nærheten av hverandre (betingelse for *interaksjonsprosesser*)
- er lik hverandre, opplevelsen av et "vi" (*identifiseringsprosesser*)
- står overfor de underordnede karakteristiske problemsituasjon (*problemtolkningsprosess*)

Lysgaard hevder at disse prosessene forsterker hverandre i et *sirkelvirkningsforhold*, hvor hver enkelt prosess (uavhengig av valg) positivt innvirker og støtter opp om de to andre prosessene (Lysgaard 1985:149). En av teoriens grunnpilarer og logiske slutninger er at etter en gitt tids prosessvirke vil problemtolkningsprosessen avsettes i en mer homogen "autorisert" oppfatning, hvor verdi- og rollesystemet i større grad har blitt gjort klart og tydelig for den enkelte underordnede i bedriften (Lysgaard 1985:150).

2.4 Goffman: *rammer*

*Rammer*¹⁶ er meningskonstituerende og meningsorganiserende. *Rammene* forteller oss hvordan vi skal definere situasjoner vi befinner oss i (Manning 1992:118), eller som Album (1996: 22) poengterer; "vi kan få svar på hvilken ramme som gjelder, ved å stille spørsmålet: "Hva er det som foregår her nå?" Det vil ofte ligge normative forpliktelser i forhold til hvordan man skal oppfatte en situasjon eller et samvær, og dermed hva som vil være passende oppførsel i situasjonen/samværet.

Våre hverdagslige manøvreringer innenfor *rammer* vil ofte være preget av vår *praktiske bevissthet* (Giddens i Kaspersen 1996), hvor *rammen* som gjelder ofte blir tatt for gitt, ved at man ikke finner det nødvendig å eksplisitt, overfor seg selv og/eller andre, gjøre klart for hva som gjelder eller skal gjelde som *ramme*. Vi forholder oss dermed ofte til rammer på et *pre-refleksivt* nivå (Bourdieu 1995a; 1995b). I visse tilfeller vil enkelte aktører ha større innflytelse og makt til å definere situasjoner, eller presse igjennom hva som skal gjelde som den "rette" definisjonen av en situasjon. Dette er noe Skatvedt påpeker som en mulig karakteristikk av relasjonen mellom hjelper

¹⁶ *Frames* (Goffman)

og klient, hvor hjelperen, i kraft av sin posisjon, kan definere hva som skal gjelde som situasjonsdefinisjon (Skatvedt 2001:14). Det skal definitivt ikke utelukkes at klienten i slike tilfeller i mindre grad enn hjelperen tror, reelt er enig i hjelperens situasjonsdefinisjon, og kanskje heller tilsynelatende kapitulere for hjelperens situasjonsdefinisjon (Oltedal 2000:233). Forventninger til hva som er passende vil ofte avhenge av hvilken posisjon aktøren har i samværet. Album (1996:207) hevder at; ”rammer gir mening til handlinger”. Samtidig inneholder de regler for atferd”. Og atferdsreglene innenfor rammer vil ofte være styrt av hvilken posisjon og ståsted aktøren har i forhold til andre rammedeltagere.

2.4.1 Primærrammer

Goffman opererer med to vidtfavnende klasser av *primærrammer*¹⁷. Den *naturlige primærramme* vil ikke ha betydning i min analyse av Stifinner'n, ettersom den utelukker aktører som produsenter og iscenesettere innenfor rammer. Den *sosiale primærramme* vil på den andre siden gi oss:

understanding for events that incorporate the will, aim, and controlling effort of an intelligence, a live agency, the chief one being the human being (Goffman 1974:22).

Primærrammen vil generere andre rammer, som alltid vil kunne ledes tilbake til primærrammen. Rammer som genereres fra primærrammen vil kun få mening med referanse til primærrammen. Min forståelse av primærramme er i overensstemmelse med Burns' (1992: 252) tolkning;

(...)primary frameworks are somehow anchored in an intersubjective consciousness shared by members of the same cultural community.

En sosial gruppes *primærrammer* er dermed et sentralt fundament for gruppens kultur. I Goffmans' (1974:22) terminologi fremstår primærrammer som ”guided doings”. Disse har visse likhetstrekk med den *symbolske interaksjonismens* perspektivbegrep, hvor perspektivet er guide eller ”briller” for våre persepsjoner (Charon 1989:7). Goffman hevdet den symbolske interaksjonismen manglet et multidimensjonelt syn på situasjoner, og at de kun favner situasjoner hvor det kun er en definisjon av situasjonen (Collins 1989:58). For Goffman er;

The Median notion that the individual takes toward himself the attitude others take to him seems very much an oversimplification (Cahill 2000:24).

Hva som er relevant som passende atferd eller adekvat fortolkning er med andre ord avhengig av hvilken generelle primærramme vi er i besittelse av. Ved manglende kulturell kompetanse vil aktøren ha vanskeligheter med å sette seg inn i rammen som har gyldighet, og sannsynligheten for å bryte *rammereglene*¹⁸ vil øke betraktelig. Hendelser og handlingers mening er med andre ikke gitt a priori, men avhenger blant annet av hvilke primærrammer aktøren innehar, og hva som etter suksessfulle ”forhandlinger”¹⁹ blir bestemt som adekvat ramme.

¹⁷ Primary Frameworks (Goffman 1986)

¹⁸ Framing Rules (Goffman 1986)

¹⁹ Disse ”forhandlingene” skjer ofte på et prerefleksivt nivå/ubevisst nivå.

2.4.2 Fabrikasjon

Fabrikasjon er en form for transformasjon av ramme, hvor aktører vil ha ulike oppfattelser av hva som faktisk skjer, avhengig av om de er *fabrikanter*, eller om man er offer for fabrikantenes produserte rammer. Goffman beskriver fabrikasjon som følgende:

the intentional effort of one and more individuals to manage activity so that a party of one or more others will be induced to have false belief about what it is that is going on (Goffman 1974:83).

Fabrikanter må ha en forståelse av intensjonen(e) og mening(ene) ved den opprinnelige ramme for at fabrikasjonen skal kunne lykkes, og produsentene må sørge for at den produserte rammen har høy grad av formlikhet med den originale rammen. Fabrikantene benytter seg av noe allerede meningsfullt – *primærrammer*. Det er i kraft av disse rammenes institusjonalisering at den fabrikantiske virksomheten overhode lar seg gjennomføre. For fabrikantene er det fabrikasjon som foregår, for den andre part er det som foregår det som blir fremstilt av fabrikantene (Goffman 1974:84). Når to eller flere aktører samarbeider i å presentere et bedrag er skjult kommunikasjon mellom fabrikantene i de aller fleste tilfeller nødvendig (Goffman 1974: 83). Når fabrikantene eventuelt blir avslørt, vil det som for kort tid siden var reelt og sant for den andre parten, i etterkant av avsløringen bli sett på som bedrag.

2.4.3 Ulike fabrikasjonstyper

Det vil alltid finnes ulike typer fabrikasjoner, avhengig av fabrikantenes opprinnelige intensjoner ved fabrikasjonene, og hvor lenge fabrikasjonene foregår. Goffman opererer med to klasser av fabrikeringer; *benign (vennlige)* og *exploitive (utnyttende)* fabrikasjoner. De *vennlige* fabrikasjonene vil ofte vare over en kortere tidsperiode, og vil hevdes å ikke stride mot den/de ”bedrattes” interesser (Goffman 1974:87). De blir ofte sett på som harmløse, hvor de ”bedratte”, etter at de har blitt gjort bevisst fabrikasjonen, vil reagere fredsommelig og lattermildt til fabrikasjonen. Ved *utnyttende* fabrikasjoner er de ”bedratte” i langt større grad, i etterkant av avsløringen, preget av mistillit, sinne, oppgitthet og frustrasjon overfor fabrikant(en)s virksomhetsarbeid.

2.4.4 Uklare rammer, rammedisputter og tydeliggjøring av rammer

I perioder kan rammer være vage og usikre, og de involverte vil stille seg spørsmål om hva det er som faktisk skjer og hvilke rammer som egentlig gjelder. Det er ofte i disse situasjonene den praktiske bevisstheten eller prerefleksiviteten erstattes med en refleksiv bevissthet. Rammen tas ikke lenger forgitt. Er personen foran oss det han utgir seg for å være? Er situasjonen sånn som den tilsynelatende fremstår som? Av og til er vi i tvil eller mistenksomme overfor rammer som potensielt kan være underlagt fabrikasjon. Rammene trenger ikke å være fabrikantiske for at enkelte, eller alle, aktørene i situasjonen oppfatter rammene som vage og usikre. Ved rammedisputter, kan partene reelt ha motstridende versjoner av hendelser, åpent diskuterer hvordan man skal definere hva som skjedde eller skjer (Goffman 1974:322). Men disse rammedisputtene kan også oppstå i en sekvens, som er avledet fra en parts mistanke og

konfrontasjon med en annen parts påståtte (berettigede eller ikke) fabrikasjoner. Hvis fabrikantene tilstår en fabrikasjonsvirksomhet, vil dette kunne lede til *tydeliggjøring av rammen*²⁰. Å si at en ramme er klar:

Is not only to say that each participant has a workably correct view of what is going on, but also, usually, a tolerably correct view of the others' views, which includes their view of his view (Goffman 1974:338).

2.5 Mine intensjoner med disse teoretiske innfallsvinklene

Disse teoretiske innfallsvinklene kan synes å være meget divergente og motstridende, i forhold til hvilke sosiologiske sjangere de faktisk representerer; *interaksjonisme* versus *funksjonalistisk systemteori*. Det som taler for at de kan utfylle hverandre i denne oppgavens analysedel, er at begge, i ulik form og innhold, kan tangere relativt like sosiale fenomener. I Lysgaards kollektivteori søker de underordnede å unnså seg krav fra det teknisk/økonomiske system, noe som kan synliggjøre seg på ulike måter; de underordnede i kollektivet vil søke å produsere begrenset mengde med varer (holde akkorden), uten at denne middelmådige produksjonen vil generere til oppsigelse. De vil med andre ord søke å holde produksjonsnivået lavt, på samme tid som produksjonen må være tilstrekkelig til at de ikke blir oppsagt²¹. Goffmans rammebegreper kan ved slike situasjoner gi et meget detaljert bilde av hva som kan skje når underordnede i en form for "arbeidsorganisasjon" søker å unnså seg krav som stiller fra de overordnede. Det finner flere ulike årsaker til at jeg har valgt å supplere Lysgaards kollektivteori med hovedsakelig Goffmans rammebegreper i min analyse av en "arbeidsorganisasjon" (Stifinner'n). I "min" "arbeidsorganisasjon" er produksjonen av varer (blant annet kognitive endringer i den enkelte innsatte) langt vanskeligere å få øye på, enn de varer som produseres i en industribedrift. Selv om det i denne "arbeidsorganisasjon" manes til at de underordnede (innsatte) omgjør ord (uttrykk for det kognitive) til handling (varer i praksisform), vil ikke nødvendigvis disse "varer" i praksisform være overensstemmende med de reelle kognitive tanker de innsatte innehar. Disse reelle kognitive tanker, hvis de eksisterer hos innsatte, vil stort sett søkes å holdes skjult for personalet (de overordnede), i frykt for eventuelle "oppsigelser". Sett i forhold til Lysgaards industribedrift, kan det tenkes at de overordnede (personalmedlemmer) i rehabiliteringsbedriften Stifinner'n, har langt større problemer med å verifisere og måle den reelle produksjonen av "varer", fremfor de overordnede i en industribedrift, som med det blotte øye relativt lett kan anslå den reelle produksjonsmengde i sin bedrift.

Jeg vil i oppgaven søke å dra nytte av Goffmans begrepsapparat, for i større grad kunne gi et rikholdig bilde av de særegne produksjonsvilkårene de innsatte er underlagt på Stifinner'n. Samtidig som mine utvalgte Goffman-begreper bidrar til økt innsikt i hvordan ulike aktører og aktørgrupper, ut i fra sine respektive posisjoner, oppfatter de ulike prosessene på Stifinner'n.

²⁰ *Clearing the frame* (Goffman 1985)

²¹ Denne setning belyser det Lysgaard omtaler som "de underordnede karakteristiske problemsituasjon"

3. Tilnærming til empirien

3.1 Fra Blindern til Tøyen

Etter å ha avlagt de nødvendige eksamener innenfor hovedfag i sosiologi, var tiden inne for å virkelig komme i gang med det store; hovedfagsoppgaven.

Hvor skal jeg begynne? Hva skal jeg skrive om? Disse spørsmålene hadde jeg nærmest kontinuerlig stilt meg selv etter inntak på hovedfagsstudiet. De intersubjektive spørsmålene ble tidvis besvart annerledes, men ble i større grad analoge etter en tids deltakelse i påbygningskurs i avvikssosiologi. Jeg kunne under kursets gang, bekrefte overfor meg selv at det var innenfor dette vidtfavnende temaområde min hovedfagsoppgave ville kretse. Ikke en nødvendigvis stor avgrensning – men dog en avgrensning på veien mot den endelige avgrensningen. I min iver og søken etter å komme i gang med den virkelige sosiologiske svenneprøven, undersøkte jeg ulike prosjektbeskrivelser som lå ute på Vitenskapsbutikkens nettsider. Og hva fikk jeg se? Jo, en prosjektbeskrivelse som vekket min umiddelbare interesse og nysgjerrighet. Tyrili Forskning og Utvikling søkte hovedfagsstudenter som var kompetente og villige til å bidra til å gjennomføre ulike studier av Stifinner'n. På samme tid som iveren etter å bli knyttet til prosjektet tiltok, økte også frykten for at andre studenter skulle fylle opp plassene som sto til rådighet.

I en kombinert frykt/iver-tilstand ble en foreløpig og begrenset ”forslag til problemstillinger/interessante oppgaveforslag” nedskrevet, og sendt til Vitenskapsbutikken, som igjen videresendte oppgaveforslagene til oppdragsgiver. Tyrili FoU fattet interesse, og kontaktet meg for avtale om møte. Møtets utfall ble som ønsket, på tross av min til dels stotrende fremferdsel under møtets gang. Etter møtet ble jeg invitert med på en kort omvisning i FoU-avdelingen og Tyrilistiftelsens andre lokaler i Sverres gate 4, supplert med hilsningsritualer underveis. Kontorplass, pc-utstyr og andre remedier ble den etterfølgende dag tildelt den lykkelige student, som i en lang tid fremover søkte å gjøre seg kjent med sine nye omgivelser og problemstillinger.

3.2 Å bli kjent med feltet og de nye omgivelsene

Ved min ukedagsbaserte tilstedeværelse på Tyrili Arena, fikk jeg etter relativt kort tid et visst grep om omgivelsene, eller var det motsatt? Det aller første som slo meg var usikkerheten om hvem som var hvem de aller første dagene. Hvem var ansatte? Hvem var klienter/”elever”? Og hvem var stifinnerne? Ikke nok med det, et helt nytt og meget ukjent begrepsapparat og ymse forkortelser gjorde at mine spørsmål var mange den første tiden. Hva betyr det? Hva vil det si? Hva står den forkortelsen for?

Min rolle i denne perioden kan svært treffende omtales som; *akseptabel inkompetent person* (Lofland i Hammersley og Atkinson 1999:128). Jeg oppfattet meg selv i denne perioden som en form for nybegynner, som visste relativt lite om alt det jeg hadde lyst å vite mye om. Risikoen for *feltblindhet* (Kvale 2005) anså jeg for å være svinnende liten i denne perioden. Et spørsmål som jeg særlig hadde stilt meg selv var; hvordan skal jeg føre meg i samvær/samtale

med ”stifinnere”²² og ”elever”. Hva snakker de om? Hvordan skal jeg oppføre meg? Hva kan vi snakke om? Og hva skal vi ikke snakke om? I hvilken grad måtte jeg balansere min nysgjerrighet og vitenslyst opp mot det enkeltes individs krav på integritet og verdighet?

Min initieringsfase på Tyrili Arena kan betegnes som en trå varsomt-periode. I denne perioden var jeg lite spørrende utad overfor elever og stifinnere i forhold til rusmisbruk og kriminalitet, mens jeg i større grad stilte spørsmål til ansatte i Tyrili FoU om disse temaene. Selv om jeg antakeligvis hadde fått bedre svar av de som hadde vært involvert i det selv. Dette endret seg relativt raskt med tiden som gikk. Etter stor grad av hjelpsomhet og omsorg fra ansatte, elever og stifinnere, kombinert med en litt mer vågal stil fra min side, ble den uvitende student mer vitende med tiden.

Nå var det ikke slik at jeg uten en form for ”invitasjon”, søkte å dekke mitt nysgjerrighets- og vitensbehov. Med ”invitasjon” tenker jeg på at rammen for den type samtaler er åpnet, ved at de andre aktørene har åpnet for denne type prat, enten ved at de introduserer visse temaer selv, eller at de oppfordrer meg til å spørre dem, hvis det er noe jeg lurer på. I mange fall opplevde jeg at ”elever” og stifinnere inviterte meg til denne type prat. De visste at jeg var tilknyttet Tyrili som hovedfagsstudent, og at jeg antakeligvis ikke var uten interesse for deres opplevelser og erfaringer enten fra Stifinner’n, behandlingsopphold og/eller rus- og kriminalitetsmiljøer. Disse samtalerne jeg følte jeg ble invitert inn i, var det som kan betegnes som uformelle samtaler innenfor kvalitativ forskningsterminologi. I denne henseende skal det definitivt ikke unnskås at de uformelle samtaler jeg har hatt med stifinnere, ”elever”, ansatte i Tyrili og fengselsansatte har utfylt og beriket mitt kunnskapsgrunnlag betraktelig. I kraft av disse samtalers uformellhet, har jeg opplevd at det ekte og umiddelbare har kommet fram, uten at de store avveininger om å pynte på ord, uttrykk, situasjoner etc. har blitt underlagt for mye tid og tanker. Søken etter menings- og forståelsesdimensjoner har ved denne type samtaler gitt meg et relativt stort og rikt refleksjonsgrunnlag.

3.3 Å ha døra på gløtt, og åpning for kaffeprat

Det skal definitivt ikke dølgjes at jeg opp gjennom min tid i Tyrili har tyllet i meg anelige mengder kaffe. Ikke nødvendigvis for at kaffen har vært høyst nødvendig og nytelsesdekkende i en del tilfeller, men mer som et incitament til å innlemmes i gode, uformelle samtaler med stifinnere, klienter og ansatte. Her må det fremheves at det ikke nødvendigvis har dreid seg om kun oppgaverrelaterte samtaler, men mer som generelle og hverdagslige samtaler mellom aktører, som med tiden til hjelp, har lært hverandre å kjenne, og som har hatt glede og nytte av de oppståtte sosiale relasjoner.

Jeg har i min periode som hovedfagsstudent tilknyttet Tyrili FoU, søkt å være åpen og tilgjengelig for samtaler generelt, både for å dekke mitt sosiale behov, men også for å få økt innsikt i ”elevers” og stifinneres generelle beretninger, erfaringer og refleksjoner omkring situering i institusjoner, rus- og kriminalitetsmiljøer. Samtidig har jeg vært bevisst den nødvendige balansen mellom nærhet og distanse som deltakende observasjon krever, men hvor de klare handlingsreglene ikke eksisterer. Selv om bytte av kontor plass i et tilfelle gjorde det svært

²² Innsatte på Stifinner’n

vanskelig å ha kontordøra på gløtt, har jeg ved de andre kontor plassene jeg har hatt, stort sett forsøkt å ha døra litt på gløtt, eller i det minste lagt forholdene til rette for at denne døra ikke skulle være vanskelig å åpne for de som har ønsket det. Nå er det heller ikke slik at jeg har fått like god kontakt med alle ”elever” og stifinnere i min tid tilknyttet feltet, men som naturlig er, har opprettet visse nære relasjoner til en del ”elever” og stifinnere, som i visse situasjoner og perioder har virket som *nøkkelinformanter* (Wadel 1991:53). Dette er en form for informanter som man opparbeider personlige forhold til og som gir en mye innsikt (Wadel 1991:54). Ettersom blant annet stifinnere og ”elever” har kommet og gått under min tid tilknyttet Tyrili FoU, har mengden av nøkkelinformanter, og hvem de har vært, variert med tiden som har gått. Uansett har de tilført meg nyttig og nødvendig informasjon som jeg er ytterst takknemlig for å ha blitt tildelt.

3.4 Selvopplevde gruvefall

Å ha en løs og vag prosjektplan, vil ofte være tilfelle når man har følelse av å være nybegynner innenfor et felt, men allikevel er svært vitebegjærlig. Man søker bredde, dybde og altomfattende kunnskap om feltet. Det meste av tilgjengelig informasjon anses som nyttig, adekvat og svært passende for oppgaven i en slik periode. I stor tro på at det vil gagne din oppgaves kvalitet og utforming, søker man kunnskap og innsikt om det meste innenfor feltet, og det meste oppleves som svært relevant for oppgaven.

Jeg vil i ettertid hevde at denne kunnskapen ikke er ubrukelig eller lite berikende, men i forhold til oppgavens endelige problemstillinger i mindre grad kan anses for å være anvendelig. En slikt forløp til endelige problemstillinger vil ofte være en naturlig prosess som ny i forskerrollen, i det minste når man ikke har mange erfaringer å basere sin forskningskarriere på. Jeg var dog ikke helt uten forankring til problemstillinger, men som av ulike årsaker gjorde at en passende og vel gjennomført belysning av problemstillinger ble lite gjennomførbart. Uten å innlemme leseren i disse nå forkastede problemstillinger som førte meg til dels på avveie, vil jeg dog i ettertid si at jeg har lært mye av mine enkelte feiltrinn og gruvefall i forskningsperioden, og trøste meg med at mange forskere har gått i lignende feller før (Widerberg 2001:33).

3.5 Mitt første møte med feltet i feltet

Etter en viss tids fordøyelsesprosess av både mer og mindre nyttig litteratur, var tiden kommet for mitt første virkelige møte med feltet i feltet; Stifinner'n. Jeg hadde før denne tid rukket å bli kjent med både stifinnere i fase 2 og noen Stifinneransatte, mens de hadde vært på Tyriliseret. Noe som gjorde feltinngangen atskillig lettere å forholde seg til, enn et tilfelle hvor alle avdelingens innsatte og ansatte hadde vært totalt ukjente for meg. Som jeg påpekte overfor ansatte i et rådsmøte, var min interesse ikke enormt spesifisert, men at jeg stort sett ønsket å følge de daglige gjøremål på avdelingen, rett og slett følge de prosesser som fant sted på huset, for å danne meg et generelt bilde av avdelingen. Med stor grad av velvillighet og gjestfrihet fra ansatte, fikk jeg stort sett bevege meg fritt rundt på huset. Min generelle forforståelse av fengsel ble under denne tid motbevist. Innsatte og ansatte hadde generelt en vennlig tone med hverandre og de generelle sosiale omgangsformene mellom innsatte og ansatte var definitivt ikke representative for de forestillinger jeg hadde hatt.

Det som også gjorde dette oppholdet meget interessant for meg, var friheten jeg hadde til å bevege meg relativt fritt rundt i lokalene, og dermed oppholde meg i sosiale situasjoner hvor det både var; ansatte og innsatte, kun ansatte, og kun innsatte tilstede. Ord og uttrykk ble snappet opp, og tanker om interessante spørsmål til en fremtidig intervjuguide oppsto. Etter hver dags endte opphold på Stifinner'n, var det nærmest springmarsj til kontoret i forsøk på å få hamret ned dagens tanker, refleksjoner og feltobservasjoner på pc-en.

Denne feltperioden opplevde jeg som ytterst berikende og slitsom på samme tid. Tanker kom, tanker gikk, ulike potensielle begreper og teorier ble i relativt høy hastighet og intensitet enten; forkastet, oppbevart dypt i skuffen, oppbevart i skuffens øvre lag, eller oppbevart lett synlig og anvendelig på kontorpulten. Dette var en innledende sekvens til den fase som skulle komme, hvor teoretiske referanserammer ble *endret, modifisert og spesifisert* (Malterud 2003), i takt med min forståelse av ulike sosiale fenomener på Stifinner'n. Det som slo meg tidlig i denne feltperioden var de ansattes særlige bruk av rollebegreper om innsatte, både i samvær med dem, og mer atskilt, på personalets ulike kontorer. Det var "masker", det var "roller", det var "gruppekillere", det var "bærere av fangekultur", det var "surfere" det var "åpnere" – det var det aller meste som vekket min interesse for rette min sosiologiske øyne mot blant annet Stifinner'ns dramaturgiske begrepsapparat.²³ Min persepsjon ble fra denne stund mer teoriladet, enn det som hadde vært tilfelle tidligere (Fog 1994: 123)

3.6 Utforming av de rene kvalitative intervjuguidene

Mitt arbeid med utforming av intervjuguiden skjød fart. Feltoppholdet hadde gitt meg økt innsikt, og inspirasjon til å utforme ulike intervjuguiden, myntet på henholdsvis personalmedlemmer og innsatte. Det genuine ønske om å intervjuer både ansatte og innsatte, var å få belyst ulike sosiale fenomener og institusjonelle tiltak fra flere ståsteder – som et middel mot eventuelle skjevheter i forskningsmaterialet. Og som en vitens-økende faktor under forskningsprosessen. Ved å *triangulere* (Malterud 2003) intervjuene – ved at de ulike intervjuguidene både favnet innsatte og ansatte (både fengselsansatte og tyriliansatte) – ville jeg sikre meg at mitt forskningsmateriale ikke kun besto av én aktørgruppes antakelser, betraktninger, vurderinger og opplevelser. Jeg hadde ikke på daværende tidspunkt et ferdig sett med vedtatte problemstillinger og teoretiske innfallsvinkler, men visse lå like vel langt framme i hukommelsen.

Utformingene av intervjuguidene var basert på spørsmål jeg etter feltoppholdet i størst mulig grad ønsket å få besvart av fremtidige intervjupersoner. Disse intervjuguidene var åpne for modifiseringer og endringer, ettersom nye mulige spørsmål kunne dukke opp, eller fjernes som resultat av blant annet; en eller flere intervjupersoners innsiktsøkende besvarelser, eller nyanvendte teoretiske innfallsvinkler til forskningsområdet. Wadel (1990:129) sin betegnelse av kvalitativ metode som en *runddans mellom teori, metode og data* kan virke som en kort oppsummering av min generelle tilnærming gjennom hele min forskningsperiode. I dette tilfellet var jeg åpen for at nytt innsanket intervjumateriale kunne endre mine førsteutkast til intervjuguiden, samtidig som funn av interessante teoretiske innfallsvinkler under intervjuperiodene kunne endre delvis på intervjuguidenes spørsmål, eller føre til dannelse av ulike

²³ "Gruppekiller" og de andre begrepene vil bli fyllestgjørende omtalt senere i teksten.

typer oppfølgingsguider. Mine intervjuguider var *temasentrerte* (Thagaard 1998), hvor en viss form for grovartet koding av spørsmålenes tematilhørighet ble gjort. Jeg var på samme tid bevisst på at jeg ikke måtte la meg låse av de ulike spørsmålenes tematilhørighet i det senere analysearbeidet av intervjuene.

3.7 Et kort innblikk i forberedelsene og motivene for en kvantitativ undersøkelse av innsatte og tidligere innsatte på Stifinner'n

Som en parallellprosses til den kvalitative tilnærmingen til Stifinner'n, ble også tankene om en kvantitativ undersøkelse av tidligere og daværende stifinnerinnsattes tidligere rus- og kriminalitetskarriere vekket. Representanter i Tyrili FoU hadde på denne tid relativt lenge ønsket å iverksette et stortilt og tidkrevende prosjekt; retrospektive og nå-baserte intervjuer av alle samtykkende personer som hadde hatt soningsopphold på Stifinner'n i perioden 1992 til og med 2002.

I denne retrospektive og nåtidsbaserte studien, var det tiltenkt å kartlegge de aktuelle personenes livsområder ved ulike målepunkter; ved inntak til Stifinner'n, ved utskrivning fra etterfølgende soning/opphold på heldøgnsinstitusjon, to år etter utskrivning, fem år etter utskrivning, og en mer utfyllende "situasjonen i dag"-del som ble søkt dekket uavhengig av intervjuets måletidspunkt. Intervjuskjemaene som ble utformet, i samarbeid mellom den skrivende og representanter i FoU-avdelingen, baserte seg hovedsakelig på klientkartleggingsverktøyet *EuropASI* (Addiction Severity Index), i kombinasjon med visse del-komponenter fra *ASI-Krim*. ASI er et klinisk klassifikasjonssystem som er utarbeidet av McLellan og medarbeidere på begynnelsen 1980-tallet, og som senere har blitt bearbeidet til europeisk bruk (Wennesland 2005:52).

Etter at utformingene av intervjuskjemaene var unnagjort, ble meldeskjema, med ferdig utformet intervjuskjema vedlagt, sendt til Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste (NSD). Etter NSD sin gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og dokumenter vedlagt, fant de at prosjektet ikke medførte behandling av personopplysninger i henhold til personopplysningsloven § 1-3, og følgelig ikke utløste meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningsloven § 31 og 33. Den etterfølgende tiden ble jeg kurset i bruk og administrering av kartleggingsverktøyene. To prøveintervjuer ble gjennomført før jeg begynte på den reelle kvantitative datainnsamlingen. Mitt formål med denne type datainnsamling, var først og fremst et ønske om å øke kunnskapsnivået om denne gruppe innsatte, med særlig fokus på rus- og kriminalitetskarrierer.

3.8 Gjennomføring av de kvantitative intervjuene

Representanter fra Tyrili FoU opprettet førstegangskontakt med mine 11 intervjupersoner, ved å kontakte koordinator eller behandlingsansvarlig ved den enkelte enhet/avdeling. Disse informerte de aktuelle intervjupersonene kort om undersøkelsens formål, hensikt, og om deltagelsens frivillige aspekt. Behandlingsansvarlig koordinerte intervjutidspunkt i forhold til den enkeltes behandlingsprogram. Informasjon om intervjupersonens rettigheter ble gitt både skriftlig og muntlig til de aktuelle intervjupersonene før intervjuingen begynte, og det ble påpekt (skriftlig og muntlig) at intervjupersonene kunne la være å svare på spørsmål som de ikke ønsket å gi

opplysninger om, og at informasjonen ville bli behandlet slik at de som deltok ikke ville kunne identifiseres eller gjenkjennes i resultater av prosjektet. Det ble også påpekt at informasjonen ble oppbevart på en forsvarlig måte og pålitelig måte, og at de når som helst kunne velge å trekke seg fra deltagelse eller korrigere avgitt informasjon, både under og etter intervjutidspunkt. Det ble anmodet både skriftlig og muntlig overfor informantene at de til enhver tid kunne ta kontakt med meg (telefon eller komme innom kontoret), for å få opplysninger om sin deltagelse og/eller få informasjon om fremdriften i prosjektet.

På grunn av praktiske og ressursmessige begrensninger intervjuet jeg stifinnerinnsatte/og eks-stifinnerinnsatte som oppholdt seg på Østlandet i intervjuperioden. At jeg valgte å intervju personer som var rusfrie ved intervjutidspunkt var også en betingelse; i forhold til intervjupersonenes tilregnlighet og innsikt i hva undersøkelsen innebar. For opplysningens skyld består mitt datamateriale av 17 personer, hvor fire intervjuer er utført av to representanter fra Tyrili FoU. Intervjuene mine ble utført i atskilte rom, enten på Tyrili Arena eller ute på de ulike rehabiliteringsenhetene.

Av mitt utvalg på 17 personer var to personer ferdig med soning og rehabiliteringsopphold, seks personer var enten i *fase 2* på Stifinner'n eller under Straffegjennomføringsloven § 12; *gjennomføring av straff i institusjon*, og ni personer var i rehabiliteringsopphold²⁴ etter ferdig sonet dom. 12 av mine 13 intervju i denne sammenheng hadde kort kvalitativ tilleggsdel, som blant annet berørte intervjupersonenes vurdering av; positive og negative elementer ved Stifinner'n, hva som kunne vært gjort annerledes på Stifinner'n, hva som var eller hadde vært mest lærerikt ved å sone på Stifinner'n, hvorfor de begynte med illegale rusmidler og kriminalitet, og hva som skulle til for å bli ansett som en ressursrik person innad i rus- og kriminalitetsmiljøer. Ved gjennomføring av de kvantitative intervjuene var det innlysende at lydopptaker ikke ville bli brukt. Derfor fant jeg det heller ikke passende å bruke lydopptaker i den korte etterfølgende kvalitative intervjudel. Intervjuene (17 stk.) som er grunnlag for den kvantitative delen, ble alle supplert med intervjupersonenes underskrifter på samtykkeskjemaene.

3.9 Gjennomføring av de rene kvalitative intervjuene

Intervjuutvalget til de rene kvalitative intervjuene var stort sett basert på tilfeldig grunnlag, med visse unntak; jeg ønsket å intervju både fengselsansatte og tyriliansatte, og jeg intervjuet to innsatte som jeg oppfattet som *gode informanter* (Album 1996:235). De *gode informantene* har god formidlingsevne, svarer relativt utfyllende og har en viss glede av å fortelle (ibid:235).

Mitt utvalg besto av fire ansatte (to fengselsansatte og to tyriliansatte), fire innsatte i *fase 2*, og en innsatt i §12-soning. Disse intervjuene ble gjennomført i ulike lokaler på Tyrili Arena, med unntak av et ansatt-intervju som ble gjort på Stifinner'n. Ved innledningen til hvert enkelt intervju forespurte jeg den enkelte informant om tillatelse til å bruke lydopptaker – alle de utvalgte informantene godtok dette. På tross av at det ble brukt lydopptaker under intervjuene, følte jeg aldri at intervjuenes gjennomføring ble forringet av dette element.

²⁴ Det samme rehabiliteringsopphold som var påbegynt under soning under straffegjennomføringsloven § 12

Ettersom intervjuene utgjør en viktig del av den senere meningsanalysen (Kvale 2005:89), søkte jeg hele tiden å lytte aktivt til det som ble fortalt, og eventuelt stille oppfølgings spørsmål der det følte nødvendig. På den annen side søkte jeg stort sett å lede aktuelle intervju personer vekk fra det jeg oppfattet som påbegynte, i visse fall vel påbegynte digresjoner. Årsakene til at jeg i visse fall lot enkelte intervju personer gå et stykke på det jeg oppfattet som digresjonens vei, var at det ikke nødvendigvis forble digresjoner – sett i lys av det senere analysearbeide, eller at det jeg oppfattet som påbegynte digresjoner i visse fall kunne være en innledningsfase til noe oppgavemessig meningsfullt og interessant.

Men hovedsakelig forholdt jeg meg til meg til intervju situasjonene som *guidede konversasjoner* (Rubin og Rubin 1995:122). Med *guidede konversasjoner* menes det at intervjueren forsiktig og årvåkent guider intervju samtalen, leder den gjennom faser, stiller spesifikke spørsmål, og oppmuntrer intervju personen til å svare i dybde og lengde (ibid: 124). Jeg søkte også å være fleksibel i forhold til den nedskrevne og temainndelte intervjuguiden, og var bevisst på at mange kvalitative intervjuer ikke nødvendigvis forløper som det var tiltenkt fra intervjuer på forhånd. I mange intervju situasjoner tangerer intervju personer flere av intervjuguidens spørsmål på samme tid, og det er krav til intervjueren om å bevisst registrere hva som blir sagt, og hvilke spørsmål som faktisk blir besvart. I noen av mine intervjuer opplevde jeg at dette skjedde – samtidig som jeg i disse situasjonene var svært bevisst på å forholde meg til besvarelsenes innhold. Hvilke spørsmål besvarte intervju personen nå? Er besvarelsen fullt dekkende og utfyllende nok for de ulike aktuelle spørsmålene? Mine kontinuerlige fortolkninger i disse situasjoner var at de aktuelle intervju personer oftest besvarte et spørsmål fullt ut, mens et eller flere andre spørsmål i intervjuguiden forble delvis besvart. Dette noterte jeg i intervjuguiden underveis, slik at jeg enten valgte å trekke inn det eller de delvis besvarte spørsmål inn i den daværende situasjon, eller lot det eller de spørsmål vente, men med noteringer om at det/de spørsmål kun var delvis besvart. Dette var også et signal overfor de aktuelle personer om at jeg forholdt meg interessert, våken og mottakelig for hva de sa, og at jeg ved min årvåkenhet påpekte ved inndragning²⁵, at spørsmålet delvis var besvart tidligere, og deretter stilte nødvendige bispørsmål i søken på å få en dekkende og utfyllende besvarelse.

Under intervjuenes gang, var jeg også påpasselig med å påpeke overfor intervju personene at det var fritt for å ta pauser under intervjuene når de måtte føle for det. I to tilfeller var det jeg som introduserte tanken om å ta en kort pause under intervjuingen. Forslaget hadde delvis ulik motivgrunn i de to tilfellene. I den ene intervju situasjonen begynte jeg å føle meg litt sliten, og introduserte pauseforslaget²⁶ for å sikre at jeg skulle være våken og mottakelig for den informasjonen som skulle komme. I den andre intervju situasjonen opplevde jeg at begge parter var i ferd med å tre inn i en trøtthetsfase, og at tiden virkelig var inne for et lite avbrekk, før vi gikk videre med intervjuingen. Man bør være seg bevisst som intervjuer at mye informasjon kan gå tapt som følge av at en eller begge parter har sklidd inn i en trøtthetsperiode – både ved at intervjuer ikke forholder seg tolkende (Kvale 2005:93), reflekterende og ikke stiller nødvendige

²⁵ Uansett om dette skjedde med en gang, eller om jeg lot vente til det/de tangerte spørsmål dukket opp der de opprinnelig var plassert i intervjuguiden

²⁶ Intervju personen fikk gjennomslag for sitt forslag

oppfølgingsspørsmål for å sikre god kvalitet på intervjuet, og at intervjupersonen i mindre grad besvarer spørsmålene på en utfyllende måte, enn tilfelle kan være når personen føler seg mer opplagt.

Etter intervjuenes gjennomføring underskrev alle intervjupersonene informert samtykkeskjemaer, hvor de ga sine tillatelser for bruk av de opplysninger som ble gitt i intervjuene.

3.10 Transkribering av de kvalitative intervjuene

De ni kvalitative intervjuene ble lagret som lydfiler på pc'en, og ble så raskt som mulig oversatt til tekst. Det er i disse stundene selve stemningen og intervjuenes ulike sekvenser holdes lengst fremme i hukommelsen, selv om jeg noterte tilleggsopplysninger underveis i intervjuene som ikke lot seg fange på lydbånd. Oversettelsene var en tidkrevende affære, hvor 22 timers lydopptak skulle omsettes til tekst.

Mitt første intervju, som var det lengste rent kvalitative intervju (2 timer og 55 minutter), ble gjennomført i et rom som definitivt ble avskrevet som fremtidig intervjulokale etter jeg hadde påbegynt mitt første transkriberingsarbeid. Selv med min høyst avanserte og fremragende lydopptaker²⁷, ble transkriberingsarbeidet i stor grad en øvelse i å beherske seg. De andre intervjuene var nærmest en fryd å transkribere, med tanker om de forvoldninger det første intervju hadde gitt. Ved at jeg utførte transkripsjonsarbeidet kort tid etter gjennomførelse av intervjuene, ga det meg sterke fornemmelser av å virkelig være tilstede igjen i intervjusituasjonene. Man kunne nærmest eksakt huske²⁸ hva som ble formidlet nonverbalt gjennom ansiktsuttrykk og kroppsbevegelser, noe som gjorde at det transkriberte intervjuene ble supplert med ulike betegnelser om den aktuelle intervjupersons nonverbale uttrykk der det føltes adekvat og meningsbærende.

Analysearbeidet ble allerede påbegynt under transkriberingsprosessen, ved at min sosiologiske hørsel fanget opp interessante analyseelementer under oversettelsene fra lyd til tekst. Denne hørselen var for øvrig en god sans å ha, for å unngå søvndyssende effekter under transkriberingene. Ved at jeg hele tiden prøvde å forholde meg årvåken til hva intervjuuttalelsene kunne være et uttrykk for, sikret jeg meg mot at transkriberingsarbeide ble en genuint trettende affære. Selv med denne åndsnærværende innstillingen, kan jeg ikke unnså at det til visse tider var en prøvelse i seg selv å forsøke å etterleve denne innstilling.

3.11 Fra tekst til analyse

Det var først når lyd ble til tekst at analysearbeidet gikk over i sin mest intensive fase. Nå må det imidlertid påpekes at den foregående analysefase var relativt intensiv – ved at jeg etter hvert intervju²⁹ begynte å knytte meningsfulle begreper og kodeord til det enkelte intervju – og

²⁷ Sony IC recorder ICD-BP 150

²⁸ Med litt hjelp fra intervjunotatene

²⁹ Dette skjedde ved at jeg allerede under intervjuenes gang gjorde notater som det i ettertid ble knyttet teoretiske begreper og meningsfulle kategorier til, og at det i etterkant av det enkelte intervjus utskrivning ble lest igjennom – gang på gang – og lagt til i økende grad fortolkende meningsbegreper.

sammenligne de enkelte intervjuene med hverandre for eventuelt å finne mønstre på kryss av det enkelte intervju.

Jeg ville nødig stille meg i en situasjon hvor jeg samlet inn intervjudata, uten at jeg foretok substansielle analyser på samme tid (Coffey og Atkinson 1996:2). Dette omtales av Hammersley og Atkinson (1998:219) som *gradvis fokusering*, hvor *datainnsamlingen foregår parallelt med at interessante fenomener avdekkes og klart identifiseres*. Et tilfelle hvor data akkumuleres uten en pågående analyseprosess ved dets side, vil i mange fall være oppskriften på ulykkelighet, om ikke total katastrofe (Coffey og Atkinson 1996:2). Jeg hadde visse sosiologiske teorier og begreper relativt synlig på kontorpulten ved utformning av den kvalitative intervjuguiden, samtidig som jeg var åpen for at intervjumaterialet kunne tale til meg om å hente frem mindre synlige teorier og begreper, som ikke hadde vært i min synsvidde ved intervjuguideutformingen.

Jeg hadde som rettesnor under hele analysearbeidet at intervjumaterialet måtte bli gitt en sjanse (Widerberg 2001:120), uten at det ble fullstendig overdøvet av forutinntatt sosiologisk teori. Jeg søkte å begi meg ut på en middelvei mellom en ren teoristyrte analyse på den ene siden, og en ren empiristyrte analyse på den annen side. Det var heller ikke slik at jeg kun ville bruke de transkriberte intervjuene i mitt analysearbeid, men søkte også å supplere dette med bearbejdede feltnotater, refleksjoner, nøkkelinformanters vurderinger av mine foreløpige fremstilte analyser og fortolkninger, og *observasjonsdata* (Thomassen 2001:23).

Ved at jeg i etterkant av mange analytiske skriftlige formuleringer hentet inn ekspertise på feltet³⁰, for å forsikre meg om det var noe meningsfullt og holdbart i mine analytiske og mer generelle betraktninger, føler jeg styrket mine meningsanalyser betraktelig. I disse tilfellene fikk jeg også ulike former for tilleggsopplysninger, som har beriket mine analytiske fremstillinger enda mer. Som det fremkommer i intervjuguiden forholder jeg meg allerede her til visse sosiologiske begreper som jeg forsøkte å undersøke i stifinnerkontekst.

Lysgaards' *Arbeiderkollektivet* var allerede ved intervjuguideutformingen etablert som teoretisk innfallsvinkel, i tillegg til visse deler av Goffmans begrepsapparat. Jeg må ærlig innrømme at jeg ikke kan tidfeste ekstakt når³¹ og hvorfra ideen til å undersøke om det til tider eksisterte former for fangekollektiv på Stifinner'n kom fra. Men jeg vet at Ødegaard (1996) brukte begrepet fangekollektiv et par steder i sin evaluering; *På ulendte veier – evaluering av Stifinnerprosjektet*, så det skal ikke utelukkes at min interesse for denne teoretiske innfallsvinkelen delvis kom etter lesning av denne evalueringsrapporten. Som jeg har påpekt tidligere, ble deler av Goffmans dramaturgiske begrep vekket til liv etter feltopphold på Stifinner'n, men intervjumaterialet ble også gitt en sjanse, som den viste seg å ta vare på. Oppgaven ble delvis skapt på grunnlag av de teoretiske innfallsvinklene jeg allerede innehadde under utformingen av intervjuguiden, men en del teoretiske begreper kom til, godt ut i analysearbeidet – etter at alle intervjuene var gjennomført, og oversatt fra lyd til tekst.

³⁰ I disse sammenhengene forhørte jeg meg med tidligere innsatte på Stifinner'n

³¹ Med unntak av at det skjedde før den kvalitative intervjuguideutformingen

3.11.1 Koding av intervjudata med basis i temasentrert analyse

I analysen av tekstmaterialet ble de ulike intervjuene forsøkt sammenstilt, blant annet ved temasentrerte inndelinger (Thagaard 1998), hvor tekstdeler fra de ulike intervjuene ble forsøkt satt sammen. Det aller første trinnet i min analyse av intervjutekstene var helt enkelt å ordne intervjupersonenes³² besvarelser på samme spørsmål i en matrise, for å eventuelt få et overblikk over eventuelle tendenser og mønstre i materialet. Dette var allikevel første skritt i en lang intervju-materialanalyse, som med tiden ble langt mer intrikat enn kun enkelt å stille intervjupersonenes besvarelser under samme spørsmål i felles matriser. I enkelte tilfeller var dette meningsfullt og sosiologisk innsiktsdannende, mens andre ganger måtte jeg i større grad lete i intervju-materiene for å sammenkoble ulike intervjuutsnitt som kunne forenes under samme meningsfulle kode. Dette var tidkrevende, men på samme tid genererte det økt kunnskap om fenomener i den undersøkte institusjonelle konteksten. Ettersom meningsadekvate koder ikke nødvendigvis finner de tilhørende intervjuutsnittene under samling av aktuelle intervjupersoners besvarelser til ett spørsmål, krever det at forskeren er åpen for virkelige dypdykk i intervju-materien – våge å krysse grensene mellom de enkelte spørsmål i intervju-materialet. I analyseprosessen var det også viktig å vekte de ulike aktørgruppens besvarelser, i de tilfeller jeg søkte å triangulere sosiale fenomener. Selve kodingene ble med tiden også mer raffinerte, jo mer tid som ble investert i kodningsarbeidet.

Et motiv for at jeg også søkte temabasert analyse, var at jeg ved denne tilnærming i mindre grad gjorde – både innsatte og ansatte – mindre gjenkjennelige enn ved ulike former for portretter (Widerberg 2001: 123-124), hvor utvalgte uttalelser fra en intervjuperson er direkte knyttet til et personportrett. Ved å la de ulike intervjuuttalelsene forbli atskilt fra bestemte personprofiler, har jeg i større grad søkt å gjøre intervjupersonene anonyme, enn tilfelle ville vært ved ”portretter”, hvor gjenkjennbarheten for en gruppe lesere ville vært lettere å spore. Selv om temabaserte analyser innehar visse etiske dilemmaer – blant annet ved at intervjutekst blir oppstykket i tekstbolker og tas ut av sin opprinnelige sammenheng (Thagaard 1998:166) – har jeg valgt å holde fast ved denne tilnæringsmåte fordi det har vært analytisk adekvat, og fordi jeg ikke ønsket å la en persons intervjuuttalelser bli knyttet til et personportrett. Dette for i større grad å sikre en viss grad av anonymitet.

3.11.2 Idealtipekonstruksjoner

Ideen om en form for idealtipekonstruksjon av visse typer ”*gruppekillere*”³³, var allerede etablert ved utforming av intervjuguiden. Fantet det mange ulike ”*gruppekillere*”? Hva var forskjellene? På hvilke måter ble disse eventuelle ulike typer oppfattet av personalmedlemmene? Selv om personalmedlemmenes svar i visse fall var sammenfallende, var det også ulike nyanser. Her var det opp til meg å forsøke å finne eventuelle mønstre i besvarelsene som gjorde at ulike typebeskrivelser eventuelt kunne slås sammen eller skilles fra hverandre. Ettersom jeg i stor grad har syntetisert beskrivelser fra enkelte personalmedlemmers besvarelser, som ikke nødvendigvis har blitt omtalt ved samme typenavn, ble det min oppgave å konstruere typene. Enten ved å gi

³² Innsatte og ansattes besvarelser ble på dette tidspunkt holdt fra hverandre

³³ Betegnelse som brukes om innsatte som antas påvirker innsattgruppens tiltenkte ”produksjon” i negativ retning.

disse typene mine navn, eller la de typenavn i intervjuempirien som jeg syntes karakteriserte den enkelte type ”*gruppekiller*” best, bli stående som betegnelse. Jeg forsøkte i denne analysedelen å løfte fram det jeg anså for å være essensen i de ulike personalmedlemmers typebeskrivelser (Widerberg 2001:124), og hvordan disse i mange fall koblet sammen, kunne generere økt kunnskap ved bruk av idealtipekonstruksjoner. Visse elementer av personalmedlemmenes beskrivelser ble ikke ordnet under idealtypene. Disse ble etter analytiske vurderinger gjort til fristilte strategier, som i større grad sto til fri benyttelse for aktuelle idealtypiske ”*gruppekillere*”.

3.12 Vil tilnærmingen bidra til at oppgavens siktemål nås?

Det er naturligvis fristende å svare ja på det retoriske spørsmålet i overskriften, men av og til, uansett innfallsvinkler, tror jeg man som forsker vil kunne oppleve å være mindre sannferdig med seg selv, og eventuelt andre, ved å svare bekræftende på dette spørsmål. For min egen del var disse få periodene svært kortvarige, og generelt følte jeg at min intensjon om å kunne svare bekræftende på dette spørsmål ble oppfylt i de aller fleste perioder i min forskningstid

Oppgaven baserer seg på et bredt kvalitativt materiale som, kombinert med det kvantitative materialet samlet, gir et vidt og dypt tilfang av innsikt i generelle sosiale interaksjoner på Stifinner’n. Det er også en fordel at jeg har hatt god tilgang til tidligere stifinnere, som har kunnet komme med oppriktige uttalelser om Stifinner’n, uten fare for sanksjonering. Noe av årsaken til at jeg valgte å intervju innsatte sent i *fase 2*, var at deres generelle betraktninger mest sannsynlig inneholdt mer detaljrikdom, både om negative og positive sider ved soningsopphold på Stifinner’n, enn tilfellet kunne vært ved å intervju innsatte tidlig under deres soningsopphold på Stifinner’n. Og ikke sjeldent vil innsatte sent i *fase 2* ha større grad av *samlings*³⁴-erfaring enn nye stifinnere, noe som gjorde det mer sosiologisk interessant å intervju innsatte som hadde kort tid igjen av sitt soningsopphold på Stifinner’n. Jeg bør også presisere at jeg i oppgaveperioden ikke har vært ansatt eller lønnet av Tyrili, noe som jeg påpasselig, i tide og utide, nevnte for stifinnere og ”elever”. Dette kan absolutt hatt en positiv innvirkning på stifinneres vilje til å være oppriktige. Dette gjør det også klart for den oppvakte leser at jeg ikke har hatt incitament til å framstille Stifinner’n i et kun fordelaktig lys, men forsøkt å vekke mine analytiske fortolkninger.

4. Stifinner'n som et teknisk/økonomisk system

4.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg fremstille Stifinner'n som teknisk/økonomisk system, altså *primærsystemet*, i Lysgaards terminologi. Hvis Stifinner'n kan sies å være et teknisk/økonomisk system, hva er så "produktene" og "produksjonen" i denne sammenhengen, og hva forventes av de ansatte og stifinnerne som bidrag til denne "produksjonen"? Jeg beskriver først kort hva som kan sies å være "produktet", og deretter beskriver jeg kort de ansattes posisjon i det teknisk/økonomiske systemet. Neste del er en beskrivelse av de formelle handlingsprogrammene som inngår i Stifinner'n, og kapitlet avsluttes med en beskrivelse av de viktigste kravene som stilles til de innsatte i dette systemet. Kapitlet legger vekt på det formelle programmet – de neste kapitlene vil i større grad beskrive de viktige sosiale prosessene som kommer i tillegg. Jeg vil gjøre oppmerksom på at jeg bevisst har valgt å holde meg til Lysgaards terminologi, noe som gjør at beskrivelsen innledningsvis tilsynelatende innebærer en fremmedgjøring av de menneskene som er involvert, for eksempel ved at rehabilitering blir betegnet som "produksjon", og at innsatte ved enkelte anledninger betegnes som "varer". Jeg vil senere i oppgaven utdype og problematisere forsøket på å overføre et rammeverk basert på industriproduksjon til en rehabiliteringssituasjon.

4.2 "Produktet"

Stifinner'n mottar et høyere pengebeløp per innsatt enn det som er tilfelle ved vanlige fengselsavdelinger. Til gjengjeld har det offentlige forventninger om at det "produseres" mer på Stifinner'n, enn det som forventes av denne type produksjon innenfor vanlige fengselsavdelinger. Den antas og håpes at innsatte på Stifinner'n endres på en måte de sannsynligvis ikke ville gjort uten Stifinner'n.

Målet for "produksjonen" er å skape rehabiliterende stifinnere, som vil stå godt rustet til å videreføre sin rehabiliteringsprosess i overføring til soning i institusjon (§ 12-soning) i Tyrilistiftelsen eller i en annen samarbeidende behandlinginstitusjon (Tyrilistiftelsen 2003 :7).

Dette indikerer at de ansatte ikke har som mål å levere ferdig rehabiliterte klienter til behandlinginstitusjonene, men i større grad ser på seg selv som et produksjonsledd, hvor "råmateriale" blir omgjort til "halvfabrikat", og hvor det er tiltenkt at foredlingsprosessen fra "halvfabrikat" til tilnærmet ferdig foredlet "vare" vil skje ute i behandlinginstitusjonene etter endt Stifinneropphold.

Et viktig kjennetegn ved "produktet" er at det er umulig eller i det minste svært vanskelig å vurdere "produktets" kvalitet under prosessens gang. Det vil være mulig å nokså enkelt kunne avdekke at det ikke er levert, for eksempel ved at innsatte bryter regler, åpenbart ruser seg og ikke later til å ønske å slutte med det. I den grad det i det hele tatt er mulig å vurdere underveis om en innsatt vil være rehabiliterende ved utløpet av programmet, er det imidlertid i prinsippet kun den enkelte innsatte selv som kan verifisere det. Medinnsatte og ansatte kan ha sine hypoteser om den

enkelte basert på det de erfarer, men hypotesen om at en innsatt vil være rehabiliterende, kan ikke bekreftes under programmets gang. Den reelle kvaliteten på ”produktet”, altså om den innsatte er rehabiliterende eller ikke, vil først vise seg etter at programmet er over – tiden etter løslatelsesdato ved *soning i institusjon*.

4.3 De overordnede

Som personalmedlemmer på Stifinner'n er man forpliktet til å stå inne for de ”produksjonsmidlene”³⁵ bedriften innehar og bruker. Og de ulike produksjonsmidlene vil stort sett bli omtalt som nødvendige og pålitelige av personalet, særlig i perioder hvor de innsatte stiller seg tvilende til enkelte produksjonsmidlers nødvendighet og deres faktisk tiltenkte virkemåter på dem. Personalet er påpasselige med å fremheve de ulike produksjonsmidlenes uunnværlighet, ved at de er med på å frembringe og ”*sette i gang prosesser*” som vil kunne oppfylle de produksjonsmål som er nedfelt i bedriftens organisasjonsplan.

De tyriliansatte og de fengselsansatte skal i like stor grad være bærere av stifinnersystemet, og formidle systemets verdi- og rollesystem på best mulig måte overfor innsatte. For personalet er den optimale bedriftssituasjon at de innsatte ikke finner mulighet til å organisere seg i et fangekollektiv, og at dette heller ikke fremstår som et mer gunstig og bedre alternativ enn å bli systembærer av stifinnersystemet. Det er i personalets interesse at de innsatte i størst mulig grad benytter seg av de ”produksjonsmidler” som blir anvist, og at de benytter disse på best mulig måte; ” at de ved hjelp av ”produksjonsmidlene frembringer reelle endringer, og ikke tilsynelatende endringer. Sett i lys av Lysgaards' terminologi; et ønske om at de underordnede (innsatte) subjektivt oppfatter seg som systembærere, og produserer de endringer som er pålagt dem av stifinnersystemet, og ikke frembringer ”endringer”, som resultat av en eventuell systembåret tilslutning til stifinnersystemet.

Innenfor en fengselsavdeling som intenderer å drive med rus- og kriminalitetsrehabiliterende arbeid, vil det i stor grad være pålegg eller krav, fra personalet overfor de innsatte, at den sistnevnte gruppe til en viss grad må ta innover seg de intervensjoner, tiltak og ”produksjonsmidler” som forelegges dem innenfor ”bedriften”.

Det vil være gitt at personalet som representanter for stifinnersystemet ikke under noen omstendigheter kan representere fangekollektivet. Som stifinnersystemets agenter er deres plikt blant annet å implementere de intervensjoner som ligger i systemets (stifinnersystemet) *programfelt* (Bråten 1983) overfor de innsatte. I programfeltet ligger stifinnersystemets ”*strukturelle ressurser og handlingsprogrammer*” (Bråten 1983:155).

Disse tiltakene (handlingsprogrammer) kan komme til overflaten som resultat av det ”*kognitive innholdsfeltets*” virke (Bråten 1983:155). I dette feltet ligger både systemets *databank* og *modellbank* (Bråten 1983:156). I databanken lagres all data som blir definert som viktig og vesentlig informasjon, hentet fra ”*aktuelle og historiske tilstander og hendelser*” (Bråten 1983:155). Databank en er modellbankens næringskilde, det er blant annet her det hentes

³⁵ Denne betegnelsen bruker jeg om alle de ”*prosesser*” personalet initierer, og som er ment å være en del av årsaksforklaringene til at enkelte innsatte gjennomgår endringer (positive sådanne) under og etter soningsoppholdet. I dette har jeg lagt hovedvekten på de mer formelle og manifeste ”produksjonsmidlene” på Stifinner'n.

materiale som basis for utvikling av kausalmodeller. Sosiale fenomener innenfor stifinnersystemet vil av systemets systembærere prøvd å bli forstått igjennom systemets modellbank.

Systemets modellbank vil ikke nødvendigvis forbli statisk over tid, men vil kunne endres ettersom definisjonskriterier for hva som er viktig og vesentlig informasjon ofte endres ved påvirkning fra faktorer som; endring i systemets omverden, tid, og sammensetning/endring i systembærerpopulasjonen. Det vil dermed kunne være tilfelle, slik Giddens påpeker, at organisatoriske og kulturelle strukturer ikke er statiske, men heller omformes og modifiseres av aktører som befinner seg i dem (Carlsson 2003:13).

De mest manifeste modelltanker vil i denne oppgaven bli forstått og tolket som nedfelt i intervensjoner/tiltak, i stifinnersystemets handlingsprogrammer. De mest bevisste og tydelige modelltankene vil med andre ord, slik jeg ser det, manifestere seg handlingsmessig gjennom stifinnersystemets handlingsprogrammer. Handlingsprogrammene vil være de "bedriftsmessige" tiltak og intervensjoner som er nedfelt i stifinnersystemets organisasjons- og handlingsplan, som er rettet mot å endre kognitive og atferdsmessige trekk ved de innsatte, basert på opplevelser og erfaringer fra *referentområdet* (Bråten 1983), men dette referentområdet er ikke nødvendigvis basert på erfaringer og opplevelser i første rekke hentet fra Stifinner'n.

Mange av de handlingsprogrammer som stifinnersystemet opererer med ikke har kommet fram som et resultat av egenhendig produserte årsak-virkning modeller ved noen form for ide-dugnad i regi av stifinnersystemets systembærere, men mer som importerte handlingsprogrammer fra ulike ide-banker. Det vil på samme tid eksistere mer ubevisste kausalmodeller som ikke er nedfelt i noen form for handlingsprogrammer, men som enten kan eksistere som pre-refleksive individuelle forståelser eller som forståelser som det kommuniseres om, men som ikke nødvendigvis manifest fremstår som kausalmodeller, eller gjøres til noen form for handlingsprogrammer. Disse kausalmodellene fremstår mer som et bakteppe, som man ikke er seg fullt bevisst, med mindre det blir gjort til gjenstand for kommunikasjon eller det blir oss bevisst i tankene på andre måter. De fremstår mer som en type *bakhode-modeller* (Bråten 1983), som til tider kan være vanskelige å oppdage selv for de som er i besittelse av de

4.4 Formaliserte handlingsprogrammer og intervensjoner – de forelagte og manifeste "produksjonsmidler" og "produksjonsforaer"

Den forelagte mengde og sammensetning av "produksjonsmidler"³⁶ i "bedriften" vil kunne bringe oss nærmere de antakelser som har blitt gjort om den "arbeidsstokk" som er ment å ta disse "produksjonsmidlene" i hende (Schultz 1990:137). På samme tid vil det gi deg som leser en oversikt over de "produksjonsmidler" som blir forelagt de innsatte under deres "ansettelsestid". Foruten de mer manifeste "produksjonsmidler" som er nedskrevet i "bedriftens" organisasjonsplan (Tyrilistiftelsen 2003), vil det også i løpet av oppgavens gang bli analysert og skissert antakelser som ikke er nedskrevet i organisasjonsplanen, men mer er resultater av utvalgte personalmedlemmers personlige vurderinger og funderinger omkring innsatte bedriften er ment å

³⁶ Dette er ikke fysiske arbeidsredskaper og tekniske maskiner, men ulike former for kognitive programmer og ritualaktige møter, som er ment at innsatte skal "produsere" i.

favne. Men i denne del av oppgaven vil jeg føre deg inn i de manifeste og nedskrevne handlingsprogrammer som stifinnersystemet består av.

4.4.1 Samtalegrupper

Dette produksjonsforum regnes som en essensiell del av Stifinner'ns "produksjonsmidler". De innsatte vil etter innkjøringstur og etterfølgende informasjonsuke regnes som ferdigstilte og klarerte til å delta i disse obligatoriske gruppemøtene. Samtalegruppene avholdes en gang i uka, i ca. 90 minutter. *Fase 1 og fase 2* har hver sin atskilte samtalegruppe. Samtalegruppene veiledes vanligvis av en tyriliansatt og en fengselsbetjent. En nedskrevet antakelse i *Håndbok for Stifinner'n* (Tyrilistiftelsen 1999:20), er at de i dette forum "*kanskje for aller første gang lærer å sette navn på følelser og tanker, og dele dette med andre i fellesskapet*". De tiltenkte genererte virkninger av denne initierte "produksjonsformen" er at de innsatte lærer seg;

Å se, og forstå seg selv, sine reaksjoner, sine følelser, få kunnskaper om mellommenneskelige forhold, sette i gang prosesser, drive fram diskusjoner, sette ord på lengsler, behov, forvirring og usikkerhet (ibid: 20).

Det forventes også at *samtalegruppe*, som ubetinget kausalfaktor i en kausalitetskjede, skal kunne frembringe endringer som "*økt selvinnsikt og motivasjon*" i den enkelte innsatte (ibid:20) Det blir gjort klart for den enkelte innsatte at det ikke forventes store produksjonsbidrag fra første møte av, men at man som deltaker, etter hvert som trygghet og tillit er etablert, bør "*åpne seg og dele sine følelser*" med andre i gruppa.

Samtalegruppene betegnes ofte som "*hverdagslige*" og "*her-og-nå*"- baserte, hvor det blant annet bør fokuseres på det som rører seg i den enkelte innsatte og gruppa ved gitte øyeblikk. Ved en "*her-og-nå*"- orientering er det tiltenkt at den enkelte innsatte i samtalegruppene frembringer og uttrykker sine subjektive følelser, basert på "*en kognitiv (mental/tankebasert) bearbeiding av ukas opplevelser*", overfor andre deltagere i samtalegruppa (Tyrilistiftelsen 2003:73). Det oppfordres også til at hver enkelt deltager er seg bevisst "*sin egen fungering, og utvikling gjennom samtaler med andre*" (ibid:73), slik at dette lettere kan hentes frem ved deltagelse i samtalegruppene.

Når de ansatte føler behov for det, kan "*speilet*" hentes frem. "*Speilet*" har stort sett intenderte retninger sett fra de overordnede side; bringe eventuelle spenninger og konflikter i gruppa frem i lyset, avdekke de innsattes fortolkninger av hverandre, og justere og korrigere enkelte innsattes til nå "*lite justeringsvennlige*" fremtoning. "*Speilet*" kan fremstå som en øvelse som er tiltenkt "*å vekke*" enkelte innsatte, og skape økte grad av refleksjon om hvordan man egentlig fremstår for andre i fellesskapet. Denne øvelsen er hentet fra *Menneskekunnskap*, men brukes av og til på Stifinner'n i samtalegruppene, ettersom samtalegruppe som fora kan være et bedre egnet sted for en slik "*speiling*", ved at fasegruppene holdes atskilt. Noe som ikke alltid er tilfelle i *Menneskekunnskap*, men vanligvis holdes *Menneskekunnskap* atskilt for hver enkelt fase, ettersom de ulike fasene har ulike "*behov*", sett i lys av hvor langt de har kommet i behandlingsoppholdet.

4.4.2 Menneskekunnskap

Menneskekunnskap er tiltenkt som “en treningsarena for menneskelig vekst og utvikling”, hvor riktig deltagelse på arenaen bør borge for; “en psykologisk reise inn i ukjent landskap, en vandring på gjengrodde stier eller vandring i kjent terreng, men med nye briller” (Tyristiftelsen 2003:74). Menneskekunnskap er en ”direkteimport” fra Tyrilis mangfoldige intervensjonsarsenal. Den mest vidtfavnende omtale av Menneskekunnskapens tiltenkte virkninger er at man som deltaker i løpet, og i etterkant av Menneskekunnskapen lærer mer om seg selv, og hvordan man fungerer i samspill med andre (Tjersland m. fl 1998:109). Ved initieringen av *Menneskekunnskap* som et behandlingsrettet fora innenfor Tyrili, følte initiativtagerne at de fikk dekket et behov som var tiltrengt og nødvendig;

Vi så ganske tidlig at vi trengte noe mer enn de vanlige samhandlingsarenaer i dagliglivet for å hjelpe folk til en bedre forståelse av seg selv. Med flere elever i gruppa ble det vanskelig å nå frem til alle i hverdagen. Det var alltid noen som gjemte seg bort i daglige gjøremål. Dette er noe av bakgrunnen til at vi fant det nødvendig å avsette noe mer fast tid til å snakke om den enkelte elev og om de relasjonelle forholdene i gruppa. I utgangspunktet ønsket vi ikke at dette skulle bli møter preget av problemfokusering og påpekning av feil. Vi var snarere på leting etter ulike typer opplevelsesorienterte øvelser som kunne danne utgangspunkt for samtaler om opplevelser mellom oss selv og andre (Tjersland m. fl 1999:110).

Opplevelsesorienterte øvelser favner det meste; rollespill, kroppsorienterte øvelser i ulike varianter, ritualer (f. eks: innlevering (i ritualform) av objekter som har hatt en viss betydning i den enkeltes rus- og/eller kriminalitetsliv), karneval, ulike former for gruppesamlinger, fysiske oppgaver, forelesninger m. m. (Tyristiftelsen 2002:3-4). *Menneskekunnskap* anses for å være en mer enn ”happening”, enn den mer ”dagligdage” samtalegruppa. En overordnet anså det for å være mer en forlengelse av samtalegruppene, hvor man;

får gått i dybden, og der man konsentrerer seg om et tema som man jobber med over tid for å få litt mer dyptgående prosesser.

Han beskriver videre at det oppstår en helt spesiell stemning rundt Menneskekunnskapen;

Alle på huset deltar, det er som alle samtalegruppene til sammen og vel så det. Det er nok en større greie. Det er en egen og spesiell stemning rundt det, mer krevende, det tar lenger tid. Det er ikke bare-bare å sette i gang en MK (...) for at det skal fungere bra i hvert fall.

I en del tilfeller prøves det i størst mulig grad å simulere tidligere vanligvis gitte omstendigheter i et rus- og/eller kriminalitetsliv, for å se på hvilke reaksjonsmåter, følelser og opplevelser som dannes eller vekkes hos deltakerne. I en menneskekunnskapsøvelse prøves disse omstendigheter å gjenskapes på huset. Øvelsen betegnes som ”tilfeldighetens spill”. De overordede har forberedt menneskekunnskapen ved å innrede ulike rom; party-rom, misbruker-rom, minnestund-rom og glattcelle. Alle rommene gjøres det stor flid med, i den hensikt å danne mest mulig ”naturtro” omgivelser, for i best mulig grad hente frem eller danne følelser i de innsatte. De ulike rommene dekorerer, musikk brukes i de rommene det oppfattes som fordelaktig (party-rom og misbruker-

rom), de overordnede kler seg ut og fordeler seg imellom roller innenfor de ulike rommene. De innsatte kaster terninger, som avgjør hvilket rom de må gå inn i. Det overordnede budskapet ved denne Menneskekunnskapsleksjonen er som en stabsrepresentant³⁷ berettet for meg;

at hvis du kaster terninger om livet ditt så tar du ikke noe valg

I etterkant av denne øvelsen samles de i grupper for å ”snakke ut”, og dele følelser og minner som ble vekket i de ulike rommene. Samme stabsrepresentant påpekte for meg;

Det virker som det skaper engasjement, spørsmål og refleksjoner, og da er jo på en måte målsetningen nådd da. Man behøver liksom ikke fikse alt på en dag heller, men at man setter i gang noe som man kan snakke om seinere. Det er bra med Mk, at man setter i gang noen greier som man følger opp over tid med samtalegrupper, ettersamtaler, ”åssen gikk det liksom?”.

Menneskekunnskap kan tolkes som et produksjonsfora, hvor prosestetnikker og øvelser intenderer å aktivisere de innsatte i forandringsarbeidet. Den generelle målsetningen er å gjennomføre Menneskekunnskap ca. 1 gang i måneden for hver fase, slik at hver fase går igjennom ca. 8 ulike menneskekunnskapsleksjoner i løpet av sitt Stifinneropphold.

4.4.3 Stifinnerutdanningen (Ny-Start)

Ny-Start er et lisensiert rehabiliteringsprogram, som er tiltenkt å forbedre innsatte kriminelle sine generelle livsmestringsegenskaper. Programmet baserer seg på det canadiske mestringsprogrammet *Reasoning and Rehabilitation Training Programme* som har blitt benyttet av den kanadiske kriminalomsorgen i rehabilitering av kriminelle innsatte. Dette har sitt direkte utspring fra grunnboka *Time to think* (Ross og Fabiano 1985), som tar for seg; “*a series of sequential studies of the principles of effective correctional programs*”(Ross m. fl 1988:29).

Basert på disse studiene kom Ross og Fabiano frem til det de mener er visse særtrekk og karakteristikk ved kriminelle med manglende kognitiv utvikling. De hevder at medlemmer av denne gruppen mangler tilstrekkelig grad av selvkontroll (kan forstås som denne gruppes manglende evne til å la det kognitive kontrollere affekter, fremfor det motsatte (Ainslie 2001 :25). De mangler eller har et lite utviklet sosialt perspektiv, og har rigide og fastlåste måter å tenke og fatte valg på. Dessuten har den en tendens til å tilskrive sin kriminelle virksomhet ut i fra omliggende/ytre omstendigheter (alkohol, stoff, boligmangel, arbeidsløshet, foreldre, skole etc.). Ross og Fabiano mener også at de ofte har manglende grad av empati, altså liten evne til å sette seg selv i andres posisjoner. Et fellestrekk for mange er at de har lite hensiktsmessige problemløsningsmetoder i mellommenneskelige konflikter eller diskusjoner. Og innehar for liten grad av ulike problemløsningsstrategier (basert på Danielsen og Hansen 1997:11).

Ross og Fabiano hevder at bedre og mer veljusterte kognitive tilnæringsmåter kan virke forebyggende og habiliterende, i forhold til å hindre fremtidig kriminell atferd (Danielsen og Hansen 1997:11). Ny-Start-leksjonene baserer seg på at målgruppa ”*mangler fundamentale ferdigheter i å tenke fleksibelt og rasjonelt*”, og at det derfor vil være meget hensiktsmessig å gjøre de aktuelle innsatte sine tankeprosesser mer synlige, slik at de lettere kan gjøres til gjenstand

³⁷ Denne betegnelsen brukes synonymt med personalmedlem

for korrigerende, gjennom øvelser og diskusjoner (Danielsen og Hansen 1997:12). Ny-Start programmet består av ulike moduler som har til hensikt å forbedre den aktuelle målgruppen i: *Problemløsning, Sosiale ferdigheter, Forhandlingsferdigheter, Kontroll av følelser, Kreativ tenkning, Forsterkning av verdier og Kritisk tenkning* (Danielsen og Hansen 1997: 13-14).

Programmet har med andre ord som mål å utvikle og forbedre de innsattes ferdigheter, basert på ulike og komplimenterende kognitive metoder. Det er tiltenkt fra opphavaktørens side at modulene gjennom å endre deltakerne sin tenkemåte, skal kunne generere endring i væremåte, og ikke motsatt;

The cognitive model reasons that since "faulty thinking patterns" seem to be instrumental in propelling offenders toward reinvolvement in criminal activities, programs should try and change the way offenders think, not the way they act (Fabiano m. fl 1990: 1).

En overordnet kursleder påpekte at de har tilpasset sine Ny-Start leksjoner i overensstemmelse med de overordnede antakelser om at de innsatte på Stifinner'n har "*behov for økt fokus på verdier*". Kurset holdes i fjerde etasje to til tre ganger i uka, to timer per gang. Stifinnerutdanningen er obligatorisk for innsatte i fase 1. Det er det siste året blitt gjennomført en ukes oppfriskningskurs for innsatte i fase 2.

4.4.4 Stifinner'ns *absolutter* og *grunnverdier* – stifinnersystemets krav overfor de innsatte

Stifinner'n som et teknisk/økonomisk system krever deltakelse fra de innsatte på de ulike handlingsprogrammene beskrevet ovenfor. I tillegg kreves det at Stifinner'ns normer etterleves. Det er to sett med formaliserte normer: tre *absolutter* og åtte *grunnverdier*.

Absoluttene er de mest opplagte og tydelige grunnregler som holdes fram for de innsatte på Stifinner'n. Ved avdekking av brudd på disse grunnregler, vil bordet være dekket for "*ekstrasamling*" (slike samlinger beskrives senere i teksten). *Absoluttene* anses av personalet som absolutte minstekrav for innsatte som ønsker å sone på avdelingen ut sin "avtaletid". Det kreves av de tre grunnregler at innsatte;

1. Ikke bruker noen form for rusmidler under soningens gang.
2. Ikke bruker vold, eller fremsetter trusler om vold.
3. Ikke stjeler

(Tyrilistiftelsen 1999:15).

Grunnverdiene er etiske normer som er tiltenkt skal bidra til at de underordnede i større grad klarer å nærme seg de forventninger som generelt stilles, og i mange tilfeller blir tatt for gitt, av aktører i det "normale" samfunn. Stifinnersystemets nedfelte grunnverdier vil til en hver tid holdes fram for de underordnede som de rette verdiene. Disse grunnverdier kan ses som et direkte motsystem til de verdier det antas visse innsatte kan være i besittelse av ved ankomst og under sine "ansettelsesperioder". Uten antakelse om et eksisterende og faretruende kontradiksjonsbasert verdi- og moralsystem, ville neppe disse grunnverdier blitt nedtegnet i første omgang, men heller eksistert som pre-refleksive selvfølgeligheter. Stifinnersystemets grunnverdier vil med andre ord

holdes i hevd, eller prøve å holdes i hevd, av de overordnede og reelle "kjøpere av pakka"³⁸, og vil virke som motsats til de potensielle fangekulturelle forordninger som antas kan manifestere seg innenfor Stifinner'n.

Stifinner'ns åtte nedskrevne grunnverdier er alle hentet fra foreslåtte grunnverdier i *Fellesskap som metode* (Furuholmen og Andresen 1993):

- Ærlighet
- Kameratstøtte
- Hjelp til selvhjelp
- Ansvar for egen utvikling
- Her-og-nå
- Tillit
- Tro og håp
- Respekt

Det forventes og stilles krav overfor de underordnede at de må være ærlige under sitt opphold på Stifinner'n. At de "er ærlige overfor seg selv og andre". Under punktet *ærlighet* i *Håndbok for Stifinner'n* kommer det relativt tydelig fram at visse innsatte som unnlater å dele sine tanker og følelser med andre innenfor Stifinner'n unnsår seg ærlighetsdirektivet;

Uten vilje til å dele sine tanker og følelser med andre i Stifinner'n, i grupper og i fellesskapet, kan en ikke få vist seg selv, og derfor heller ikke få reaksjoner på seg selv fra andre. Uten ærlighet forblir en ukjent for seg selv og andre. Ærlighet skal lønne seg, ærlighet varer lengst (Tyrilistiftelsen 1999:12).

Det må imidlertid påpekes i denne sammenheng at personalet ikke mekanisk og ureflektert faller ned på beslutningen om at "alle innsatte som er tause og fāmælte" unnsår seg systemets krav på en bevisst måte ("*uten vilje til å dele tanker og følelser*"). De overordnede vil i en del tilfeller "se an personen" og ut i fra sine fortolkninger og antakelser avgjøre om personen enten bevisst søker å unnså seg systemets ærlighetskrav, eller om han på en umotivert og ubevisst måte ikke oppfyller dette systemkrav (denne gruppe aktører omtales av enkelte personalmedlemmer som "*de stille*"). Den sistnevnte gruppe tilskrives ofte "dette-kan-han-ikke-noe-for"-motiver, mens den førstnevnte gruppe tilskrives mer bakenforliggende motiver for sin lite meddelende kommunikative fremferd. Disse ulike "type"-beskrivelser vil bli tatt mer fatt i utover i oppgaven.

Kameratstøtte synes å være en kontradiksjon til de forordninger som relativt ofte etableres i fengselsmessige relasjoner mellom innsatte. *Kameratstøtte* betegner en form for "ideal"-forhold (sett fra de overordnedes side), hvor de involverte (underordnede) til en hver tid vil bringe på banen (personalets bane) oppfatninger om andre innsatte, som de mener må forandre seg "*for å kunne leve et liv uten misbruk og kriminalitet*" (ibid:12). Dette er en grunnverdi som er tiltenkt å virke som en motsats til det som omtales som "*negative allianser*". "*Negative allianser*" omtales som "*kontrakter*" mellom innsatte, hvor de bevisst unnlater å berette personalet om regelbrudd og illegitime handlinger under oppholdet. Disse "*kontraktene*" skapes ved at "*dersom du ikke sier noe på kameraten din, sier ikke han noe på deg*" ("Tyrilistiftelsen 1999:12). Det at de innsatte

³⁸ Betegnelse som brukes av personalet om innsatte som virker å gå god for stifinnersystemet

”har noe (kompromitterende i lys av stifinnersystemet) på hverandre” vil kunne sørge for at den ”negative alliansen” opprettholdes, styrkes, eller i det hele tatt oppstår.

Grunnverdien *hjelp til selvhjelp* intenderer å gi de innsatte et bevisst ansvar for sin egen rehabilitering, og ikke overlate hele rehabiliteringsansvaret til personalet. Staben vil gjøre de innsatte tidlig betraktelig oppmerksomme på at de ikke vil bli behandlet som kasus, men som ”normale”. ”Vi ser ikke på dere som sjukinger, men som normale” ble under et møte i informasjonsuka påpekt overfor de innsatte på Stifinner’n. Å sette seg i en form for generell ”pasientstilling”, vil ikke oppleves av personalet som en korrekt og riktig posisjons-inntakelse. De vil i langt høyere grad oppfordre og mane til at den enkelte innsatte er seg sitt ansvar bevisst, ved at de inntar en aktiv aktørstilling i sin egen rehabiliteringsprosess, og ikke kun overlater rehabiliteringsansvaret til de overordnede.

Ansvar (for egen utvikling) kan ses relativt synonymt med *hjelp til selvhjelp*. Begge disse grunnverdiene søker å aktivisere de innsatte i sitt rehabiliteringsarbeide. Den sistnevnte grunnverdi søker eksplisitt å ansvarliggjøre den enkelte innsatte overfor hvilken rolle han bør innta i sin egen rehabiliteringsprosess; som en aktiv aktør som er seg fullt bevisst det ansvar han har for det fremtidige behandlingsresultat. *Ansvar (for egen utvikling)* søker på generell basis å bevisstgjøre de innsatte overfor de plikter de står overfor, og som bør innfris, for at oppholdet skal kunne betegnes som vellykket av de personalets medlemmer;

alle har et ansvar for utvikling og arbeid i Stifinner’n. Dette gjelder også ansvar for plikter osv. som øker tilliten (Tyrilistiftelsen 1999:12).

I den nedskrevne innholdsbeskrivelsen av denne grunnverdi oppfordres det til at den enkelte må benytte seg av ”felleskapet” for at *ansvar (for egen utvikling)* skal optimaliseres;

hver enkelt er ansvarlig for sin egen utvikling, men samtidig må en bruke fellesskapet for å lykkes” (ibid:12)

Her-og-nå som tiltenkt rettesnor for de underordnede, søker å gjøre denne gruppe situert i den dagligdagse situasjon og ikke;

fortape seg i forklaringer basert på fortiden, eller forklare atferden her-og-nå med at målet er så langt framme i tiden at her-og-nå ikke blir viktig” (ibid:13)

Ved å ikke innta et her-og-nå-perspektiv understrekes det at det vil bli lettere å unnslå seg de plikter som de innsatte bør forholde seg til, ved å tilskrive eventuelle plikter til framtidige, ”svevende” prosjekter, eller unnslå seg disse pliktene på grunn av deres (de innsatte selv) belemrede fortider. Det advares mot å ikke innta et her-og-nå-perspektiv;

Uten her-og-nå-perspektiv blir det lettere rom for manipulasjon og ofte ørkesløse diskusjoner om hvorfor enkle ting ikke følges opp (ibid:13).

Her-og-nå er tiltenkt som en fordelaktig anskuelserform for de læresetningen er myntet på; de innsatte. Ved å ”ta innover seg” denne verdien vil de være bedre sikret mot å henfalle til manipulative³⁹ tilpasninger, samtidig som de vil få ”riktig fokus” på rehabiliteringen sin; de vil

³⁹ Det antas i *Håndbok for Stifinner’n* at ”de innsatte ofte er vant til å manipulere omgivelsene til egen fordel”

ikke "la seg overvelde av en usikker framtid" (ibid:13), men vil innfinne seg med at "veien blir til mens man går"⁴⁰. Ved å innta en her-og-nå-innstilling vil også sikre at den enkelte innsatte unngår "å slakke av på kravene til selv i det daglige", som anses som "første skritt tilbake til misbruket" (ibid:13).

Tillit som grunnverdi henspiller på målgruppens antatt svake, eller ikke-eksisterende tillit (les: mistillit) "både til seg selv" (ibid:13), fengselsvesenet, og til samfunnet generelt. Tillitens motstykke omtales som et hinder for innsatte i å "utvikle seg selv positivt i Stifinner'n og den videre rehabiliteringen" (ibid:13). Å gjenopprette eller skape tillit i den enkelte innsatte, "både til seg selv og andre" (ibid:13), ses som et overordnet og viktig element i den enkeltes rehabilitering. Det påpekes at tillit ikke oppstår som ved et trylleslag, men heller er noe man må jobbe med over tid, og må vise fortrinnsvis gjennom handling, og ikke bare ord;

Tillit er noe som må bygges opp over tid. Det er hvordan du handler, mer enn hva du sier, som gjør at tillit bygges opp mellom mennesker. Slik er det ute i samfunnet og slik er det også på Stifinner'n (Tyrilistiftelsen 1999:13).

Dette utsnittet synes å være konvergent med en av de mange Tyrili-slogans som eksisterer; "ord er billig, handling koster!" Som innsatt er det tiltenkt at man må vise gjennom sine handlinger, og over tid, at man er berettiget eventuell tillit fra de overordnede. Videre påpekes det i *Håndbok for Stifinner'n* at innsatte som innvilges *utgang* og *frigang*, kan vise seg sitt ansvar bevisst, ved å innfri de krav som stilles for korrekte og riktige gjennomførte *friganger* og *utganger*. Noe som igjen kan borge for økt ansvarstildeling og tillit fra personalet overfor de innsatte som innfrir.

Tro og håp er den grunnverdien som påpeker at vellykket rehabilitering betinger tro og håp på at man kommer til å lykkes. Denne grunnverdi tangerer Thomas-teoremets poeng og understatement; "det mennesker definerer som reelt, er reelt i sine konsekvenser". Oppfordringen oppmuntrer de innsatte til å være tålmodige, og ikke la seg utmanøvrere av vanskelige tider som kan ses som utholdelige.

Noen ganger forstår en ikke meningen med Stifinner'n, noen ganger må en derfor stole på prosessen og at det vil bli lys i tunnelen til slutt.

Her gjelder det å stole blindt på at "gjør man som man skal og blir bedt om" så skal en kunne komme seg igjennom denne tilsynelatende store bøygen, selv om den vil kunne virke nærmest utslettelig på all tro og håp i den daværende opplevde situasjon.

Den åttende grunnverdien er respekt. Denne etiske rettesnor søker å gjøre de innsatte oppmerksomme på den grunnverdis nødvendighet, for å sikre at "tryggheten og takhøyden" (Tyrilistiftelsen 1999:14) etableres og vedholder seg i stifinnermiljøet. Denne verdi fordrer at de innsatte viser generell aktelse for hverandre og overfor personalet, slik at miljøet vil kunne oppleves av miljøets aktører som inkluderende, og ikke ekskluderende.

4.5 De innsattes bidrag

De innsatte har en særegen rolle på Stifinner'n.. Det stilles som krav at de skal bidra til produksjonen, gjennom deltakelse i formelle og uformelle produksjonsfora, og etterleve

⁴⁰ Tyrili-slogan

stifinnersystemets norm- og verdsett. Samtidig er de i seg selv ”råvaren”, og de eneste som reelt kan vurdere i hvilken grad de selv faktisk produserer det en stifinner er intendert å produsere, sett i lys av stifinnersystemet.

De innsattes bidrag på laveste nødvendige nivå, er å yte en minimumsinnsats i de formelle handlingsprogrammene, og ikke bryte de absolutte reglene (eller i det minste ikke gjøre det gjentatte ganger). Dette vil være nok til å unngå den strengeste formelle sanksjon – overføring (les: ”oppsigelse”). Det nivå som imidlertid forventes, og som det oppmuntres til, er at de innsatte viser å etterleve grunnverdiene i praksis, og bidrar aktivt og konstruktivt både i og utenfor de formelle handlingsprogrammene. I forhold til filosofien som ligger til grunn for stifinnersystemet, skal dette øke sannsynligheten for at de innsatte blir ”rehabiliterende”. Sammenliknet med Lysgaards arbeidere består den store ulikheten i at de innsatte både er produsenter og ”varene” i seg selv på samme tid.

Lysgaard (1985: 73-64) beskriver det teknisk/økonomiske system som *”umettelig når det gjelder egenskaper og ferdigheter som kan komme til anvendelse i den ansattes tjeneste for systemet”*, ensidig fordi stillingen er *”definert innenfor et snevert område som den ansatte ventes å være uavlatelig opptatt av”*, og *”ubønhørlig i den forstand at det ikke er i dets interesse å beholde som medlemmer personer som kommer til kort i forhold til andre bidragsytere til systemet”*.

I hvilken grad er Stifinner’n som et teknisk/økonomisk system umettelig, ensidig og ubønhørlig? Det er definitivt ubønhørlig i den forstand at innsatte som over tid ikke bidrar tilstrekkelig til ”produksjonen”, kan bli ”oppsagt”, i personalets håp om å bedre ”produksjonsvilkårene” i ”bedriften”. Stifinner’n er imidlertid ikke så klart ensidig i den grad Lysgaard beskriver det. Deltakelse på Stifinner’n innebærer en mangfoldig hverdag, og gir de innsatte utløp for mange sider av seg selv, særlig sammenliknet med mulige alternativer ved slike gitte livssituasjoner. Samtidig er det tydelig at Stifinner’n legger klare beskrankninger på hva de innsatte kan gjøre eller bør snakke om, og i den forstand er det ensidig. På tross av dette vil jeg hevde at Stifinner’n ikke oppfyller Lysgaards ensidighetskriterium fullt ut. Til gjengjeld er Stifinner’n enda mer umettelig enn det Lysgaards beskrivelse dekker. Lysgaards kaller systemet umettelig i den forstand at den underordnede ansatte i prinsippet alltid, etter systemets interesser, kan bli mer arbeidsom, sterkere, mer påpasselig, mer nøyaktig, raskere, mer utholdende, mer oppfinnsom, mer intelligent osv. Oppsummert kan vi si at systemet er umettelig på ansattes dyktighet. Stifinner’n som teknisk/økonomisk system er i tillegg umettelig på bidrag fra den enkelte som kan røre langt dypere ved den enkelte som menneske enn ”kun” kravene til dyktighet. For eksempel er det i *samtalegrupper* og *Menneskekunnskap* klare krav om at de innsatte skal være åpne og dele sine følelser, også om tema som oppleves som høyst personlige, som ikke er vanlig å dele med andre utover en engere krets av fortrolige venner. Dette kravet understøttes også av *ærlighet* som grunnverdi. Generelt vil de fleste innsatte føle ærlighetskravet som nådeløst og vanskelig å oppfylle til tider:

Ærlighet er vanskelig. På mange måter er ærlighet det vanskeligste. Vi er ikke vant med å være ærlige, vi har et veldig galt inntrykk av hva ærlighet er, basert på det livet vi har levd før. At det er lov til å manipulere og lyve litt? Ja det er det som er livsstilen vår, og det kan sette en stopper for den konstruktive rehabiliteringa. Samtalegrupper og andre ting blir ikke de verktøyene det kunne ha vært hvis det er sånn. Det å holde seg nykter er den letteste delen, det å fungere og stå i en arbeidssituasjon og holde avtaler er for så vidt ikke så gærnt, men det med ærlighet og forståelsen av ærlighet er det som er det vanskeligste.

Kameratstøtte som grunnverdi kan også være svært krevende å etterleve, i og med at det bryter med den sterke normen i fangemiljøet om å "ikke tyste". Kravet om å etterleve stifinnersystemets *kameratstøtte* vil for mange innsatte oppleves som et ubønhørlig krav som ofte ikke etterlevs til punkt og prikke, spesielt ikke ved oppholdets begynnelse. Ikke nødvendigvis under hele de innsattes oppholdsperiode, men tendensen er at denne *kameratstøtten* oppleves å være mindre ubønhørlig jo lengre tid den enkelte innsatte har sonet seg på Stifinner'n. Dette tema vil jeg komme tilbake til i kapittel 7 *Endringer – gjennom tid og prosesser*.

4.6 Stifinner'n: et teknisk/økonomisk system?

Jeg har i kapitlet presentert Stifinner'n som et teknisk/økonomisk system. Stifinner'n oppfyller de fleste av de beskrivelser Lysgaard gir av det tekniske økonomiske system: Systemet opprettholdes ved at det produseres (Stifinner'n får økt kapitalbidrag for initiering av denne type "produksjon"), det er klare mål for produksjonen (rehabiliterende innsatte), det er definerte (i tillegg kommer de mer uformelle og udefinerte) produksjonsmidler (handlingsprogrammer), det er veldefinerte skiller mellom overordnede og underordnede (ansatte og innsatte), og systemet innebærer krav som oppleves som umettelige, ensidige og ubønhørlige av de innsatte. Samtidig er det også viktige forskjeller, og jeg vil senere i teksten belyse noen viktige implikasjoner av det: de underordnede er både råmateriale og deltakere i produksjonen (de skal selv bli "rehabiliterende"), den reelle produksjonen er ikke observerbar (kun den innsatte vil kunne vite om en er "rehabiliterende"), og reell produksjon vil ofte kreve en endret virkelighetsforståelse fra de innsattes side.

5. Fangekollektivet

5.1 Innledning

I forrige kapittel beskrev jeg Stifinner'n som et teknisk/økonomisk system, som var ubønhørlig og umettelig overfor de innsatte som deltar i systemet. Jeg vil i dette kapitlet vurdere i hvilken grad det dannes et fangekollektiv, et *sekundærsystem*, som et svar på kravene fra det teknisk/økonomiske system, og hva som i tilfelle kjennetegner dette kollektivet. Jeg vil først vurdere i hvilken grad betingelsene for at det dannes et slikt kollektiv er til stede, og deretter hva som kjennetegner kollektivet slik det opptrer.

5.2 Betingelser og premisser for dannelse av et fangekollektiv

La oss aller først se på hvilke betingelser som må oppfylles for en eventuell dannelse av et kollektiv, og deretter hvilke premisser som ligger til grunn for at disse betingelsene blir innfridd på Stifinner'n. Kollektivteoriens teser predikerer visse problembetingelsers tilstedeværelse for at prekollektivistiske prosesser skal begynne å virke. Lysgaard påpeker visse forutsetninger som må være til stede i en viss grad for at kollektivet skal kunne oppstå: personene må være i nærheten av hverandre, være like hverandre, og stå overfor de underordnes karakteristiske problemsituasjon.

5.2.1 Interaksjonsbetingelsene

Sosial interaksjon mellom de "underordnede ansatte" (innsatte) fordrer en viss grad av *nærhet* mellom aktørene. Det må ligge visse premisser i "arbeidsorganisasjonen" som sikrer nærhetsbetingelsen levedyktighet. På Stifinner'n er denne betingelsen i aller høyeste grad oppfulgt. De innsatte lever tett på hverandre (særskilt for de som er i samme fase), og vil i løpet av dagens gang ha hatt mer å gjøre med hverandre, både *spontan interaksjonsmessig* og *systempålagt interaksjonsmessig* (Lysgaard 1985) enn det som er tilfelle i mange andre typer arbeidsorganisasjoner. De innsatte på Stifinner'n er "ansatt" på døgnkontinuerlig⁴¹ basis, og det er pålegg om å følge Stifinner'ns verdi- og rollesystem i all denne tid. Men premissene for unndragelse fra disse direktivene og påleggene, er langt større på kveldstid, i de tilfeller de innsatte ikke fremstilles på aktiviteter med en eller flere personalmedlemmer, eller under andre former for kontroll (formelt og uformelt) av personalet. Altså hvor sosiale interaksjoner mellom innsatte ikke kan kontrolleres av personalet. Denne form for nærhetsbetingelse som stimulerer spontan sosial interaksjon vil øke i de perioder hvor Stifinner'n sliter med underbemanning og de innsatte i større grad overlates til seg selv på huset, og i økende grad kan definere hva de skal snakke om. Denne underbemanningsproblematikken ble understreket av en fengselsbetjent på Stifinner'n;

⁴¹ Det er ikke nødvendigvis krav om å etterleve stifinnersystemets krav i søvn/drømmetilstand, men i en hver våken tilstand bør de etterfølges.

Nesten fra jul fram til nå (slutten av mai) har de vaktene jeg har hatt på ettermiddagen bestått av at vi har vært en mindre enn vi egentlig skulle vært på vakt. Skulle vi vært tre så er vi to, skulle vi vært fire så er vi tre, og det gjør at vi får mindre tid til å snakke med de gutta som man skulle sitti å prata med. Jo mer man er sammen med dem, desto mer kontroll har man.

Utdraget illustrerer hvordan underbemanning kan øke vekstgrunnlaget for en eventuell kollektivdannelse ved å forsterke premissgrunnlaget for spontane interaksjonssituasjoner, og dermed nærhetsbetingelsen for de innsatte, uten involvering fra personalet. Men dette er ikke ensbetydende med at alle de innsatte forenes om en gryende kollektivtankegang, hvor det er ”oss” mot ”dem”, og hvor forskansningens mekanismer virker overfor alle innsatte. Dette vil bli behørig belyst senere i oppgaven i forbindelse med de ulike situasjonsdefinisjoner og konflikter som kan oppstå innad i stifinnergruppen, utenfor de overordnede ansattes umiddelbare kontroll. Det er under forhold hvor nærhetsbetingelsen gis næring at de innsattes eventuelle problembetingelser i fellesskap kan oppfylles. Det er under slike forhold at de innsatte kan definere sine eventuelle problemer overfor det teknisk/økonomiske system og dets representanter i samvær med kun andre innsatte. De aller fleste har tidligere soningserfaring, hvor det i aller høyeste grad har vært lett å forenes om problematiske forhold ved soningen og aversjon overfor fengselssystemet og dets representanter. Mange stifinnere har berettet meg om sine tidligere soningserfaringer og hvordan de har forholdt seg til fengselssystemets representanter. En stifinner fortalte meg om hvor lett det var å mobilisere innsattegruppen overfor problematiske forhold under tidligere soninger:

Det var ikke noe problem å få med seg alle hvis det dreide seg om noe negativt, det var den letteste saken i verden.

Det må imidlertid understrekes at disse mobiliseringsmekanismene ikke opererer på eksakt samme premisser som under soning på Stifinner'n. En av problembetingelsene, i form av ”ansettelse”, vil ikke gjelde for de aller fleste av de tidligere soningserfaringer de innsatte har berettet om. Dette er ofte fortellinger basert på erfaringer fra lukkede fengselsavdelinger, hvor innsettelsen ikke har noen form for ”ansettelse”. De har med andre ord lite å tape. Trusler om overføring til en annen fengselsavdeling eller til ”refs”, vil i disse tilfellene fremstå som ikke-trusler, eller minimale trusler, og vil dermed ha ubetydelig effekt på de innsattes videre åpenbare forskansning og antipatier overfor fengselssystemet og dets representanter. Jeg er ikke ukjent med at innsatte på lukkede fengselsavdelinger kan servere høyst særegne ”lykkeønskninger” til fengselsbetjenter på vei hjem fra vakt, hvor disse ”lykkeønskninger” neppe ville blitt uttalt av innsatte på Stifinner'n som ønsket å sone ut sin ”avtaletid”. Disse ”lykkeønskningene” indikerer at innsatte som fremlegger disse overfor fengselsbetjenter, neppe har alt for mye å tape ved den aktuelle situasjon de befinner seg i. Denne soningsformen har liten grad av ”ansettelse” i seg, og de innsatte vil sjeldent pynte seg med ord ved slike soninger.

Forskansningen vil i visse tilfeller på Stifinner'n være av en mer esoterisk art, på grunn av ”ansettelsens” dilemma: de må til en viss grad oppfylle de krav som stilles fra stifinnerssystemet, samtidig som de må forskanse seg overfor de ubønhørlige kravene som stilles totalt sett, uten at dette vil resultere i ”oppsigelse”. ”Oppsigelse”, eller retttere sagt overføring til lukket avdeling, vil for de aller fleste stifinnere oppleves som et tap og en forverring av deres aktuelle livssituasjon.

Som jeg har illustrert vil dannelse av et fangekollektiv være avhengig av at avdelingen oppfyller nærhetsbetingelsen; at oppholdet for de innsatte borger for nok sosial interaksjon til at de i fellesskap kan definere problemområder ved arbeidsorganisasjonen.

5.2.2 Identifiseringsbetingelsene

Det er ikke nok at *nærhetsbetingelsen* er oppfylt for at et kollektiv skal oppstå. For kollektivdannelse kreves det også at visse identifiseringsbetingelser er oppfylt. At de underordnede ansatte til en viss grad identifiserer seg med hverandre. Lysgaards identifiseringshypotese i en noe omskrevet og oppsummerende variant lyder som følger;

Jo mer lik de underordnede ansatte er hverandre i sine ytre statuser, og jo mer de skiller seg ut fra de overordnede representanter for det tekniske/økonomiske system, desto større er sannsynligheten for at det skal utvikle seg et sterkt kollektiv (Lysgaard 1985: 198).

Det som skiller identifiseringsbetingelsen fra problembetingelsen er at førstnevnte betingelse favner de ytre kjennetegn og symboler, det som er synlig for hverandre, og som eventuelt gir en spontan opplevelse av at man føler seg lik hverandre, som en motvekt og distinksjon mot de overordnede ansattes ytre statuser og kjennetegn (Lysgaard 1985: 198). Premissene for identifisering de innsatte seg imellom er gitt på Stifinner'n, blant annet gjennom svært ulikt arbeid for innsatte i forhold til personalets arbeid, og nettopp hvilke konkrete utslag dette gir ved ulik grad av myndighet og bestemmelsesrett innenfor stifinnersystemet.

Samtidig må oppfyllelsen av identifiseringsbetingelsen nyanseres noe. For det første må det påpekes at kanskje den mest synlige statusmarkøren for fengselsansatte – uniformen – ikke bæres av ansatte fengselsbetjenter på Stifinner'n. Mange av de innsatte har påpekt at fraværet av fengselsuniformer har vært gunstig for deres oppfatning av fengselsbetjenter på Stifinner'n, og at det til en viss grad bidrar til redusere noe av de mest opplagte symbolske spenningene mellom fengselsbetjenter og innsatte

Bare det å se dem i sivilt, hjelper noe sinnsykt.

Bare det at det ikke er noen uniformer, gjør det mye lettere.

Av og til vil minner fra tidligere soninger gjenoppfriskes ved at uniformerte fengselsbetjenter gjør entre på Stifinner'n:

Det er jo sånn at noen ganger om kvelden så går betjenter fra andre avdelinger nattrunde, og når de kommer i gangene er det ikke akkurat koselig. Det er veldig uvant når man har vært en stund på Stifinner'n.

Vi ser altså at Stifinner'n med et enkelt grep på artefaktnivå generelt har klart å redusere noen av de distinksjonene mellom innsatte og ansatte som vanligvis eksisterer på vanlige fengselsavdelinger. Det er innlysende at man med sivilt kledde fengselsbetjenter ikke nødvendigvis genererer harmoni mellom fengselsbetjenter og innsatte, men at det kan være en bidragsfaktor til å skape et noe lettere og mer tiltalende sosiomaterielt miljø på avdelingen, som ikke til de grader blir tyngt av ulikhetene mellom ansatte og innsatte gjennom synlige symboler.. Det må påpekes at disse enkle grepene i seg selv, neppe vil gi noen stor opplevelse av endrede

omgivelser for de innsatte, hvis grepene ikke blir supplert med en miljøterapeutisk tankegang hos de overordnede ansatte.

Den andre grunnen til at betingelsene for identifisering innad mellom de innsatte ikke er ubetinget sterk, er at det er betydelige forskjeller mellom de innsatte i det Lysgaard kaller ”*ytre statuser*”. De innsatte har en bakgrunn med rus og kriminalitet. Men for hele kull, sett under ett, er det vanligvis store forskjeller i *ytre status*, både i form av sosial bakgrunn og status innad i rus-/kriminalmiljøet. Direkte observerbare forskjeller kan også dempe identifiseringsprosessen mellom innsatte; etnisk bakgrunn, alder, varierende kjennetegn på langvarig rusmisbruk i form av svak helse osv. Noe som ikke er direkte observerbart, men relativt enkelt å vurdere for innsatte er den enkeltes tidligere status i rus-/kriminalmiljøet. Innsatte med relativt høy status (krever ofte at personen har en viss grad av kontroll over sitt rusmisbruk, og at de benyttede rusmidler ikke injiseres) i rus-/kriminalmiljøet, identifiserer seg relativt sjeldent med tyngre rusmisbrukere.

Samlet sett er det dog et klart grunnlag for identifisering blant de innsatte, hvis vi tar antar at Lysgaards hypoteser om betingelsene for dette stemmer. Samtidig er variasjonen i de *ytre statuser* så stor, at det taler for sterk identifisering innad i mindre grupper blant de innsatte, men ikke nødvendigvis på tvers av et helt kull.

5.2.3 De underordnedes karakteristiske problemsituasjon

Det må på samme tid kommuniseres om sin erkjennelse av problematiske forhold ved det å være ”underordnede ansatte” i ”arbeidsorganisasjonen”, på samme tid som de føler seg avhengig av ansettelsen. Det vil ikke være nok for dannelse av et kollektiv selv om alle ”underordnede ansatte” skulle erkjenne problemer ved ”ansettelsen”, hvis de ikke kommer sammen og kommuniserer om det. Uten at de individuelle problemerkjennelsene samles og kommuniseres, vil en felles forskansning i et fangekollektiv mot arbeidsorganisasjonen fortsatt være utenkelig.

”Å tolke boka på *sin måte*” vil ofte ha sitt utspring fra en felles erkjennelse blant visse innsatte av problematiske forhold ved ”arbeidsorganisasjonen”. ”Å tolke boka på *sin måte*” vil åpne for flere muligheter for de innsatte, det være seg at det er ”*helt ok å ha med seg telekort og bruke mobiltelefon på huset*”, eller ”*fortelle litt rus- og krimhistorier*”, litt befriende historier i en ellers så kravstor hverdag. De skaper seg atspredelse fra de ubønnhørlige kravene som stilles fra det teknisk/økonomiske system. Min generelle opplevelse, basert på formelle intervjuer og uformelle samtaler, er at de innsatte på et veldig tidlig stadium erkjenner i fellesskap visse problematiske sider ved ”ansettelsen”. Spesielt krav som synes vanskelig å innfri, er å; ”*ikke snakke om rus- og krim opplevelser*” og ”*være ærlige hele tiden*”.

Premissene for felles problemerkjennelser blant de innsatte er manifest og tydelig på Stifinner’n, selv om denne arbeidsorganisasjonen i seg selv hevder å ville den enkelte innsatte det beste. Dette er noe av stifinnersystemets grandiose dilemma; hvordan fjerne grunnlaget for problemerkjennelser (i kollektivistisklignende forstand) i omgivelser (fengsel) hvor de innsatte tidligere, i sterk grad, har nørt opp om de problematiske sidene ved omgivelsen. Det er viktig å være seg bevisst distinksjonen mellom problemerkjennelser i kollektivistisk forstand og problemerkjennelser hos de innsatte i forhold til seg selv og sitt tidligere liv i rus- og kriminalitetsmiljøet. Den sistnevnte form for problemerkjennelser er noe personalet i særdeles stor grad prøver å internalisere eller mane frem i de innsatte, mens den førstnevnte form for

problemerkjennelser i mer eller mindre grad synes som illegitime på Stifinner'n. Dette problemområde skal få mer lys kastet over seg senere i oppgaven.

De aller fleste innsatte har tidligere erfaringer i til dels like, men på samme tid ulike, omgivelser hvor samtaler om problemerkjennelser i stor grad har vært en daglig affære. De innsatte på Stifinner'n er stort sett seg bevisst det slunkne (eller rettere sagt: det ikke-eksisterende) "stillingsmarkedet" for lignende "jobber" tilsvarende en "ansettelse" i "rehabiliteringsbedriften", Stifinner'n. Personalets medlemmer er dyktige til å presisere overfor de innsatte hvilket privilegium det er "å reise på 1. klasse". De innsatte vil, i større grad enn før, sørge for at de problematiske sidene ved soningsoppholdet til tider vil holdes skjult for personalet. I en del tilfeller vil de moderere sine klager og kritiske bemerkninger slik at de ikke skal oppleves som for kritiske og negative av stabsrepresentantene:

Jeg er litt redd for konsekvenser av og til, for da kan jeg miste perm og goder. Man veier liksom orda sine hele tida.

Det passa seg ikke der å lage et stort nummer ut av ting man var uenig i, for man hadde jo lyst til å beholde plassen, så jeg gikk litt stille i dørene, men jeg sa i fra.

Dette er tilfeller hvor den innsatte fant det strategisk fordelaktig å jenke seg i visse diskusjoner og samtaler med overordnede ansatte. I andre lignende tilfeller prøver den innsatte "å gå stille og rolig i dørene" for å unngå diskusjoner og "pes" fra personalet. En innsatt fortalte meg at hans tidligere institusjonserfaring hadde gjort ham svært kompetent til å "skli unna diskusjoner med personalet". Her oppleves enkelte samtaler og diskusjoner med overordnede som "pes" og "slitsomt", og tilpasningen, individuelt eller kollektivistisk, er å hindre at personalet har noe å utsette på den innsatte, om de nå har et rimelig grunnlag for det eller ikke.

Det vil alltid være ulike motiv for en slik type rolletilpasning; enkelte vil innta en slik rolle uten å ha andre motiver enn et ønske om en konfliktfri soning og gjøre de tingene han blir oppfordret til, mens andre bruker rollen i forsøket på å dekke over regelbrudd og ønsket om å begrense personalets eventuelle mistenksomhet. Enkelte personalmedlemmer er påpasselige og årvåkne overfor innsatte som i deres øyne fremstår som "for glatte", eller for omgjengelige. Dette er særlig tilfeller hvor personalmedlemmene enda ikke har blitt virkelig kjent med de innsatte, og hvor antakelser om innsattes væremåter og fremtoning ofte diskuteres og luftes mellom personalets medlemmer.

Jeg var vitne til to situasjoner hvor enkelte nyankomne innsattes væremåte og fremferd ble betraktet og vurdert som forsøk på sosiale kameleonske tilpasninger. Bak "scenen" (Goffman 1992) diskuterte tre personalmedlemmer den ene innsattes påfallende hyggelighet og tendensen til å servere motstridende informasjon om visse saksfelt overfor ulike personalmedlemmer, og at denne personen var en de måtte følge årvåkent med under oppholdet, med mindre de ikke klarte "å sette han litt på plass". Min forståelse og erfaring fra ulike situasjoner er at "å sette en litt på plass" er å innhente ulike motstridende utsagn fra en person, konfrontere personen med dette, i ønsket om avdekke eventuelle bakenforliggende motiv for den aktuelle persons handlingsmåte, eller gjøre personen bevisst på at han kommer med ufrekvente utsagn som vanskeliggjør andre personers ønske om tillitsetablering til ham.

Følgende relativt retoriske spørsmål dukket opp i samtale med en innsatt om tillitsetablering mellom innsatt og personalet:

Er det liksom lønnsomt å være ærlig hvis man mister plassen sin på det?

Her etterlater informanten liten tvil om at en av stifinnersystemets krav – ærlighet – i visse fall ikke søkes å oppfylles, hvis det antas at denne *ærligheten* kan generere for ”oppsigelse”. Frykten for oppsigelse, kombinert med gjennomførte regelbrudd, vil i mange tilfeller skape grunnlag for flere ulike ”sannheter”, avhengig av hvem man står overfor. En viss grad av manøvreringsegenskaper er påkrevd for å ikke servere feil ”sannhet” overfor det publikum som er tilstede. Men særlig i begynnelsen av oppholdet vil det stort sett bare være to ulike publikum; de ansatte, og andre innsatte. Ved slike anledninger er det ikke en stor kunst å vite hvilken ”sannhet” som skal gjelde overfor det enkelte publikum. En servert sannhet overfor et publikum, vil kunne få store konsekvenser hvis servert overfor et annet publikum – personalet. En sannhet kan være lite skadelig servert andre innsatte, men antas kan være skadelig servert personalets medlemmer;

Du kan skade deg selv ved å være ærlig om alt overfor de ansatte

Vi ser her uttrykkelige tegn på at de innsatte erkjenner problemer ved å være ”ansatt” på Stifinner’n, og hvordan de enkelte ganger letter problembyrden ved å ”holde tilbake informasjon”, ”tolke boka på sin måte” eller ”ikke være helt ærlig om alt”. Det er altså kravet om fullstendig ærlighet overfor personalet som i de aller fleste tilfellene synes som den største utfordringen under oppholdet. En tidligere stifinner fortalte meg i etterkant av oppholdet at:

Så lenge du vurderer hvor ærlig du skal være, så har du et problem. Det er først når ærligheten ligger i bunn, fullt og helt, at man får noe ut av rehabilitering.

Disse ulike gradene av ærlighet, eller rettere sagt ”ærlighet”, vil til tider være svært nærværende på Stifinner’n, og på samme tid enerverende for personalet hvis de opplever det som ”ærlighet” og ikke ærlighet, eller når de i perioder og situasjoner oppdager at den tilsynelatende ærligheten er ”ærlighet”.

5.3 Normer i fangekollektivet

Jeg har så langt beskrevet hvordan forutsetningene for dannelse av et fangekollektiv på Stifinner’n burde kunne være tilstede. I forrige kapittel beskrev hvordan Stifinner’n kan tolkes som et teknisk/økonomisk system som stiller umettelige og ubønhørlige krav overfor de innsatte. Ovenfor beskrev jeg hvordan de innsatte befinner seg i de underordnes karakteristiske problemsituasjon, og hvordan betingelsene for interaksjonsprosesser mellom ”de underordnede” er til stede, i det minste mellom mindre grupper i hvert kull. Jeg vil nå argumentere for at det faktisk eksisterer elementer av det vi kan kalle et fangekollektiv på Stifinner’n. Jeg vil først beskrive hvordan dette gir seg uttrykk i normer og atferd.

Det vil være en illusjon at alle innsatte som søker seg inn på Stifinner’n forkaster sine tidligere preferanser og disposisjoner⁴², ved tiltredelse i den nye ”jobben”. Personalet er seg bevisst tendensen til at relativt mange innsatte; ikke mister, ”sier opp”, eller unnsår seg

⁴² Omtales i denne sammenheng som preferanser og forordninger som strider mot stifinnersystemets verdi- og rollesystem.

fullstendig sine tidligere handlingsrepertoarer, selv om ”jobben” på Stifinner’n krever avvikelse fra denne type handlingspreferanser under oppholdet. Det tas nærmest for gitt av enkelte personalmedlemmer at det vil dukke opp noe ”grums” i alle fasegrupper. En stabsrepresentant berettet at;

Det vil alltid være noe i hver gruppe, og det er like slitsomt hver gang. Jeg merker jeg blir like sliten hver gang, men jeg vet ikke hvordan man kan unngå at det dukker opp noe grums i hver gruppe. Det er nok noe vi bare må regne med i den jobben vi har.

Som et utgangspunkt for å forstå normene i fangekollektivet kan vi starte med å beskrive de preferanser som blir ansett som ”ressursrike” tilnærminger i rus- og kriminalitetsmiljøer⁴³, og som mange innretter og prøver å etterleve ved situering i denne form for *felt* (Bourdieu). Hvilke egenskaper tillegges en kompetent og handlekraftig aktør i rus- og kriminalitetsmiljøet? Hvilke regler og forordninger bør følges i slike kontekster, og hvilke bør ikke etterleves? Dette er generelt regler, som ellers i samfunnet, ikke gjøres diskursive, med mindre brudd på disse uskrevne regler forekommer. Regler er stort sett knyttet til praktisk bevissthet om ”how to go on” (Rønning 2001). Disse reglene kan anses å være i stor grad institusjonaliserte, og en rimelig kyndig aktør i denne form for kontekster, vil stort sett ikke være i tvil om hvilke regler som gjelder i ulike situasjoner.

I mine intervjuer av stifinnerinnsatte ble følgende trekk, egenskaper og fremtoning karakterisert som ”ressursrike” og attråverdige i rus- og kriminalitetsmiljøet:

- *Til å stole på*
 - Holde avtaler
 - Ha et ”godt” rykte, til å stole på.
 - At man står for det man sier
 - Gjøre opp for seg. Ærlig i forhold til penger, følge opp de avtaler som eventuelt ble gjort om ulike gevinstdeling før ett innbrudd eller ran.
 - Veldig høy moral på ikke å tyste, holde tett i forhold til politiet og andre som ikke skal vite noe.
 - At personen har soningserfaring. ”De verste er de som ikke har sona før, de vet man ikke om det er mulig å stole på eller ikke”
 - Holde seg til de uskrevne regler, følge spillereglene
 - Stille opp i konkrete situasjoner, være behjelpelig i vanskelige situasjoner: Være på tilbudssiden; ”si i fra hvis det er noe du trenger”, selv om det må tilbakebetales i en eller annen form i ettertid. ”Du skylder meg en tjeneste, husk det!”
- *Sterk fysisk og psykisk*
 - Sterk fysisk
 - Fremstå som sterk psykisk
 - Voldelig hvis det trengs

⁴³ Basert på intervjuer av tolv stifinnerinnsatte.

- *Nådeløs og strategisk*
 - At man ikke tilgir, ”*man må være bastant!*”
 - Autoritær. Ikke fremstå som pysete eller feig
 - Kynisk, kalkulerende
 - Jo mindre respekt for loven, desto bedre
 - Ikke snakke om følelser, det er ”*hysj, hysj*”, ”*man må ikke vise at man er en myk person*”
 - Kunne være god til å kartlegge og fremvise dyktige strategiske evner (ble nevnt i som spesielt viktig innenfor ransmiljøet)
 - Litt rebell, være i opposisjon til samfunnet
- *Kapitalsterk*
 - Besitter relativt stor og fast kapitalinntekt. Bra økonomi som gjenspeiler seg i fine biler, båter, klær etc.
 - Har tilgang til ”varer” i relativt store kvantum

Å handle adekvat og som det sømmer seg i sosiale kontekster som i relativt stor grad er i overensstemmelse med disse ovenstående punkter, vil i svært liten grad kunne karakteriseres som sømmelig atferd og aktivum for gode verdier av stifinnersystemets systembærere (personalet og eventuelt innsatte som reelt går inn for stifinnersystemet), ved manifestasjon i Stifinner’ns fellesskap. Å være ”*til å stole på*” eller i det kriminelle miljøet vil i praksis innebære brudd med verdiene *ærlighet* og *kameratstøtte* i Stifinner’ns vokabular. Å være nådeløs og strategisk vil være brudd på ærlighetsverdien og ”her-og-nå”-verdien.

Den kompetente aktørs tidligere godt tilpassede disposisjoner til å tenke/oppfatte, handle og vurdere vil det bli gjort krav om kondemnasjon ved innlemmelse i stifinnersystemet. Krav og realitet⁴⁴ fordrer ikke nødvendigvis symmetri mellom aktørens fremviste verdier og handlinger, og de verdier og holdninger man egentlig går god for. Innsattes eventuelle tidligere ”uheldige”⁴⁵ og ikke nødvendigvis sterkt bevisstmessige disposisjoner, vil bli gjort oppmerksomme og bevisste gjennom det holdnings- og verdierarbeid som iverksettes ved ankomst Stifinner’n. De innsatte vil som oppholdet skrider frem, i økende grad bli gjort bevisste ”uakseptable” holdninger og handlinger – og må ”stå mer til rette” ved fremvisning av uakseptable handlinger og holdninger, desto lengre oppholdet har vart. Enkelte av de nedtegnede trekk/verdier/egenskaper/fremtoning er ikke nødvendigvis helt unyttige på Stifinner’n, med forbehold om at disse (”*står for det man sier*” og ”*holder avtaler*”) oversettes til proaktive egenskaper som taler for stifinnersystemet. Men i denne delen av oppgaven skal vi konsentrere oss om de uberørte og ikke-oversatte verdier, trekk, egenskaper og fremtoningsmåter som kan tolkes som ”forberedelser” til innlemmelse i et eventuelt fangekollektiv. Disse trekk, verdier og handlingsdisposisjoner kan anses for å være en

⁴⁴ Realitet anses i denne sammenheng som tosidig; den ene som fremvist realitet for aktuelle aktørgrupper (stifinnersystemets systembærere), den andre som en mer reell realitet som manifesterer seg i ”trygge” omgivelser, hvor andre aktørers stilling er klarert som pålitelige og ”*til å stole på*”.

⁴⁵ ”Uheldige” sett i lys av stifinnersystemets verdi- og normgrunnlag.

komponent og bidragsfaktor i en *intersubjektiv avleiring* (Berger og Luckmann 2000) blant de innsatte, som gjør at et eventuelt fangekollektiv relativt raskt kan stables på beina på Stifinner'n. *Intersubjektiv avleiring* finner sted når:

(...)individer har en felles biografi, og erfaringene fra denne innlemmes i det felles lageret av kunnskap. Intersubjektiv avleiring kan først kalles virkelig sosial når den er objektivert i et eller annet tegnsystem, det vil si når det oppstår en mulighet for en gjentatt objektivert av de felles erfaringene (Berger og Luckmann 2000:81-82)

Legitime handlingsregler og etikette i rus- og kriminalitetsmiljøer synes, på lik linje med Stifinner'n, å ha sine *absolutter*. Disse *absoluttene* baserer seg på innsattes samlede erfaringer, og vil kunne virke som en felles referansebakgrunn for de fleste innsatte som søker seg inn på Stifinner'n enten den søkes å tilbakelegges eller opprettholdes. De aller fleste innsatte er fullt klar over disse uformelle *absoluttene*, som har generell gyldighet i rus- og kriminalitetsmiljøer, og vet at det stilles krav fra personalets side om å ikke etterleve disse *absoluttene*. Generelt kan *absoluttene* i kortfattet oppstilling konvertert til fangekollektivet lyde som følger:

1. "Hold kjeft!". Aldri la "de som ikke skal vite noe" (stabsrepresentanter og innsatte som unnsår seg fangekollektivet) få vite noe.
2. Ikke forhold deg til *kameratstøtte*, det er ikke skikkelig kameratstøtte. *Ingen skikkelig kamerat løper til staben og tyster!*".
3. Ikke vær ærlig overfor personalet, hvis det vil være ødeleggende for deg selv eller andre innsatte.
4. Du skal ikke innynde deg hos personalet for å dekke individuelle behov, hvis ikke alle innsatte får samme tilbud.

Disse spissformuleringene er generert fra det kvalitative intervjumaterialet, og vil utdypes og drøftes nærmere i kapitlene som kommer. *Absoluttene* er generelt forordninger som nærmest tas for gitt av de fleste innsatte før ankomst til Stifinner'n, basert på tidligere soningserfaring og situering i rus- og kriminalitetsmiljøer. En fravikelse fra disse regler vil i langt høyere grad, særlig under oppholdets begynnelse, kunne være kontroversielt og problematisk innad i innsattgruppen, enn en avvikelse fra stifinnersystemets reglement.

Dette er ikke ensbetydende med at det ved dette tidspunkt nødvendigvis har etablert seg et fangekollektiv, men kan forstås som en generell habituell tilnæringsmåte, som enda ikke har blitt gjort til gjenstand for gjentagende korrigerende og formaninger om å slutte seg til stifinnersystemets rolle- og verdisystem under oppholdets begynnelse, til at denne tilnæringsmåte eventuelt har blitt tatt grundig opp til eventuell vurdering hos den enkelte innsatte. Denne tiden vil særlig kunne være preget av mangel på konsensus mellom de innsatte og stabsrepresentantenes *virkelighetsoppfatninger* (Bang 1999:28). Og hvor de innsattes virkelighetsoppfatninger ikke i lang nok tid har blitt gjort til gjenstand for observasjon, konfrontasjon og "bevisstgjøringsprosesser", til at man kan fatte en eventuell og generell avgjørelse om en fangekollektiv forordning eventuelt er tilstede. Vi kan dermed ikke avgjøre om det har oppstått et fangekollektiv, før de innsatte har vært på Stifinner'n over en viss tid.

5.4 Rus- og krimprat – de innsattes innlemmelse av hverandre i "forbudte" samtaleritualer

Fangekollektivet gir seg ikke bare uttrykk gjennom handlingsregler, i form av *absolutter*, men også i form av enkelte atferdsformer som kan betraktes som innsattes forskansning mot stifinnersystemet. En første slik form for atferd er "rus- og krimprat".

"Rus- og krimprat" er et generelt og flittig brukt uttrykk innenfor Tyrili og Stifinner'n. Begrepet favner de samtaler som foregår kun med innsatte til stede, hvor samtalerne karakteriseres som "forherligelse" og "glorifiseringer" av rusmiddelbruk og kriminalitet. Dette er samtaler som de overordnede vet forekommer, men i størst mulig grad prøver å stagge; ved formaninger, moralske oppfordringer, korrigeringer, henvisninger til reglement og påminnelser om "husets" kodekser.

Denne typen samtaler er svært vanlige i de rus-/krimmiljøer de innsatte kommer fra, og det er derfor helt naturlig at de tenderer til å fortsette med dette også etter inntak til Stifinner'n, på tross av personalets ønske om å stoppe dem. Samtalerne fungerer som atspredelse for de innsatte, og bygger på erfaringer fra det de alle har til felles: en historie med rus og kriminalitet. Samtidig bidrar samtalerne til bekreftelse av den enkelte og fellesskapet mellom dem, og det er gjerne et betydelig element av selvhevdelse i historiene.

Enkelte kollektivlignende trekk i begynnelsen av de innsattes opphold, betinger ikke at et fangekollektiv oppstår, men kan heller være et uttrykk for institusjonell tilpasning, hvor de innsatte på best mulig måte søker informasjon om hvem de andre innsatte har vært, hva de har gjort tidligere, hvem de kjenner, hvilke miljøer de har vært i, hvilke opplevelser de har å se tilbake på m.m. Om så disse samtaleritualene vedvarer over en lengre tid – eventuelt under hele oppholdet – vil det være større grunn til å benevne disse interaksjonsformene for reelle fangekollektivistiske uttrykk. Hvis samtalerne om rus og kriminalitet på "bakrommet" (Goffman 1992) vedvarer, etter at man i tilstrekkelig grad har fått dekket sitt "nysgjerrighetsbehov" og kartlagt "det man trenger å vite om hverandre", kan disse uttrykkene synes å være mer uttrykk for en fangekollektivistisk forskansning mot stifinnersystemets krav – kravene om at de innsatte ikke skal prate om "rus og krim" seg imellom, foruten om situasjoner hvor det er pålegg om det i behandlingsmessige ritualer. Uansett varighet og fremstilte krav fra stifinnersystemets overordnede representanter, vil disse samtaleformene nærmest være uunngåelige ved ethvert nytt inntak, uavhengig om disse samtaleritualene vil strekke seg over kortere eller lengre tid i de ulike innsattgruppene⁴⁶.

På tross av personalets initiativer, vil de ikke kunne utslette denne type samtaleformer mellom innsatte. Alle *rammer* innehar forventninger av en normativ art (Goffman 1986: 342). De overordnedes iver etter å definere rus- og krimfrie *rammer* kan til tider vise seg å være tilsynelatende forgjeves. På tross av stifinnersystemets pålagte *rammedefinisjoner* vil de fleste⁴⁷ innsatte trosse personalets normative direktiver, og skape sine egne fordringsfrie *rammer*, hvor

⁴⁶ Dette utelukker ikke at innsatte fra ulike inntakskull initierer den type samtaleritualer med hverandre.

⁴⁷ Mitt inntrykk er etter å ha forhørt meg med innsatte fra sju ulike inntaksgrupper, er at de aller fleste innsatte i begynnelsen er deltakere i ulik grad i denne form for samtaleritualer.

initiering av rus- og kriminalitetsprat er høyst legitimt, eller hvor det nærmest oppfattes som *interaksjonell disorganisering* (Goffman 1986) å ikke delta i samtaler om rus- og kriminalitet.

Initiering av likeartede temaer, og opprettholdelse av disse, kan til tider virke som *rammeforpliktelser* som hviler på den enkelte aktør i denne type sosial samhandlingskontekst. Innenfor disse rammene blir de innsattes erfaringer og ”erfaringer”⁴⁸ organisert, ved ”illegitime” samtaleritualer. Disse rammene er ikke som fabelfuglen Fønix, men heller rammer som i høyest grad, i formlikhet og innhold, i særdeleshet minner om rammer de innsatte tidligere har vært aktører i, og med kunnskap og kyndighet vet å forholde seg til på en ”korrekt” måte. De innsattes konfidens innenfor disse samtaleritualene er generelt høy, og de vet hva det skal snakkes om, hvordan man skal snakke om det, hva som er bra emner, hva som ikke duger; hvordan man med kyndig manøvrering opprettholder ”rammen.

Rammeinstruksjonene (Goffman 1986) for denne type samtaler synes å være på forhånd gitt, og det tas relativt som en ”selvfølge” av initiativtakerne, at de andre vet å forholde seg til de introduserte rammer. De vet hvordan oppfylle de rituelle samtaleforpliktelser som ligger til grunn i disse typer situasjoner (men om alle gjør det, og under hele oppholdets tid vil bli belyst litt senere ut i oppgaven). Spesielt under oppholdets tidlige fase, i de tilfeller det oppleves av enkelte innsatte å være ”sterke bærere av fangekultur” på huset, kan det nærmest være sosialt harakiri å fornekte og avvise deltagelse i denne form for ritualer. Dog vil en direkte konfrontasjon med denne form for samtaleritualers initiativtakere⁴⁹ for enkelte innsatte borge for en sterkere generell utelukkelse og utfrysning fra fangekollektivet og det sosiale liv innsatte imellom, enn en rolig tilbaketrekning når disse temaer bringes på banen i den ”lukkede”⁵⁰ institusjonelle sfære. I det førstnevnte skisserte tilfelle vil vi være vitne til et relativt total samtalerituell kollaps, hvor en eller flere innsatte direkte fornekter seg å delta i denne form for regel- og tillitsbrudd mot stifinnersystemets reglement.

I mitt spørsmål til innsatte om hva de fikk snakket om seg i mellom, som de ikke snakket med ansatte om, var *rus- og krimhistorier* et gjennomgående tema. Andre temaer som ble berørt var blant annet; ”ekstreme damehistorier” og ”de virkelige planene for permisjonene” og ”hva man egentlig gjorde på perm”. Eller en generell og konkluderende betraktning fra en innsatt om de ”lukkede” samtalers temavalg;

Ting vi vet de ansatte ikke liker at vi prater om, prater vi om når det kun er innsatte tilstede, og som vi stoler på.

Ut fra dette utsagnet ligger det også uttrykk for at de innsatte seg i mellom akkrediterer hverandre til denne form for samtaler. Hvem er til å stole på? Hvem løper til de overordede? Når er situasjonen klarert for ”illegitime” samtaler? Hvem kan eventuelt presses til taushet, og hvem kan ikke? I visse tilfeller føler de innsatte etter kort tid at de ”vet hvem de kan snakke med, og hvem de ikke kan, eller bør, snakke med av de andre innsatte”. En innsatt som i liten grad var deltaker i

⁴⁸ Henspeiler her på selvpålagte ”erfaringer” som er lånt eller funnet opp i den hensikt å skape et fordelaktig bilde hos andre innsatte

⁴⁹ Kan i mange tilfeller være de som kan betegnes som kollektivledere.

⁵⁰ Sosiale situasjoner hvor det *kun* er innsatte tilstede.

denne form for samtaleritualer, karakteriserte enkelte andre ”allianse”-innsatte i etterkant av soningsoppholdet på Stifinner’n som følger;

De hadde nok mange planer, og snakka masse, og holdt det seg imellom. Det gikk gærnt for dem, det gjør det nesten alltid. Det blir en sånn kontrollgreie når man har negative allianser, for man må passe på at de andre ikke forteller det videre, og da er hele karusellen i gang. De skal liksom bli kvitt den dritale biten av rusmisbruker’n, de skulle bli ”gode” rusmisbrukere, det var det som var deres mål.

Ved enkelte tilfeller har det skjedd at innsatte som ikke har ønsket å berette om sin rus- og kriminalitetskarriere, allikevel ikke har hatt mulighet til å holde sin tidligere rus – og krimstatus skjult for andre innsatte. Andre innsatte har i disse tilfellene oppsøkt andre informasjonskilder⁵¹ for å avdekke den enkeltes rus- og kriminalitetsbiografi.

Vanligvis er initieringen av rammer (”rus- og krimprat”) mer betingelsesfrie, enn det som er tilfellet senere under gruppers opphold. Etter en viss tid, hvor generelt en eller flere innsatte søker unngåelse av disse former for samtaleritualer på ulike måter (enten ved direkte tilbaketrekning eller konfrontasjon med ritualdeltakere), og hvor initiativtakere og ritualdeltakere i større grad har avklart hvem som er til å stole på, hvem som ikke er det, hvem som ikke er interessert i å bidra med noe i denne form for samtaleritualer, og hvem som ikke yter bidrag og til dels ikke gir bidrar i overensstemmelse med *involvement contour* (Goffman i Manning 1992:129) som ligger i rammene etter ”prøveperioden”⁵². Alle rammer fordrer en viss grad av *involvement contour*, og i en slik ramme som ”rus og krim”-prat er etter ”prøveperioden” vil kreve en relativt høy grad av involvering fra deltakerne i denne type samtaleritualer. *Involvement contour* er; ”the degree of commitment to a social encounter, and for each encounter there is an expected level of involvement (Manning 1992:129).

Rus- og krimprat som samvær (*encounter*) vil i dette tilfellet til dels være inkluderende for alle innsatte i begynnelsen (på tross av enkelte innsattes nærmest ikke-verbale deltakelse, ved at de kun nærmest registrerer hva som sies), til å bli ekskluderende (påkrevd større grad av *involvement contour* av involverte, som kan resultere⁵³ i at enkelte innsatte ikke er villige til å oppfylle dette krav).

⁵¹ Blant annet aktører i rus- og krimmiljøer

⁵² I den spede begynnelse ved initiering av disse samtaleritualene vil det ikke i like stor grad som senere stilles krav til aktiv deltakelse i disse samtaleritualene, men etter en viss periode vil disse kravene holdes frem i langt høyere grad.

⁵³ Dette resultat trenger ikke å være kun fordi det er stilt krav om økt deltagelse og meddelelse i disse samtaleritualene, men at enkelte innsatte etter en tid har bestemt seg for å ikke ville høre den type prat, uavhengig av om han yter små eller store bidrag for å opprettholde disse ritualene.

En innsatt betegnet sin deltakelsesendring i denne form for prat som følger;

I starten ble jeg sittende å høre på, men etter hvert sa jeg i fra; ”dette er krimprat, kan dere ikke gå på rommet?” Det er også litt merkelig å høre historier som du har vært med på, som folk forteller som sine egne greier, eller som du bare veit er oppspinn fra ende til annen. Da sitter jeg bare og rister på hodet. For noen er den ”street-creden” så viktig. Det er litt håpløst, og den pleier å sitte lenge i.

Den innsatte søker seg herved ut fra de introduserte rammer og gir ritualdeltakerne formaninger om å forlate tv-stua, hvis de har tenkt å fortsette med krimpraten. Å melde seg ut av slike samtaler, eller bevisst søke å *knuse rammen* (Goffman 1986) og legge føringer for å bringe denne form for prat til andre arenaer⁵⁴, hvor tilhørere/deltakere er direkte akkrediterte ved at de aktiv oppsøker rus- og krimprat-arenaer⁵⁵, sørger for at innsattgruppen i høyere grad oppslittes og deles, hvis ikke den implisitte oppfordringen (unnlate å snakke om krim i tv-stua) da tas til etterretning av de innsatte oppfordringen er myntet på.

Hvis oppfordringene om å legge vekk *rus- og krimprat* ikke etterfølges, vil vi kunne være vitne til klikkdannelser i den totale innsattgruppen. Den totale innsattgruppens oppbygning og sammensetning vil herved kunne bestå av ulike fraksjoner og smågrupper, hvor de innsatte i større grad søker kommunikasjon med ”likesinnede”⁵⁶, og i større grad søker ”like” aktører i sine sosiale samkvem. Spesielt i mer fortrolige samtaler, hvor samtalenes temaer i ettertid kan; nyttiggjøres til å sette visse samtaleaktører i et uheldig lys, og/eller ”lekkes”⁵⁷ til andre aktører som ikke er opprinnelig er tenkt skal besitte denne type informasjon. I likhet med skisserte tilfeller i *Arbeiderkollektivet* kan disse formene for *kameratklikker* (Lysgaard 1985) sørge for at en smågruppe setter seg opp mot andre forordninger (eventuelt et fangekollektiv). En systembærende⁵⁸ kameratklikk kan motstå seg i innordne seg fangekollektivets formaninger og ordninger, og vil ofte bli utelatt i ”illegitime” samtaler.

Vi vil herved være vitne til *audience segregation* (Tseëlon 2000: 6) hvor publikum blir selektert ut i fra om de er til å stole på eller ikke. For den smågruppe⁵⁹ som motsetter seg de fangekollektive normer og forventninger, vil disse forventninger oppleves som hindringer i å fullføre det de har kommet for å gjøre og har satt seg mål; å bli rehabilitert. Å innordne seg i

⁵⁴ I de tilfeller hvor oppfordringen tas til etterretning og følges, vil slike arenaer stort sett flyttes til; enkelte innsattes rom, og andre lokaliteter og situasjoner hvor alle de tilstedeværende er innebefattet og ”godtar” det som det snakkes om, eller skal snakkes om.

⁵⁵ I en del tilfeller de villiges rom.

⁵⁶ Kan forstås som tilfeller hvor innsatte søker samvær og kommunikasjon med andre innsatte som innehar ”samme syn” på hva som kan tillates i en generell tilpasning innenfor stifinnersystemet.

⁵⁷ For eksempel til ”elever” i Tyrili.

⁵⁸ Innsatte som oppfyller de krav som stilles av stifinnersystemet, og som reelt går inn for systemet. Ved andre inntak og perioder kan selvfølgelig den mindre kameratklikken bestå av systembårne medlemmer av stifinnersystemet.

⁵⁹ Trenger ikke nødvendigvis være smågruppe, sett opp i mot den totale summen av innsatte på Stifinner’n. Denne betegnelsen vil dog brukes ettersom den utgjør en distinksjon til et totalt fellesvirke og felles virkelighetsforståelse alle de innsatte seg imellom.

fangekollektivistiske forordninger vil stride mot disse innsattes generelle og grunnleggende interesser; å nyttiggjøre seg fullt og helt, på en sannferdig og reell måte, av det Stifinner'n har å tilby motiverte og behandlingssøkende innsatte. Den totale innsattgruppen er herved differensiert og mangesidig. Det vil på denne tid ikke eksistere et totalt fangekollektiv, eller en samlet innsattgruppe som er systembærere av stifinnersystemet⁶⁰. Kommunikasjonsrelasjonene vil herved være mer betingede, både ut i fra; hvem en kan/bør snakke med, og hvor og når man kan ha visse former for samtaler. En innsatt uttrykte forøvrig at han veldig tidlig under oppholdet gjorde opp sin formening og hvem som var akkrediterte til særegne samtaler (ikke kun rus- og krim samtaler), og hvem som ikke var;

Det er visse ting vi innsatte holder for oss selv, og sånn i begynnelsen var det masse allianser mellom gutta. Er det ting man ikke vil at alle skal høre, så er man forsiktig. Da sier man det bare til de man stoler helt på, det trenger ikke være noe ulovlig.... jeg merka med en gang hvem jeg kunne stole på, og hvem jeg kunne stole mindre på.

I dette tilfellet vil ikke alle informantens potensielle samtaletilfeller la seg innordne i et fragmentert og divergent forhold, hvor man kan skille mellom de som er til å stole på, og de som ikke er det, ut i fra om den enkelte innsatte kan karakteriseres som systembærer eller systembåren av stifinnersystemet. Men i noen av de skisserte potensielle samtalsituasjoner (de samtalesekvenser som implisitt er iberegnet i utsagnet, og som er motvekt og divergent til samtaler som er "lovlige") vil kunne være basert på den individuelle avgjørelsen om hvem som er til å stole på, og hvem som ikke er, i tråd med om den enkelte kan betegnes som systembærer eller systembåren av stifinnersystemet.

I etterdønningene av visse opprivende sosiale sekvenser på huset, kan det å innskrenke og innsnevre sin "fortrolige" krets være et faktum. Når den/de tillitsfulle medinnsatte i etterkant av sosiale situasjoner overføres til kategorien "tillitsfulle", er vi vitne til endring i de ulike konstellasjonene de innsatte imellom. Eksempelet under avdekker klart hvilken rolle normen om å "ikke tyste" spiller i fangekollektivet, og også rollen tillit spiller i fortroligheten mellom de innsatte;

Jeg fikk tidlig stemplet som klovn på Stifinner'n, og at jeg var en som kodd mye. "Sven" og "Gunnar" holdt på å bli kasta ut på grunn av noe kodd som var gjort med noen senger. Jeg veit ikke om "Sven" var med på det eller ikke, men han dro meg inn på rommet sitt, og hvis jeg ikke satt oppe i samlingen og tok på meg det, så skulle han bare bruke det mot meg, og det mot meg og sånt. Han ("Sven") er veldig manipulerende på sånne ting. Han går ikke av veien for å feie oss andre av banen liksom. Men han har ikke noe på meg nå, så det er helt greit det, det er jeg glad for. Han er jævlig sånn som går til Kp'en (kontaktperson) sin og så "pøpøpøpø". I begynnelsen var det ekstremt mye, sladra om småting hele tida, og kom med stikkere mot oss hele tida, istedenfor å ta det opp med oss på en ordentlig, voksen måte. Så vi følte han var ute og manipulerte. Vi går greit overens, men jeg har det litt i bakhodet at man må være litt forsiktig med hva man sier til "Sven".

⁶⁰ Dette er etter mine observasjoner, samtaler og intervjuer med innsatte og ansatte, mer en normaltilstand enn en uvanlig situasjon på Stifinner'n.

I denne innsattes oppfatning av hva som skjedde på huset i denne sekvensen, var at "Sven" benyttet seg av kompromitterende informasjon som var blitt utlevert i relativ fortrolighet de innsatte imellom, og spilte det ut til sin *kontaktperson* og truet med å utlevere sensitivt materiale til personalet i *samlingen* hvis informanten ikke fulgte "Sven" sine direktiver. Konkret hva som ble utfallet av den refererte *samlingen* vet jeg ikke, men i denne sammenheng er det viktigere å rette oppmerksomheten mot hva som kan benyttes av pressmidler av visse innsatte, for å sette seg selv i en bedre posisjon overfor personalet⁶¹. Det situasjonsskildringen også forteller, er at informanten i etterkant av denne *samlingen*, lukket sin "illegitime" informasjonskanal til "Sven", på grunnlag av hans "*manipulerende*" vesen og "sladder"-tendenser overfor sin *kontaktperson*. "Sven" ble i ettertid, unnlatt som samtalepartner i de "hemmelige" samtaleritualene hvor denne berettende informanten bidro med sensitiv, "illegitimt" materiale. I etterkant av denne *samlingen* gjorde informanten en strategisk manøver, som hindret "Sven" i å få tilgang til ytterligere "hemmelighetsfullt" materiale, som kunne benyttes som strategiske virkemidler, hvor "Sven" fant det hensiktsmessig⁶² å spille den type informasjon ut til aktører i visse situasjoner, som ville kunne tale til hans egen fordel (og dermed i disse situasjoner; til en eller flere andre innsattes ulempe).

Ettersom innsatte i *fase 1* og *fase 2* befinner seg generelt på ulike trinn i rehabiliteringen, og de fleste innsatte jeg har intervjuet og samtaler med relaterer de intensive "*rus- og krimprat*" periodene til tiden i *fase 1*, vil de ny-innsatte generelt være skeptiske overfor innsatte i *fase 2* som samtalepartnere i rus- og krimprat-ritualer, hvis de ikke kjenner enkelte fra før, og stoler på dem. Frykten og mistenkeligheten for "avsløring" og "tysting" for en innsatt i fase 1 vil ofte være større overfor innsatte i fase 2, enn innsatte i samme fase. Av og til vil fasene segregere seg fra hverandre, for eksempel ved å oppholde seg i hver sin tv-stue på kvelden;

Det blir litt deling mellom fasene i forhold til hvilken tv – stue man sitter i, det er gutta i fase 1 i den ene tv – stua, mens vi i fase 2 sitter i den andre..... så det er litt sånn.

Denne generelle tilpasningsformen kan basere seg på ulike årsaker; mindre viten om hva som foregår i den andre fasen, større kjennskap til hva den enkelte innsatte i samme fase står for (bedre vurderingsgrunnlag å basere sine akkrediteringer og ikke-akkrediteringer på, enn det som ofte vil være tilfelle overfor innsatte i en den andre fasen), og i mindre grad kan kontrollere hva som blir sagt og eventuelt "tystet om" av innsatte i *fase 2*⁶³. De innsatte i *fase 2* er også pålagt av

⁶¹ Jeg kjenner ikke til om "Sven" var korrekt eller feilaktig mistenkt.. Faktum var uansett, på grunnlag av informantens beretning, at "Sven" overhode hadde interesse å være "mistenkt".

⁶² Sett fra informantens side.

⁶³ Dette kan selvfølgelig snus på hodet; hvor de innsatte i fase 2 kan frykte å involvere innsatte fra fase 1 i "illegitime" samtaler, ettersom kontrollgrunnlaget og kjennskapet til innsatte i fase 1 er dårligere, enn det som er tilfellet overfor innsatte i samme fase.

personalet å fremstå som ”gode rollemodeller”⁶⁴ for de innsatte i fase 1, noe som igjen kan generere en generell skepsis hos de nyankomne i å være for meddelelende overfor innsatte i den viderekommende fasen. Til tider vil en slik periode oppleves som ”pes”, ”slitsom” og ”pirkete” for innsatte i fase 1, hvor innsatte i fase 2 i blir i overkant ”prektige” i de nyankomnes øyne. Dette vil i en del tilfeller være en form for overgangsperiode, hvor innsatte i fase 1 etter hvert vender seg til de krav som stilles fra innsatte i fase 2, og tilpasser⁶⁵ seg de krav som stilles i noenlunde grad;

I begynnelsen så synes jeg vi ble pesa mye, men jeg skjønnte etter hvert at bare vi gjorde det vi sånn som de ville ha det gjort, så var det greit. Så hver gang ”Olav” (innsatt i fase 2) kom tilbake fra Tyrili Arena, så gikk han å lette etter feil og pirka på oss som vi måtte rette opp. Det var jævlig irriterende de første månedene, men når vi gjorde det rett, så ble det stille. Bare det ble gjort, så var det greit.

Som dette utsagnet illustrerer er det ikke bare ”rus- og krimprat” som blir forsøkt stagget av personalet og innsatte som er tilsluttet (i det minste tilsynelatende tilsluttet overfor de nyankomne) stifinnersystemet på en systembærende måte. Disse vil komme med anmodninger og ulike korreksjonskrav overfor innsatte som i deres øyne ikke oppfyller de krav som stifinnersystemet stiller. Disse anmodningene og befalingene kan gripe relativt bredt, både i forhold til rom-orden, fellesvask, generell orden, fremtoning (omtales ofte som ”stil og tone”), eller hvordan man på en mer generell og totalomfattende måte oppfattes av systembærere eller ”systembærere” i fase 2.

Fadderordningen kan også oppfattes som en uformell kontrollmetode initiert av de overordnede i håp om blant annet å bringe mest mulig informasjon tilbake om hva som foregår på huset når de selv ikke er tilstede. Innsatte i fase 2 vil til tider operere som personalets utsendte, i de tilfellene de rapporterer tilbake om uregelmessigheter, tillitsbrudd, brudd på god ”stil og tone” etc. av innsatte i fase 1. Men før denne tid vil en del faddere i første omgang gjøre sine forsøk på å korrigere lite innfrie innsatte i fase 1, før de eventuelt går til stabsrepresentantene med en eller flere uforrettede saker. Et grunnleggende syn blant innsatte som kan karakteriseres som systembærere av stifinnersystemet, er at man ikke går direkte til personalet, men at man bør gjøre de lite innfrie oppmerksomme på deres brudd⁶⁶, hvor det er opp til den/disse å innrette seg. Ved en eventuell fornektelse av korreksjonsdirektivene, vil systembærerne med ”god samvittighet” innfinne seg hos de overordnede og rapportere om den eller disses uregelmessigheter. De lite innfrie gis stort sett en mulighet til å korrigere og justere sin atferd,

⁶⁴ Denne delen arbeides det relativt mye med, før de nye innsatte kommer på huset. Innsatte som går over i fase 2, ved nye innsattes ankomst, vil bli tildelt 1-2 nyinnsatte som de skal ha ansvar for og veilede, lære og korrigere de nye hvis deres fremferd og holdninger strider mot stifinnersystemets reglement og verdigrunnlag.

⁶⁵ Dette kan være både på en reell systembærende (stifinnersystemet) måte, eller en mer systembåren (”surfende”, pro forma) måte tilpasser seg de fremholdte krav.

⁶⁶ Hvis det kan karakteriseres som svært alvorlige brudd (medbrakt rusmidler, rusing på huset og lignende), kan vi se bort fra denne indirekte og avventende problemløsningsmetoden. Da vil systembærerne stort sett presse den/de aktuelle til å oppsøke stabsrepresentanter for å tilstå sine grove regelbrudd. Hvis dette ikke skjer snarlig, vil de selv kontakte stabsrepresentanter å underrette dem om sakstilfellene.

fremtoning og holdninger, før en eller flere eventuelt avleverer tilstandsrapport ved tilfeller hvor den/de innsatte ikke tar til seg anmodningene.

5.5 Når permisjoner blir konstruksjoner

Vedvarende *”rus- og krimprat”* kan betraktes som et fangekollektivistisk uttrykk. Det samme kan konstruksjoner og fabrikantvirksomhet (ikke-autoriserte midler) fra de innsattes side for å få innvilget permisjoner. Slike konstruksjoner eller fabrikantvirksomhet kan i prinsippet gjennomføres av de enkelte uten andres viten eller medvirkende, men ofte er det ett uttrykk for en kollektiv forskansning, i den forstand at andre innsatte vet om dem, men ikke røper dem for ansatte. Eller at de også aktivt medvirker til bruddene på normer i stifinnersystemet.

Permisjoner er svært etterlengtede privilegier for innsatte, og de innsatte har sterke ønsker om å få disse permisjonssøknadene innvilget, på tross av at noen har illegitime planer for permisjonen (driking og/eller benyttelse av tyngre rusmidler, oppholde seg på steder som ikke er klarerte av personalet/brudd på den nedskrevne og berettede VAF-planen⁶⁷ etc.). I stifinnerterminologi opererer man med to tidsbegrep; tiden før første permisjon, og tiden etter første permisjon. Og dette er ikke uten grunn; dette anses for den første virkelige testen på om de innsatte kan omsette ord til handling.

Mye tid settes av til å forberede de innsatte på hvilke utfordringer og fristelser som kan oppstå under permisjon. Hvordan unngå å oppsøke tidligere *”ruskamerater”*, hvordan håndtere et eventuelt *”rus-sug”* som kan *”trigges”* under permisjon? Hvordan forholde seg til uventede situasjoner, hvor man kan bli aktivt oppsøkt av *”uheldige”* personer? Hvordan kunne uttale et klart og tydelig *”nei”* overfor personer som frister og tilbyr deg med både det ene eller andre? Eller hvordan forholde i overensstemmende med sin *”VAF”*, og ikke la seg utmanøvrere av uventede situasjoner. Alle disse temaene tas grundig opp til vurdering i de ulike formelle og uformelle foraene på Stifinner’n. Ved gitte perioder og tilfeller vet en eller flere innsatte at de vil unnslo seg de krav som de overordnede stiller for at de skal få innvilget sine permisjoner. Dette vil ikke nødvendigvis forestå som et uforserbart hinder i prosessen for å få innvilget permisjon. I den skisserte potensielle tilpasning i forrige setning, beveger vi oss mot fenomenet; *sekundære tilpasningsformer* (Goffman 2001) i totale institusjoner. *Sekundære tilpasningsformer* favner de situasjoner og prosesser;

(...)hvormed et medlem af en organisation benytter seg av ikke-autoriserte midler eller opnår ikke-autoriserte mål – eller begge deler. Ved sekundære tilpasningsformer omgår den enkelte organisationens antakelser om, hva han bør og ikke bør gjøre, og hva han bør have – og følgelig hva han bør være. Sekundære tilpasningsformer giver individet muligheder for å tage afstand fra den rolle og den personlighed, som institutionen tillagde ham (Goffman 2001:139).

⁶⁷ VAF (“Vurdere alle faktorer”). Metode beregnet for de innsatte, slik at de kan og vet hva de skal forholde seg til på permisjonene. En generell nedtegning av situasjoner som kan oppstå, og hva som er tenkt skal gjøres under permisjonene. Er tiltenkt for de innsatte som et hjelpemiddel, slik at de kan forberede seg mentalt på hva som skal skje under permisjon, og hva som overhodet ikke bør gjøres, eller hvilke situasjoner/mennesker som bør unngås

Ved å få innvilget permisjon på falskt grunnlag (les: uriktig og feilaktig "VAF"⁶⁸), benytter de innsatte seg av *ikke-autoriserede midler* for å oppnå *autoriserede mål*. Permisjoner vil for relativt mange innsatte oppleves som et svært tiltrengt og høyst nødvendig gode, hvor unnlattelse av ugyldige og forbudte permisjonsaktiviteter kan utelates fra nedskrevne og verbalt kommuniserte permisjonsplaner. I disse tilfellene vil permisjon som overordnet mål, generere konstruksjoner og fabrikantvirksomhet (*ikke-autoriserede midler*) fra de innsattes side for å oppnå permisjoner (*autoriserede mål*). I ett kull jeg fulgte, ble fabrikantiske virkemidler benyttet for å få innvilget kulletts første og svært etterlengtede helgepermisjon⁶⁹. *Ærlighet* som grunnverdi og krav ble unnslått av alle innsatte (med unntak av en) i dette kullet, ved fremleggelse av permisjonsplan i *samtalegrupper*. En av de innsatte i dette kullet berettet om frykten for å ikke få innvilget permisjoner;

Vi gjør jo jævlige mye forberedelser før permisjon, i bunn og grunn så går det på ærlighet, men folk er jo jævlige redd for å miste permen, hvis man er ærlig kan man få restriksjoner på permen. Du blir ikke åpen, i hvert fall ikke på første permen, alle vil jo ha den permen. La oss si at du er litt bekymra eller frykter at du kan komme opp i uheldige situasjoner, unnlater du da å si noe til de ansatte, for da veit du at du kanskje mister permen? Ja, det har du helt rett i. Det er jævlige mange som veit at de kommer til å drikke seg fulle på perm, men det sier de ikke til de ansatte. De ansatte burde vært mer åpne på at man får permen uansett, så hadde kanskje ikke stifinnerne løyet så mye.

En annen innsatt i samme kull opplyste meg om hvordan han "diktet opp eventyrhistorier" for å få innvilget sine første permisjoner;

På de første permisjonene var det bare å dikte opp en eventyrhistorie, bare for å gi dem det de ville ha, og så var det rett ut å gjøre noe annet. Da var det tjo og hei, fest og damer. Den er vanskelig den biten der, av de som sitter på Stifinner'n er det ingen som er førstegangs-soner. Sånn som jeg da, så har hver permisjon jeg har hatt fra fengselet tidligere vært full fest. Det er en slags avkobling da, det får vi ikke lov til å si da (latter). Det er praten rundt permisjon som er det viktigste. Vi hadde alle sammen negative allianser på første permen. Vi visste at vi ikke skulle akkurat det vi hadde sagt og skrevet at vi skulle, unntatt en da, men han spurte og gravde litt når vi andre kom tilbake fra perm, han synes nok det var litt morsomt å høre litt historier.

Mange innsatte påpeker at det ikke er vanskelig "å fake til seg en permisjon", selv om den enkeltes permisjonsplan nøye gjennomgås og vurderes. Ved permisjonsforberedelsene⁷⁰ i det refererte kull, benyttet de innsatte seg av allerede noe *ramme-referensielt* meningsfullt og adekvat; sannferdige og ærlighetsfulle *rammer* for permisjonsforberedelser. Og benyttet seg av denne allerede institusjonaliserte *ramme* (avledet fra de overordnedes *primærramme*), for å danne en fabrikantisk *ramme*, uten at det hos personalet ble vekket overvettiges mistanke om fabrikantisk virksomhet fant sted.

⁶⁸ Uriktig og feilaktig i den grad den innsatte er seg bevisst sin fremtidige omgøelse av de nedskrevne permisjonsplaner.

⁶⁹ Dette har jeg dog blitt fortalt at ikke er et sjeldent fenomen ved ulike kulls første permisjoner.

⁷⁰ Her refereres det først og fremst til kulletts forberedelser til deres første helgepermisjon

Form og innhold mellom den "sanne" ramme og den fabrikantiske ramme må være relativt kongruent, for at fabrikasjon skal kunne lykkes (Goffman 1986). De innsatte må vite hva som kreves for å få innvilget permisjon – "gi dem⁷¹ det de vil ha" – uten at "gi dem det de vil ha" – den praktiserte fabrikantvirksomhet – oppleves av personalets medlemmer som falskt, løgnaktig og lite troverdig. Det må imidlertid påpekes at personalet i en del tilfeller ikke føler seg sikre på at permisjonene skal gå som tiltenkt og nedskrevet, men det vil være et overordnet mål på Stifinner'n at hver enkelt innsatt bør få innvilget en viss mengde permisjoner, som et nødvendig og tiltrengt verktøy i å gjenreise sine eventuelt brutte sosiale relasjoner til troverdige og "sunne" personer, og som et nødvendig incitament for å bedre den innsattes tilbakekomstevne til det "normale" samfunnet. Dog må jeg påpeke at visse innsatte som vekker for stor grad av usikkerhet hos personalet, i forhold til om han klarer å gjennomføre en god permisjon, vil kunne holdes tilbake på huset til personalet eventuelt blir mindre usikre overfor om den aktuelle innsatte skal kunne gjennomføre en god permisjon.

På Stifinner'n er forberedelsene til den enkelte innsattes første helgepermisjon iherdig og et relativt langvarig prosjekt som påbegynnes relativt kort tid etter at de innsatte ankommer Stifinner'n. Permisjonsplanlegging og forberedelser ble livlig skildret av en innsatt, både sammenlignet med tidligere permisjonsforberedelser ved andre fengselsavdelinger, og hvilke virkemidler som ble benyttet av personalet på Stifinner'n;

*Man forbereder permisjon mye bedre på Stifinner'n, enn man gjør andre steder. Det gjør man med ringing, "VAF"-ing og voffing og det der (latter). Det er jo rimelig pes da, så skal de ringe mutter'n og fatter'n for å sjekke om jeg skal være der. **De har gjort det?** Det gjør de på hver eneste permisjon. Det er jo for så vidt greit det, men så skal de ha en ringeavtale...det nekter jeg å finne meg i. Jeg skal liksom ringe hver dag for å fortelle dem hvordan jeg har det. Det synes jeg er for jævlig! Og til å med på fem-timere så vil de jeg skal ha ringeavtaler..."glem det!" sa jeg. Det blir for drøyt. Kontaktpersonen min kjenner mange i nettverket mitt, og har hilst på dem, vært med hjem til dem og sett. Det er helt greit for meg det. **Føler du at de stoler på deg?** Njaaaa...det er vel ikke alle ting som tyder på det (latter) Jeg kunne funnet på mye rart, uten at de hadde fått vite det. Jeg føler på en måte at de tror jeg er dum. Vil jeg lure dem, så lurer jeg dem! Det er ikke noe vanskelig.*

Stabsrepresentantenes iver og iherdighet med å på legge forholdene til rette for rus- og krimfrie permisjoner for de innsatte, blir i svært øyensynlig drakt fremvist i dette intervjuet. "Å legge forholdene til rette" vil definitivt ikke generere salighet og uforbeholden behagning hos innsatte som søker å omgå de krav de overordnede stiller for godkjenning og innvilgelse av permisjoner. På Stifinner'n vil det for disse innsatte være langt flere skjær i sjøen som må unngås, for å kunne føre permisjonene "trygt" i havn.

⁷¹ Personalets medlemmer

På Stifinner'n er det omhyggelig kontroll av oppnevnte personer som skal, eller er tiltenkt/nedskrevet/fremsagt⁷² skal tilbringe tid sammen med den enkelte innsatte under permisjonen. I siste intervju sitat refererer informanten til at hans mor og far blir ringt opp, for å kontrollere om informantens opplysninger om permisjonsbopel innehar riktighet og korrekthet. Ved alle helgepermisjoner vil denne form for bostedsopplysninger kontrolleres og eventuelt godkjennes før den enkelte innsatte får innvilget sin permisjonssøknad. Personalet vil generelt inneha telefonnumre både til den innsatte selv, enkelte venner, familie eller andre som det er tiltenkt/planlagt den innsatte skal tilbringe tid med under permisjon. "Enkelte venner" er i denne sammenheng klarerte venner, som det antas (ofte etter kontroll og "godkjennelse" av visse stabsrepresentanter) er rus- og krimfrie. Et eventuelt ønske fra en innsatt om "klarering" av en venn med fortid som rusmisbruker og/eller kriminell, vil ofte kunne bli stilt overfor en langt hardere prøve på Stifinner'n, enn det som er tilfelle ved klarering av "nyktre" (i det minste tilsynelatende for personalet) venner. Nå må det imidlertid påpekes at personalet ikke tar lett på oppgaven i klareringsarbeidet av innsattes antatte rus- og kriminalitetsfrie venner. De innsatte vil før første permisjon i grove trekk vite hva som kreves av personalet for at de skal innvilge deres permisjonssøknader; en godt gjennomtenkt, vel reflektert "VAF". I enkelte tilfeller har innsatte søkt dekke for illegitime permisjonsaktiviteter bak klarerte permisjonsaktører⁷³. Dette kan skje på to måter; at den/de klarerte aktører er seg bevisst at den innsatte har tenkt å unnså seg sine nedskrevne permisjonsplaner i relativt god tid før permisjonen er et faktum, eller alternativ to; at den/de klarerte aktører blir gjort kjent med den innsattes "illegitime" planer først under permisjonsutførelsens gang. I det siste skisserte tilfellet vil det være høyst sannsynlig at visse klarerte aktører som blir gjort bevisst den innsattes reelle permisjonsplaner, utsettes for et relativt tøft følelsesmessig kval. Skal jeg berette overfor de ansatte på Stifinner'n om "min" innsattes reelle permisjonsplaner? Eller skal jeg unnlate å fortelle om dette, så "min" innsatt ikke risikerer å miste plassen, eller utsettes for restriksjoner og ulike former for "konsekvenser" under stifinneroppholdet? I et tilfelle skildret en innsattinformant hvordan han ved å opplyse sin far under permisjonen om sine "reelle" permisjonsplan for lørdagskvelden/natt, satte sin far i en vanskelig posisjon;

Klart fatter'n ble bekymra når jeg sa jeg skulle på byen. Han sa jeg ikke måtte drikke "for mye og måtte ta det pent. Men han virka temmelig bekymra for meg når jeg fortalte han hva jeg skulle. Men klart fatter'n vil jo ikke si i fra til Stifinner'n, jeg er jo tross alt hans sønn og han vil jo bare meg det beste.

I dette intervjuutsnittet belyser informanten hvordan han på en relativ bardus måte opplyser sin far om sine virkelige planer for lørdagskvelden/natta. Faren, som alle klarerte personer blir, har fått formaninger om å melde i fra til personalet om grove avvik fra den innsattes Stifinner-forelagte permisjonsplan. I dette tilfellet blir dog ikke disse formaninger overholdt, ved at han som

⁷² "Nedskrevet" og "fremsagt" åpner for manipulatoriske grep, iverksatt av de underordnede. "Tiltenkt" i denne sammenheng er ment som en type ulykkestilfeller eller ikke- planlagte utfall, hvor den/de innsatte hadde reelt tenkt seg å gjennomføre sin(e) nedskrevne permisjonsplaner.

⁷³ Betegnelsen brukes om den innsattes "godkjente" og akkrediterte aktører for samvær under permisjon

informanten illustrerende betegner – ”vil jo meg bare det beste” – ikke opplyser personalet om den innsattes sanne permisjonsplan⁷⁴. Permisjonsplanen som sådan trenger ikke nødvendigvis å være tiltenkt av denne innsatte som en fabrikantisk konstruksjon under permisjonsforberedelsene på Stifinner'n, men permisjonen vil i dette tilfellet ikke være overens med den nedskrevne og fremholdte permisjonsplan på Stifinner'n, uavhengig av om når de ”ugyldige” permisjonsmotiver oppsto.

Jeg vil kun referere til fabrikantiske konstruksjoner av permisjonsplaner, når de innsatte på forhånd⁷⁵ vet at de vil unnså seg de planer som er nedtegnet i den godkjente permisjonsplanen. Det skal dog ikke underslås at visse innsatte som vet de vil unnså seg de godkjente planer på forhånd, i ettertid i en eventuell samling, kan tilskrive sine ”gale” handlinger under permisjonen impulsive og umiddelbare karakterer, ettersom dette kan virke mer tilgivelsesutløsende og unnskyldende overfor stabsrepresentanter når ”avsløringen” er et faktum. Den ”kyniske” aktør som lang vei i fortiden vet han skal unngå en eller flere nedskrevne punkter i permisjonsplanen, er neppe noe de innsatte i nevneverdig grad prøver å fremstille seg som i det innledende ”avhør”. Men som de kanskje etter et visst press under ”avhørets” gang, må innrømme at det var det faktiske tilfelle. Her må det understrekes at de overordnede ikke ”hugger hånden” av innsatte som i ettertid⁷⁶ innrømmer sine ”kalkulerende” og ”kyniske” motiver, men at dette vil borge for intensivering av menneskekunnskapsleksjoner, samtalegrupper og samling – intensivering vil være et relativt sannsynlig utfall av en eventuell tilståelse.

Eventuelt brudd på ”*ringeavtaler*” kan vanskeliggjøre innvilgelse av eventuell fremtidig permisjon, så det vil være viktig for de innsatte som ser relativt langt frem i tid (mer en den første permisjons tidsutstrekning) oppfyller denne betingelse på en troverdig og tillitsfull måte, uavhengig av de reelle, sannferdige motiver for permisjonen. Ett eller flere brudd på ”*ringeavtalene*” vil vanskeliggjøre den aktuelle innsattes eventuelle fremtidige permisjonsinnvilgelse, og vil av en ”kynisk” fremtidsrettet innsatt i dette øyemed i stor grad sørget for å bli opprettholdt, slik at forholdene er lagt til rette for innvilgelse av fremtidige permisjoner under Stifinneroppholdet

5.6 ”*Surfere*” og ”*gruppekillere*”

Vedvarende rus- og krimhistorieritualer, og fabrikantisk virksomhet i forbindelse med permisjoner, kan begge tolkes som uttrykk for en fangekollektivistisk forskansning, hvor rehabiliteringsarbeidet levnes lite tid og reell oppmerksomhet. Andre ulike ”produksjonshemmende” ”faktorer”, som både kan være individuelt og/eller fangekollektivistisk forankret, er innsatte som kan betegnes som ”*surfere*” og ”*gruppekillere*” av personalet.

En innsatt betegnes som ”*gruppekiller*” når vedkommende gjennom sin atferd i fellesskapet bidrar til at Stifinnersystemets ”produksjon” hemmes.

⁷⁴ I dette tilfellet ble det ikke opplyst om dette var en tiltenkt plan av den innsatte, påtenkt godt på forhånd, eller om det var av en mer impulsiv karakter. Uansett om de reelle motivbakgrunner var etablert før permisjon eller under permisjon, er vi i dette tilfellet vitne til fravik fra den nedskrevne permisjonsplan.

⁷⁵ Under tiden de arbeider med permisjonsforberedelsene på huset.

⁷⁶ Skjer ofte etter at *samlingen* har vart en stund, og de ansatte har fått tygd og vendt litt på de innsattes forklaringer.

En innsatt betegnes som "surfer" når personalet antar at vedkommende reelt sett ikke ønsker å bli rehabiliterende, men kun vil nyte godt av de privilegiene som "ansettelse" i stiftinnernes teknisk/økonomiske system medfører. I mange tilfeller er "surfer'n" atskillig vanskeligere å få øye på enn de fleste typer "gruppekillere", ettersom førstnevnte type i større grad "gir de ansatte det de vil ha", men uten at han reelt går god for det han serverer. "Surfer'n" påvirker ikke nødvendigvis andre innsattes reelle "produksjon", ettersom denne status ikke trenger å være kjent for andre enn han selv. Jeg skal komme atskillig nærmere inn på de ulike innsatt-typene, og hvordan de oppfattes av personalet å fungere i underkapitlet; *Jakten på "gruppekillere" og "surfere" – institusjonell årvåkenhet og mistenksomhet.*

5.7 Where have all the flowers gone? – en stabsrepresentants betraktninger av perioder de føler seg motarbeidet av innsatte.

Personalets medlemmer vil i enkelte perioder på huset oppleve at innsatte motarbeider deres arbeid og disposisjoner. Generelt vil misnøye overfor personalets arbeid og disposisjoner aksepteres til en viss grad, men om denne misnøyen holder seg stabil, eller eskalerer, etter at personalet har prøvd å forklare de innsatte begrunnelsene for sine valg, vil dette kunne oppfattes av personalets medlemmer som uttrykk for "fangekultur". En stabsrepresentant oppfattet denne vedvarende misnøyen med "mekanismer" de må være i stand til å møte. Denne form for vedvarende misnøye – etter stabsrepresentantens utlegninger og forklaringer av sine beslutningsvalg overfor de aktuelle innsatte – ble ansett av dette personalmedlem uttrykt gjennom "hersketeknikker" og "manipuleringsteknikker" som innsatte brukte i sine forsøk på å skape "dårlige følelser" hos stabsrepresentantene;

*(...)da drar de i gang med hersketeknikker for at vi skal føle oss dårlige. Så det ligger litt manipulering oppi dette som kan sette oss ut. **Hva gjør de når de manipulerer?** De blir veldig pågående på at de skal ha goder, og takler avslag ganske dårlig, så når det kommer noen nei'er og noen begrunnelser for de nei'ene, så går de hardt på. Bruker manipuleringsteknikker og prøver å finne svake punkter hos de ansatte, så de skal føle seg dårlig, føle at de gjør en dårlig jobb...og det kan være ganske tøft for mange ansatte, tror jeg, for de som ikke klarer å se at det er et uttrykk for fangekulturen. Dette har ingenting med den enkelte ansatte å gjøre.*

Samme stabsrepresentant har også visse former for bakhodemodeller for hva som kan være årsaker til virkningen (vedvarende misnøye) hos innsatte;

Når stifinnerne sliter litt med seg selv og mister fokus på det de holder på med, så er det jo lett å legge problemene ut...du orker ikke forholde deg til deg selv, og du legger det ut i misnøye (...) da sender de det til oss

Denne type vedvarende misnøye betraktes av informanten som uttrykk for, og resultat av, at de misfornøyde "sliter litt med seg selv", har "mistet fokus" og "ikke orker å forholde seg til seg selv". Disse tre komponentene oppfattes som årsaker til at de aktuelle innsatte uttrykker "fangekultur" (i dette tilfellet manifestert som vedvarende misnøye) gjennom "manipuleringsteknikker" og "hersketeknikker". Fangekulturelle uttrykk i denne informants fortolkning, kan forstås som et uttrykk for disse aktuelle innsattes tendens til å søke minste

motstand vei, hvor ”*fangekulturen*” gir de mulighet til å få pusterom fra rehabiliteringsarbeidet, og de tanker og følelser som dannes i kjølvannet av de intervensjoner stifinnersystemet benytter.

I denne anledning er det nærliggende å trekke paralleller til Lysgaards’ kollektivteori, hvor fangekulturelle uttrykk kan sammenstilles med de funksjonelle virkninger det kan gi underordnede å være tilsluttet et arbeiderkollektiv. ”*Fangekultur*” kan på lik linje med arbeiderkollektivet forstås, ut i fra denne informants fortolkninger, som en funksjonell tilpasning hos enkelte, for å unngå visse krav fra det teknisk/økonomiske system. Et ikke nødvendigvis manifest og nedskrevet krav fra stifinnersystemet, er at de innsatte må ”forholde seg til seg selv” og tåle ”å slite litt med seg selv”, uten å søke tilflukt i ”*fangekulturen*” – og dermed som en bufferordning mot de ”reelle” og ”egentlige” problem. En fortolkning av informantens fortolkninger er at; innsattes reelle og egentlige problemer konverteres og overføres til å bli de personalets problemer, i form av de personalets slette arbeidsinnsats, håpløse beslutninger og dårlige avgjørelser. I slike perioder opplever informanten at innsatte;

er samlet mot oss, at det er to kulturer.... . vi er de håpløse..

Informanten opplever i slike perioder at innsatte forener seg, i kamp mot personalet, hvor de forsøker å betegne stabsrepresentanters arbeid i en lite allsidig og vidtfavnende kategori; ”håpløst”. Som løsningsforslag på manglende evne til ”å samle seg om rehabilitering”, oppfatter informanten at innsatte samler seg mot dem isteden. I en slik fortolkning er det naturlig å spørre seg om denne ansatte i sitt forsvar overfor innsattes vedvarende kritikk, finner det best for seg selv å omtale denne vedvarende misnøyen som uttrykk for ”*fangekultur*”, fremfor eventuelt berettiget kritikk, som kan tas til etterretning og ettertanke, i forhold til denne ansattes videre arbeidsutførelse. Og ikke nødvendigvis et tegn på at innsatte uttrykker ”*full fangekultur*”, hvor ”*det ikke er så mange blomster å hente i postkassen*”.

5.8 Et privilegiesystem i et tvangssystem

Fangekollektivet er et *sekundærsystem* som fordrer at det allerede eksisterer et *primærsystem*: i dette tilfellet, stifinnersystemet (*det teknisk/økonomiske system*). Det må i tillegg eksistere *forbindelseslinjer* (Moe 1995) mellom kollektivsystemet og stifinnersystemet, hvis kollektivet skal opprettholdes over lengre tid. Uten etablerte *forbindelseslinjer* er interaksjonen mellom de ulike systemers representanter fraværende, og situasjonen vil med relativt stor sannsynlighet bære bud om fremtidig avskaffelse av dette kollektivet, iverksatt av personalets meddelelse om ”oppsigelse” av innsatte. De innsatte vil bli informert om de ulike ”streikeformers” illegitimitet ved ”ansettelsestidspunkt”. Disse opplysningene er i høy grad repeterende og gjentagende under de innsattes ”ansettelsesperiode”, ved at det til stadighet påpekes og manes til at de innsatte ”*må gi noe*” når de er på Stifinner’n. Argumentet sikrer sin levedyktighet og prevalens ved at Stifinner’n er et *privilegiesystem* i et *tvangssystem* (Lysgaard 1985), med andre ord vil de aller fleste stifinnere oppleve ”oppsigelse” som en forringelse av sin aktuelle livssituasjon ved overføring til lukket fengselsavdeling. Og § 12-soning i institusjon som de hadde i syne, vil igjen være fjernet fra deres umiddelbare horisont. Stifinner’n fremstår som det frivillige, og et alternativ, i en ufrivillig livssituasjon.

Når produksjonskravene oppleves som ”urimelige”, ”slitsomme” eller som ”trusler”, kan den enkelte innsatte tilslutte seg kollektivsystemet. Eller at kollektivsystemet spontanorganiseres som en forskansning mot stifinnersystemet som krever mangfoldig individuell endring hos de innsatte, og at det i disse tilfellene oppleves som for store krav. Eller sagt med Lysgaards ord: ”systemet er umettelig, ensidig og ubønhørlig” (Lysgaard 1985:80). Det er dermed ikke hevdet at alle innsatte som oppfatter rehabiliteringsoppholdet som ”slitsomt” tilslutter seg fangekollektivet. I en del tilfeller vil han som søker støtte hos andre innsatte, fordi han føler seg urimelig og urettferdig behandlet, ikke oppleve mobilitet og oppslutning fra de andre innsatte:

Som regel hvis det er en som føler seg veldig urettferdig behandla så snur han seg rundt for å prøve å finne noen som er enige, men han blir ofte stående aleine (Om Stifinner'n)

Uansett om en søker *tilslutning* og *forskansning* i det kollektive system, kan man ikke vente seg full fritagelse og unnslå seg helt krav som stilles fra stifinnersystemet. Hvis slike signaler sendes, over tid og med en viss styrke, vil det være overhengende fare for at oppholdet avsluttes med ”oppsigelse”.

Systemene har ulik oppbygning. Systemenes *forventningsstrukturer* er med andre ord ulike og ofte motstridende (Moe 1995:134). En edel og aktverdig handling innenfor et system vil ofte være en lite attråverdig handling innenfor et annet system. Vi berører herved systemenes ulike taksering av ”*kapitalformer*” (Bourdieu). Fangekollektivets vurdering av handlinger, meninger og verdier er vesensforskjellig fra stifinnersystemets vurderinger. Normative fordringer innenfor fangekollektivet vil til dels operere som motsatser til stifinnersystemets verdisystem. Det enkelte system vil ha en særegen ”økonomisk” logikk (Bugge 2001). Suksesskriterier for akkumulering og investering av *sosial* og *kulturell kapital* vil være uensartet, avhengig av hvilket system aktøren befinner seg i. Det er gitt at en aktør tilknyttet et bestemt system, vil ha en *normalforståelse* for hva som er ”rett”, hva som er ”galt” og hvordan en bør føre seg for ikke å bryte verdi- og rollesystemet (Moe 1995:79). Komplikasjoner og brudd med verdi- og rollesystemet kan oppstå når aktørene beveger seg innenfor ukjente og nye systemer hvor deres forståelse og virkelighetsoppfatning ikke er forenlig og konsistent med det nye og ukjente systemets normalforståelse. Interaksjonelle forpliktelser og rettigheter er ulike innenfor de forskjellige systemene. De nyankomne innsatte på Stifinner'n vil ofte betrakte stifinnersystemet utenifra, og vil ofte ikke være seg fullt bevisst Stifinner'ns ”støyforskrifter”, eller at de er seg bevisst disse forskrifter, men velger å ”*tolke boka på sin måte*”. I det siste tilfellet er det betegnende for en handling som representerer en intensjonell unnvikelse fra å følge ”støyforskriftene”.

5.9 Et fangekollektiv?

I forrige kapittel beskrev jeg Stifinner'n som et teknisk/økonomisk system, hvor dette systems krav kan oppleves av innsatte som umettelige og ubønhørlige. I begynnelsen av dette kapitlet argumenterte jeg for at premissene for dannelsen av et fangekollektiv i mange tilfeller er oppfylt på Stifinner'n.

Kapitlet har vist at det er klare elementer av et fangekollektivistiske forordninger på Stifinner'n. Kollektivet har enkelte klare handlingsregler som er i klar motstrid til de grunnverdier som Stifinner'n er tuftet på, og som er mer i tråd med de etablerte normene i rus- og krimmiljøer

utenfor. Fangekollektivet kan blant annet komme til uttrykk når ”*rus- og krimprat*” vedvarer eller når permisjonsforberedelsene underlegges fabrikantisk virksomhet fra de innsatte. Personalets oppfattelse av enkelte typer ”*grupperkillere*” kan også forstås som karakteristikk av innsatte som kan være tilknyttet et fangekollektiv. Men i noen tilfeller vil ”*gruppekiller’n*” operere mer på kun et individuelt grunnlag. Disse ”gruppekiller”-distinksjonene vil bli gjort mer tydelig for leseren i neste kapittel.

Det er viktig å nyansere omfanget og betydningen av fangekollektivet. Alle innsatte er ikke i like sterk grad bærere av kollektivet. Dessuten svekkes det ofte over tid, noe som delvis kan skyldes ansattes motstrategier, noe som er tema for neste kapittel. Til slutt er slik at selv om fangekollektivet (i følge de ansatte) svekker ”produksjonen”, lammes det nødvendigvis ikke. Dette tema vil også bli berørt i påfølgende kapittel.

6. De ansattes grep for å minimere vekstgrunnlaget for en eventuell dannelse av et fangekollektiv

6.1 Innledning

Eksistensen av fangekollektivistiske tendenser som beskrevet i forrige kapittel er ikke ukjent for de ansatte. Tvert i mot er de fullstendig klar over at slike tendenser vil eksistere; problemet er forebygge dem, avsløre dem, og motarbeide dem i det enkelte kull. I dette kapitlet vil jeg beskrive noen av de strategiene de ansatte bruker for å motvirke slike tendenser. Først vil jeg beskrive hvordan utvelgelsen av innsatte brukes bevisst, og så beskrive noe mer generelt kjennetegn ved de teknikker og arbeidsmåter de ansatte bruker. Deretter vil jeg beskrive hvordan "jakten" på "gruppekillere" og "surferer" fortoner seg, før jeg diskuterer hvilken rolle "samlinger" spiller som strategi fra de ansattes side, og hvordan innsatte opplever ansattes strategier.

6.2 Utvelgelse

De ansatte vil besitte nokså mange antakelser om hvilke premisser og forhold som enten vil virke positivt eller negativt på arbeidsmiljøet, og hvordan man til en viss grad kan, ved hjelp av dypdykk i modellbanken, forhindre visse åpenbare problematiske situasjonelle forhold som kan oppstå i bedriften. De ansatte har visse prognoser for hvilke betingelser som kan øke risikoen for et dårlig arbeidsmiljø, og hva som kan være med på å frembringe et konstruktivt og produktivt arbeidsmiljø. Deres aller første grep gjøres i "ansettelsesprosessen". De vil ved alle "ansettelsesprosesser" lete i søkermassen etter minimum en fremtidig innsatt som kan være en essensiell bidragsyter til å forene de innsatte om, og ikke mot, de verdi- og rolleforventninger som ligger nedfelt i stifinnersystemet. De leter etter en "veiviser" som kan dirigere resterende trafikanter langs den farbare vei og som kan signalisere og overbevise andre underveis at "denne veien er den eneste virkelige farbare", men vil underveis påpeke med klar og tydelig røst at "her må det jobbes, om vi skal klare reisen". Personalet er på utkikk etter en som "veldig raskt, på vegne av seg selv og andre innsatte, tar mye ansvar, og tar rehabiliteringen sin på alvor". En stabsrepresentant har en antakelse om at en innsatt med disse kvalifikasjonene er lettest å finne i en bestemt gruppe av søkere:

Gjerne en med litt erfaring og rehabilitering fra før av og som vet hva det dreier seg om, og som tør å stå fram med valgene sine og være klar og tydelig; "jeg godtar ikke noe rusing på dette huset! "For meg heter det kameratstøtte, ikke blåsing!". "Ikke kom til meg hvis det er noen ting, ser jeg noen ting så kommer jeg til å ta tak i det!" Så da har man markert seg ganske klart, og det er til veldig god hjelp for oss.

Dette karakteriserer en søker som i større grad enn mange andre søkere vet noe av om hva innholdet i "pakka" krever, har vært mottaker og kjøper av lignende "pakker" før, og hva det kreves av personlige og relasjonelle bidrag og ferdigheter for å skape betingelser for fruktbare

produksjonsforhold. De ansatte ønsker herved å finne minimum en søker i hver ansettelsesperiode (hver fjerde måned) som kan vise tilbake til subjektivt positivt opplevde ”arbeidserfaringer”, og som på ny fremstår som villig til å fremvise en slik arbeidsinnsats, på tross av at resultatene fra tidligere ”arbeidserfaringer” nødvendigvis, eller rettere sagt helt opplagt, ikke genererte ønskede virkninger (fremtidig avståelse fra rusmiddelmissbruk og kriminalitet).

Personalet ønsker at en hver ansettelsesgruppe består av til dels ulike arbeidsaktører, slik at ”*det blir en dynamisk spennvidde mellom dem*”, som et prediket resultat av personalets strategiske valg under ”ansettelsesprosessen”. Det understrekes i denne sammenheng at spennvidden ikke må bli for stor mellom de innsatte i hver fase, slik at dette vanskeliggjør identifiseringsbetingelsene mellom de innsatte. Dette indikerer at personalet strategisk delvis legger til rette for at identifiseringsbetingelsene mellom de innsatte oppfylles. Med eller uten strategiske valg fra personalets side vil det, som tidligere påpekt, stort sett være nok av oppfylte identifiseringsbetingelser på Stifinner’n mellom enkelte innsatte til at det kan oppstå kollektivistiske tendenser. Personalet ønsker at spennvidden ikke skal være større enn at;

(...)de på en eller annen måte klarer å identifisere seg med hverandre. Hvis vi skaper for store spennvidder i gruppa, så har man vanskelig for å slå dem sammen. Våre erfaringer forteller oss at det ofte er vanskelig for den eldste og den yngste å klare å identifisere seg med hverandre, så det blir gjerne noen leirer. Men vi prøver å bringe inn mennesker som vi tror har, eller vil få under Stifinnertida, vilje og evne til å respektere hverandre, forstå hverandre og som til en viss grad klarer å identifisere seg med hverandre.

Det er bred enighet blant personalet om at målet er å danne en relativt uensartet gruppe som på tross av sine ulikheter klarer å forenes om stifinnersystemets ”produksjonslogikk” og ”foredlingsteknikker”. Et karakteristisk utsagn som befester ovenstående påstand er følgende:

Klart åtte 20-åringer som har vært rusmisbrukere siden de var 13 er ikke ideelt. Litt forskjellig type mennesker synes jeg er bra, gjerne noen voksne hvis det er unggutter der. Det er bare fint om man har forskjellige alder og bakgrunn

De ansatte søker også innsatte som har en forståelse av at Stifinner’n ikke er et fullverdig rehabiliteringsopphold, men ”kun” en ”*en start på noe som skal fortsette*”. Gjentatte ganger konstaterer personalets medlemmer dette overfor de innsatte, uttrykk som: ”*veien er lang*”, ”*du er ikke ferdig rehabilitert når du drar herfra*”, ”*dette er bare en begynnelse på en lang prosess*” gjøres godt kjent for de innsatte under deres ”ansettelsesperiode”.

Personalet er også påpasselige med å kartlegge hvorvidt den enkelte innsatte ved intervjuetidspunkt har kjæreste/ektefelle som er ute i aktivt misbruk. Hvis søker oppgir at dette er tilfelle, vil ikke søkeren bli vurdert som aktuell for tiltredelse i ”bedriftens” ”arbeidsstokk” for øyeblikket. I denne sammenheng fremstår det ikke som uvanlig at enkelte søkere unnlater å fortelle personalets representanter under intervjuet/ vurderingssamtalen at de faktisk har kjæreste/ektefelle som har et aktivt rusmiddelmissbruk. Ofte vil en slik unnlattelse av essensielle opplysninger bli avdekket under oppholdet. Ultimatumets time vil i så fall være kommet; ”*enten må du gjøre det slutt med dama di, eller så må du gjøre det slutt med oss*”. Som en av de ansatte fortalte til meg; ”*da må de ta et oppgjør ved første permisjon hvis de fortsatt vil bli hos oss*”. Dette tilfellet er ikke nødvendigvis et direkte grep for å hindre dannelse av et fangekollektiv, men

kan være med å sikre at den enkelte innsatte får et mest mulig gunstig behandlingsopphold, og at risikoen for ”sprekk” på permisjoner blir redusert. Personalets frykt for ”*manglende fokus på rehabiliteringen sin*” vil i sterkere grad være redusert hvis alle innsatte ikke har kjæreste/ektefelle i aktivt rusmiddelmissbruk. Personalets frykt for at de aktuelle innsatte ikke virkelig har gitt avkall på sine rus- og kriminalitetsreferanser vil også være tilstede hvis det viser seg at enkelte innsatte fortsatt er i forhold hvor andre part er rusmisbruker.

De innsatte som er på Stifinner'n vil under en ny ansettelsesprosess bli gjort kjent med nye aktuelle ”arbeidssøkere” som vurderes for tiltredelse, for at personalet skal bli gjort kjent med eventuelle sosiale bånd og kontakter mellom nye aktuelle ”arbeidstakere” og de som allerede er utgjør en del av den eksisterende ”arbeidsstokken”. Det vil også gjøres forsøk på best mulig måte å kartlegge eventuelle relasjonelle bånd innad i den nye aktuelle søkermassen. Hvis eventuelle relasjoner avdekkes som i de skisserte tilfellene, vil personalets representanter tre sammen for å vurdere aktuelle fremtidige sekvenser som resultat av visse gitte relasjonsforhold. I enkelte tilfeller vil de unnvære å plassere to eller flere innsatte sammen på avdelingen hvis det etter deres prediksjoner og vurderinger ikke ser ut til å kunne gagne gruppen, eller mer presist; ser ut til å kunne volde relativt stor skade på det fremtidige gruppefellesskapet.

Staben vil ikke kun være skeptiske overfor gitte tidligere skadede relasjoner mellom enkelte medlemmer av den underordnede arbeidsstokken, men vil også kunne være betenkte hvis to eller flere innsatte oppgir, eller det med tiden blir avdekket, ”positive” sosiale bånd som er etablert før ”ansettelsestidspunkt”. Frykten hos stabspersonalet er at disse tidligere etablerte bånd lettere kan bringe konstellasjoner på banen, som vil virke uheldig på det totale gruppesamvirke. Flere av stabsrepresentantene gjorde det klart at det de aller minst ønsker seg er en tilnærmet vanntett konstellasjon (les: sterk *negativ allianse*) bestående av innsatte som kjenner hverandre meget godt fra tiden før ”ansettelsestidspunkt”.

I visse tilfeller vil avdekking under oppholdet av tidligere etablerte relasjoner mellom innsatte føre til at staben finner det nødvendig å fysisk atskille de aktuelle ved å sørge for at de ikke er mer sammen enn det som er nødvendig under oppholdet. Dette kan gjøres, og er gjort, i de tilfellene de aktuelle opprinnelig er tildelt rom i samme etasje. Med dette grepet har de i det minste sørget for at de sosiale interaksjonene mellom de aktuelle er avskåret etter innlåsing i etasjene⁷⁷. Uansett om det til tider vil være usikkerhet i staben om hvorvidt de klarer å avdekke alle slike negative konstellasjoner, vil de utad overfor de innsatte være standhaftige og overbevisende i troen på at de faktisk vil gjøre det: ”*hvis noen her har negative allianser, er det bare tidsspørsmål før vi oppdager det*”. Det ble også understreket på et informasjonsmøte om ”*de 8 grunnverdier*” at gruppa vil lide hvis regelbrudd blir fortiet;

Bobla vil før eller seinere sprekke, da har dere som visste om det bidratt med løgn

Seleksjon av arbeidsstokken kan også foregå etter inntak. Stifinner'n opererer med en uformell sub-fase; fase 0, hvor de innsatte i større grad på bakgrunn av økt informasjon (etter ca. 4 uker) kan fatte en mer veloverveid avgjørelse om hvorvidt de ønsker å fortsette i ”jobben”, eller om de velger å frasi seg videre ”ansettelse” i ”rehabiliteringsbedriften”, på bakgrunn av bedre informasjonstilgang og forelagte ”stillingsinstrukser” under ”arbeidsoppholdets” første uker.

⁷⁷ Innlåsing i etasjene skjer vanligvis mellom 21.00 og 22.30. Etasjene med boenheter vil ellers være åpne.

Stifinnersystemet fremstår ikke som et system som etter utvelgelse av innsatte står kun igjen med de kandidater som fremstår som de lettest behandlende, og som gjennom vurderingssamtalen og de første uker velger å beholde de som fremviser størst grad av endring, vilje til endring og tilegnelse av stifinnersystemets rolle- og verdssystem. Innsatte som oppfattes som ”vanskelige” og eventuelle uromomenter, vil ikke sporenstreks bli ”oppsagt”, men vil bli gitt tid og muligheter til å korrigere sin atferdsmåte og holdninger slik at de blir (eller i det minste fremstår som) mer kongruent med stifinnersystemet, før personalet eventuelt fatter en endelig avgjørelse om den aktuelle innsattes fremtidige skjebne i eller utenfor stifinnersystemet. Enkelte representanters uttalelser kan tolkes som om systemet har tilegnet seg en større grad av plastisitet og elastisitet de senere år. En tyriliansatt påpekte følgende systemtendens;

Vi har heldigvis begynt å se at aggresjon er et uttrykk for et problem, og uttrykk for helt andre følelser, sånn var det ikke helt for noen år siden. Da så vi kun aggresjonen og at den ikke passet inn på Stifinner'n, så ut og vekk med det problemet. En av Tyrilis misjoner er nettopp det å prøve å se hva som ligger bak følelsesuttrykk. Jeg tror Tyrili skal ha en stor del av æren for at Stifinner'n har fått en bedre tilpasning til dette. Men allikevel må vi se dette opp mot fellesskapet, og hvilke belastninger enkeltes aggresjon kan skape i fellesskapet. Men jeg synes vi i hvert fall har kommet til en forståelse av at dette er noe vi faktisk ønsker å håndtere. Vi ønsker å gi plass og rom for de som har sånne tydelige problemer. De trenger kanskje litt påfyll, føle at de får litt mer kompetanse på å beherske sin aggresjon.

Dette utsagnet viser at viljen til å ”ansette” mer ”vanskelige” innsatte med tiden har blitt mer akseptert, og i mer betydelig grad har fått innpass i stifinnersystemets modellbank. Den tidligere kausalmodell hvor aggresjon ubetinget fremsto som en trussel mot stifinnersystemet, har delvis blitt erstattet med en modell hvor aggresjonskomponenten ikke nødvendigvis truer systemet. Komponentene tvinger ikke nødvendigvis fram trusler mot stifinnersystemet i et hvert tilfelle, slik det stort sett ble antatt tidligere av systemets representanter. Og i de tilfellene hvor trusselen blir vurdert som for stor, og hvor dette er påpekt overfor aggresjonsprodusenten flerfoldige ganger gjennom oppholdet, vil konsekvensen bli den samme som systemets tidligere umiddelbare konsekvenstiltak ved slike former for utløp.

Det må nevnes at personalet ikke under alle omstendigheter er enige om hvorvidt en ”problemansatt” skal få fortsette sitt opphold eller ikke. Dette temaet ble behørig lagt under lupen under et *rådsmøte* jeg overvar. Enkelte stabsrepresentanter argumenterte for at en innsatt var gitt nok sjanser og muligheter til å korrigere sin uheldige og negative innvirkning på gruppefellesskapet, mens andre tok til orde for å ”ha litt mer is i magen” og ikke forhaste seg. Det var ingen som unnlot å nevne den aktuelle innsattes negative påvirkning på gruppefellesskapet, men enkelte hevdet at Stifinner'ns tåleevne var nådd, og ”oppsigelse” var det berettigede botemiddelet i dette tilfellet. Det kan tolkes dit hen at enkelte personalmedlemmer fryktet at ”produksjonsvilkårene” for de andre innsatte i så stor grad ble forringet av den enkeltes eventuelle videre tilstedeværelse at det kunne legges ”produksjonsvilkårene” for de andre innsatte i grus.

Tendensen er dog at systemet mer tålmodig favner innsatte som fremviser aggresjonsmessige trekk. Systemets nåværende status bærer mer preg av en større tro på, og aksept for, å endre aggressive ”uro-momenter”. Systemets *referentområde* har bevist for

personalets medlemmer at ” det faktisk er mulig å endre aggressive personer under tida på Stifinner'n”. Det ”nye” systemet kan betegnes som mer prosesstilpasset, fremfor det ”gamle” systemet som i denne type anledninger hadde en mer mekanisk tilpasset løsning. Endringen kan tolkes som et resultat av det dialektiske forholdet som eksisterer mellom ”ideer” og de sosiale prosessene som opprettholder dem (Berger og Luckman 2000:134). Vi trenger ikke nødvendigvis å påvise hvilken variabel som utløser endringer i en annen variabelen, foruten at vi vet at endring i en eller flere variabler i enkelte tilfeller vil medføre endringer i en eller flere andre variabler og at disse kan virke tilbake på de opprinnelige ubetingede variablene. Berger og Luckmans tese har markante likhetstrekk med Lysgaards *sirkelvirkningsforhold*, hvor påvisningen av styrkede prosesser (nærhet, likhet) vil kunne påvirke endringer (forsterkende) i nettopp betingelsene som genererer disse prosessene.

6.3 Tilnærminger og arbeidsmåter

Innenfor stifinnersystemet er det i relativt stor grad tilrettelagt for ulike individuelle tilnærminger og arbeidsmåter i arbeide med innsatte. Det vil finnes et relativt bredt spekter av tilnæringsmåter til de innsatte, avhengig av hvilke innsatte som tas i øyesyn, og hvilket personalmedlem som iakttar. De følger med andre ord ikke en strikt pålest mal for hvordan ”klientarbeidet” eksakt skal eller bør foregå.

En stabsrepresentant mente at teknikker/metoder for å øke de innsattes motivasjon til rehabilitering i større grad lå nedfelt i hele stifinnersystemets struktur og prosessvirke, og at det ikke var noen bestemte vedtatte metoder/teknikker som stabsrepresentanter skulle eller burde bruke. Intervjupersonen kommer dog inn på sin tilnæringsmåte etter hvert i utlegningen;

Vi har ikke noen spesielle teknikker som for eksempel ”dette er det vi bruker”. Vi har elementer på alle arenaer som bidrar til å skape endring. Det som først og fremst er mitt verktøy og min teknikk er det er jo det å komme i posisjon, skape en relasjon som gjør at de tørr å åpne seg, for å kunne snakke, for å kunne tørre å dele tanker og følelser, som kan bidra til å hjelpe de til å få innsikt i sine tanker og følelser og kunne sette dem i system. Jeg må gi av meg selv også, man må våge. Man må våge å møte de, våge å være litt uredde.... skape åpninger. Ærlighet og åpenhet ligger som våre grunnverdier, sånn sett er det bare ord, vi må bruke tid på å vise at vi tåler den åpenheten og ærligheten, og at vi er i stand til å møte den og ta vare på den. Få dem til å vise mer av seg selv. Klarer man det, da får man virkelig endring på dem.

Det er neppe en kontroversiell påstand å hevde at ett av Stifinner'n viktigste produksjonsvirkemiddel og medium er samtaler, men det finnes dog utallige og sinnrike måter å forme disse samtalene på.

Nå fremstår ikke disse samtalene til enhver tid som en vanlig gitt samtale mellom to jevnbyrdige parter, hvor begge i like stor grad definerer hva som skal være tema eller temaer for samtalene. I overnevnte utdrag er de ikke til å komme utenom at det er stabsrepresentanten som i stor grad setter dagsorden for samtalens innhold, eller i hvilken retning samtalen etter hvert bør dreie. Samtalene er stort sett ikke fordringsfrie i denne type samtaler, slik som ofte er tilfelle i

samtaler mellom jevnbyrdige samtalepartnere. ”Konkretisering”, ”problematisering” og ”konfrontering” er i høy grad grep for å føre den andre part inn i et saksområde som det antas av ”initiativtaker” at den andre personen ikke befinner seg i, eller ikke er nok tilstedeværende i.

Samtaler av denne art mellom personalmedlem og innsatt får i visse sammenhenger karakter av å være en komponent i et sett av *innsiktsskapende intervensjoner* (Carlsson 2003:173), hvor samtaleens påtenkte og ønskede funksjon er å instituere økt grad av selvforståelse og selvrefleksjon hos den innsatte. Som grunnlag for intervensjoner ligger grunnleggende antakelser om årsak-virkning (Schultz 1990:135). Det vil si at ”konkretisering”, ”problematisering” og ”konfrontering” er tiltenkt som katalysatorer for danning, opprettholdelse eller økning av motivasjon hos den innsatte, gjennom økt grad eller dannelse av selvinnsett og selvrefleksjon. Dette er tilfelle i det sistnevnte utdrag, hvor personalmedlemmet beskriver hvilke metoder/teknikker han bruker for å øke de innsattes motivasjon til forandring. Disse samtaleintervensjonene bærer ofte preg av personlige tilsnitt og særegenheter som gir denne type samtaler ulike fremtoninger avhengig av hvilken stabsrepresentant som er involvert. En annen stabsrepresentant viker nødvendigvis ikke stort fra den overnevnte personalmedlems tilnæringsmetoder, men vil slik jeg tolker det i større grad inneha en forklarende ”problematisering”, fremfor en konfronterende ”problematisering”;

Jeg tror på det å forklare dem hva som er valget, hvis man velger bort Stifinner'n, Tyrili, Veksthuset eller hva det måtte være, og velger det livet man har levd før, eller det livet du tror du skal klare å leve aleine. ”Her står du nå, her kan du ta noen valg, og så velger du sjøl”. De må lære seg å kunne se det. Hvis de velger seg ut herfra, ålreit, så velger de noe annet, da er det deres valg. Jeg vil bare forsikre meg om at jeg gjør dem oppmerksomme og klar over hva som fort blir alternativet og realiteten hvis man velger seg bort fra Stifinner'n. Jeg tror på å vise dem og forklare dem det flere ganger. Jeg tror på det. Hvis de ikke skjønner det eller ikke vil forstå, så kan vi ikke tvinge dem til å forstå, man må ha litt selvinnsett.

De ulike utsagnene fra stabsrepresentantene synes å komplimentere hverandre fremfor å utelukke hverandre. Den forklarende ”problematiseringen” iscenesettes stort sett ikke av en representant som ikke ”er i posisjon”, eller ikke ”våger å møte”. Dette er mer eller mindre forutsetninger for at den forklarende ”problematiseringen” i det hele tatt skal ha den tiltenkte virkning; å vise at alternativet til Stifinner'n generelt er et dårlig og slett alternativ.

6.4 Jakten på ”gruppekillere” og ”surfere” – institusjonell årvåkenhet og mistenksomhet

Å unnså seg, eller forsøke å unnså seg, stifinnersystemets føringer og direktiver vil i perioder og under visse omstendigheter være fristende og tiltalende for innsatte. Stifinnersystemets stabsrepresentanter vil i høy grad være seg bevisst denne type motivasjoner som til tider vil kunne feste seg som rusk eller andre ulumskheter i stifinnersystemets maskineri. På bakgrunn av stabsrepresentanters erfaringsgrunnlag, basert på opplevelser i *referentområdet*, fremstår ikke disse mekanismene som noe utforsket eller nytt. Det synes mer som ”normale” mekanismer og motivasjoner de er vant til å hankses med, og stort sett til enhver tid er på vakt overfor.

De enkelte innsattes motivbakgrunner for sine opphold gjøres stort sett til et relativt gjengs tema både i teammøte, rådsmøte, og andre mer uformelle møter og samtaler de overordnede imellom. *Hvor motivert er "Johan"? Hva tror du egentlig er grunnen til at han er her? Tror du han er en gruppekiller? Tror du han surfer? Hvorfor tror du han er så lite motivert? Hvilken rolle tror du han har i Stifinnergruppa?* Dette er former for spørsmål som mange stabsrepresentanter i atskillelige anledninger stiller seg selv og andre stabsrepresentanter, for å avklare den aktuelle statusen til den enkelte innsatte og gruppesamvirke i den totale "arbeidsstokken".

Disse spørsmålene, og de etterfølgende produserte antakelser, gjøres stort sett ikke til noe stort og alvorlig tema de første ukene. Det er først etter at de innsatte har unnagjort sine "hvetebrødsdager" at den virkelige jakten begynner. Det er når "ting har satt seg" og stabsrepresentantene føler at de virkelig har dannet seg et generelt inntrykk av den enkelte innsatte og gruppedynamikken, at antakelsene tilføres mer føde og substans gjennom reelle og antatte begivenheter som finner sted, eller antas finner sted på huset. En stabsrepresentant gjorde meg oppmerksom på at det var først etter en måneds tid at man begynte å se konturene av hvem som virkelig var på Stifinner'n for å "ta i et tak" og hvem som ikke var det. Intervjupersonen gjorde det dog klart for meg at det ikke var ensbetydende med at de "konkluderer med at her er det en eller flere som må ut". Det var først etter denne tid de følte de på et mer fundert grunnlag "kunne begynne å ta tak i ting" og "begynne å sjekke ut". Samme informant forteller meg at de er påpasselige med å prøve å kartlegge hvorfor enkelte aktuelle innsatte eventuelt ikke yter bidrag til stifinnersystemet;

Er det fordi han ikke har troen på seg selv i de hele tatt i forhold til at han skal klare seg i en sånn situasjon? At han aldri har vært i en rehabiliteringssituasjon før, og ikke aner hva han kan forvente seg eller hvordan han skal gjøre det for å komme videre? Eller har han bestemt seg for at han ikke skal rehabilitere seg, uavhengig om han tror han vil klare det eller ikke? Så det er noe med å sette i gang med denne prosessen og begynne med å sjekke dette ut. Hva er det dette dreier seg om? Prøve å få avklart det så fort som mulig.

Personalet er ikke ukjente med beretninger om en del tidligere stifinneres mer oppriktige vurderinger av sine opprinnelige motiv for at de søkte seg plass på Stifinner'n. Mange stabsrepresentanter har et relativt godt bekjentskap til en del tidligere stifinnerinnsatte, hvor de i mer fordringsfrie samtaler med enkelte av disse i ettertid blir gjort kjent med de virkelige motivene for hvorfor de opprinnelig søkte seg inn på Stifinner'n. Denne type fortellinger må ses i lys av et endringsmoment, hvor det opprinnelige "dårlige" motiv har blitt erstattet med et mer "moralsk" og "rett" motiv på veien. Fortellingenes hovedmenn gjennomgikk en endringsprosess under tiden på Stifinner'n – de gikk fra å være tilsluttet stifinnersystemet på en systembåret måte, (uavhengig av om denne status var kjent eller ikke for personalet i den tid) til å bli "skikkelige" stifinnere – systembærere av stifinnersystemet. Den førstnevnte status er stort sett ikke en status stifinnere, eller tidligere stifinnere, vedkjenner seg før det eventuelt har blitt gjort til en del av personens forhenværende statusarsenal. Dette indikerer at disse bekjentskapene jeg i denne sammenheng betegner, er bekjentskaper med tidligere stifinnere som ved disse kontaktpunktene faktisk forholder seg rus- og kriminalitetsfrie. Disse forhenværende stifinnerne er ofte svært hjelpelige med å forsyne sine tidligere "arbeidsgivere" med kunnskap om hva gitte tegn på

huset kan være et uttrykk for, og hva gitte situasjoner i det institusjonelle landskapet kan være tegn på. Dette utvalg av tidligere innsatte fremstår som en ressursbank for personalet i arbeidet med den kontinuerlige fortolkningen av den institusjonelle omgivelsen. Enkelte av disse tidligere stifinnerne vil også i visse tilfeller engasjeres på frivillig og ulønnet grunnlag som "motivatorer", for å mane frem økt "produksjon" i "arbeidsstokken".

Nå er ikke personalet generelt sett så opptatt av den enkelte innsattes motiver ved "tiltredelsestidspunkt" og de påfølgende ukene. En stabsrepresentant vokter seg vel for å tro at alle innsatte innehar "de rette" motiver i tiden som nyansatte;

Det er farlig å tro at alle som kommer til Stifinner'n kommer hit for å bli frelst. Vi vet jo så godt at vi er et lukrativt tilbud når vi sammenligner med hva som ellers finnes i fengsler. Men for de som ikke frembringer noe motivasjon etter en god stund må vi til slutt si at" nok er nok". "Nå har det gått fire måneder og du er enda ikke lysten på å kjøpe pakka vår, kanskje det er lurt at du gjør noe annet?

Som utdraget indikerer stiller de krav om at innsatte må fremvise stor nok grad av motivasjon til endring, og motivasjon til å følge stifinnersystemets rolle- og verdisystem etter at tiden som "nyansatt" er over. De innsatte "må vise mer av sitt virkelige selv". Det er et pålegg at man som underordnet medlem av stifinnersystemet må forholde seg til "selv" (det "sanne selvet", i motsetning til "fengselskultur-selvet") og vise dette "selvet" overfor andre i bedriften i økende grad ettersom avstanden mellom "ansettelsestidspunkt" og måletidspunkt øker. Stabsrepresentanter er, eller bør være på utkikk etter tendenser som strider mot stifinnersystemets verdi- og rollesett. Noe som i aller høyeste grad strider mot dette systems premisser er innsatte som betegnes som "gruppekillere" og "surfere". En stabsrepresentant antakelse er at en innsatt som karakteriseres som "gruppekiller" i en gruppe, ikke nødvendigvis ville vært en "gruppekiller" i en annen;

Det har veldig mye å si på sammensetningen av gruppa. Det kommer an på hvor mange "åpnere" det er. Hvis man har mange døråpnere i en gruppe, for eksempel to-tre sterke "døråpnere" i en gruppe, som kan oppnå ting, som er med på å skape trygghet og åpenhet i gruppa, "her kan vi snakke om ting", som tør å ta opp vanskelige temaer, da er en gruppekiller, tror jeg, i en ganske svak posisjon. Men i en gruppe hvor det ikke er noen døråpnere så kan en gruppekiller bli mer fremtredende.

Stabspersonalet har et relativt rikt mangfold av eksempler som kan beskrive perioder og situasjoner hvor de med relativt stor sikkerhet antar at det er en eller flere "gruppekillere" på huset. Det finnes ulike atferd- og holdningsmessige uttrykk som gjør at disse mistankene styrkes hos personalet. Institusjonelle uttrykk som kan styrke mistanken, er hvis stifinnerne etter flere måneder på huset enda synes å være svært tilbakeholdende med å berøre temaer som er "vanskelige", "tunge" og "følelsesmessige". Dette er tross alt et av de stifinnersystemets systemkrav; at den enkelte innsatte i løpet av sin "ansettelsesperiode" er villig og til dels forsyner stifinnersystemet med nok "vanskelige" utsagn og utlegninger/utlegninger til at systemets minstekrav opprettholdes.

Det ligger forventninger i systemet, ved at de innsatte bør "anvende de idealer de ansatte holder fram for dem" (Løchen 1984:14). Hvis ikke vil det som det ovenstående betegner, vekke

mistanke hos personalet om at noe hindrer og sperrer; de innsatte produserer ikke på langt nær det en velfungerende "arbeidsstokk" gjør. Hvorfor ikke? Hvem legger bånd på produksjonen? *Hvorfor går gruppeprosessen så seint? Hvorfor er et så lite trygghet og tillit i gruppa?* Tiden har kommet for å gå den underordende "arbeidsstokken" betraktelige nærmere etter i sømmene. Hvilke deler i produksjonsmaskineriet er det som må justeres/overhales eller rett og slett byttes ut?

Visse uttrykk som gir antakelser om at en eller flere "gruppekillere" finnes i den underordnede "arbeidsstokken" observeres relativt lett av de ansatte, uten at de trenger å gå de underordnede veldig etter i sømmene. "Den aggressive gruppekiller'n" arter seg ikke som maskeradens konge. I disse tilfellene skjuler ikke ordene eller atferden seg bak masker som tilsynelatende skal fremstå som noe annet enn det de er. I *samtalegrupper* og *Menneskekunnskap* gjøres det relativt klart for andre innsatte og stabsdeltagere at "vanskelige" temaer ikke står spesielt høyt i kurs hos "den aggressive gruppekiller'n". Aggresjonens forbindelseslinjer strekker seg både til andre innsatte og stabsdeltakere. En stabsansatt påpekte at denne type "gruppekiller" gjennom sine verbale og nonverbale uttrykk setter standard for at "dette skal vi faen meg ikke ta opp i gruppa". Informanten oppfattet denne type "gruppekiller" som en person som viste "sterke følelser, sinne, høyt stemmevolum og tydelig kroppsspråk", og ikke legger til rette for at vilkårene for frembringelse av "de rette" følelser blir gunstige. En stabsansatt fortalte meg at denne typen innsatt;

viser veldig aggressiv motstand mot selve systemet, og systemet det er Stifinner'n. Uansett hvilke fora det er, enten det er på kontoret vårt, på Stifinnerutdanningen, i samling, så ser man tydelig på kroppsspråk og hvordan han uttrykker seg ellers at her ønsker han ikke å være. Verbalt sett veldig kritisk, man hører på toneleiet, for eksempel skarp, ironisk og beskyldende. Viser motstand, og frustrasjon i det vi holder på med. Han kan latterliggjøre andre stifinnere i gruppa, latterliggjøring av meninger, tanker og opplevelser. Det synes jeg er en type gruppekiller.

Denne type gruppekiller innehar liten grad av blygsel og sofistikert. Med sofistikert mener jeg her en form, hvor "killer"-egenskapene lettere finner sitt dekke og skjul bak "utilsiktede" handlinger i etterkant, eller i mindre grad fremtrer som synlig eller opplagt for personalet.

En karakteristikk av en annen type "gruppekiller" er han som "liker å kverulere", han som må vri og vende på alt som blir sagt, og hvor en fjær blir til fem høns. Kort oppsummert av en stabsrepresentant; "han som alle er så møkka lei og som finnes i alle fengsler, han som skal diskutere alt". Samme stabsrepresentant påpekte for øvrig at en kverulerende innsatt ikke nødvendigvis er en gruppekiller;

Han som er litt mot alt, den opposisjonelle typen, den er bra å ha i en gruppe, men selyfølgelig er han plagsom. Setter spørsmålstegn ved alt? Ja, og krever svar. Det kan vel ofte være en overlevelsesmekanisme, hvor man har levd i et misbruk, levd i et system hvor man lett kan bli tråkket på, hvor man har den (knytter neven) "jeg gir meg ikke" – holdningen.

Det siste intervjuutsnittet indikerer at denne stabsansatte i større grad åpner for at de aktuelle innsatte som betegnes som "kverulanter" ikke ubetinget er "gruppekillere" i alle

tilfeller, men heller kan fremstå som et nærmest nødvendig bidrag i stifinnersystemet. Ut fra intervjustatet kan det også tolkes som denne informanten ikke tillegger ”den opposisjonelle” sin væremåte intensjonelle trekk, ved at fremferden i større grad kan synes som et kulturelt etterslep – nærmest som et habituelte trekk, grunnet sine lange opphold i visse *felt* (Bourdieu), og som føres inn på huset.

En annen form for potensielle *gruppekillere* er de som kan betegnes som ”*skøyerne*”. Dette omfatter de innsatte som til stadighet, oppfattet av enkelte personalmedlemmer, ”*driver med klovneri og bruker humor på alt*”. Den ene informanten påpekte at det ikke under en hver omstendighet skjuler seg bakenforliggende motiv bak fremferden, men at det uansett, intensjonelt eller ikke, til tider vil kunne hindre at ”*alvorlige*” temaer tas opp, uten at det bringes inn ”*humoristiske vendinger og spøkefulle kommentarer*”.

En handling som i større grad kan oppfattes som mer kamuflert, og som har blitt tolket som en *gruppekiller*-faktor av en stabsrepresentant, er å intensjonelt komme litt for sent til møter og undervisning;

unnskyld, jeg fulgte ikke med” eller ”sorry, jeg ble litt sein” er typiske standardfraser. Jeg sier ikke at det i alle tilfeller er meningen å komme for seint, men i noen tilfeller føler jeg det er det. Jeg føler det er en aggressiv uttrykksform, selv om man i utgangspunktet er passiv med å komme for seint. Jeg mener det er noe aggressivt med det, ikke noe passivt, med å bruke makten sin på den måten.

Denne form for oppfattet tilpasning hos den innsatte kan synes å være en form for *uhøflig uoppmerksomhet* som i langt større grad enn den mer synlige aggressive atferdsformen bringer det sofistiskerte element inn i samhandlingsritualet. *Uhøflig uoppmerksomhet* skiller seg fra *civil inattention* (Goffman 1972) ved at det i den førstnevnte situasjonsformen ikke er i tråd med samhandlingsreglene å forholde seg passiv på en aktiv måte for å opprettholde respektfullt samvær. Dette er gjerne tilfelle i sosial samspillsituasjoner hvor den ene part forholder seg passiv (tilsynelatende ikke hører eller ser visse ting) for å ikke frembringe potensiell forlegenhet hos den andre part. Men i slike møteritualer som jeg beskriver ligger det føringer i konteksten om at den enkelte aktør må forholde seg aktiv på en aktiv måte (møte opp presis til møter og etter møtepauser, og delta aktivt på en aktiv måte).

Uhøflig uoppmerksomhet oppfattes og tolkes som en provokasjon mot stifinnersystemet av denne stabsansatte, men er i mindre grad en direkte og manifest handling som direkte provoserer stifinnersystemet. Denne type handlinger fremstår på et mer intrikat vis, ved at de setter i gang indirekte provokative anstøt mot stifinnersystemets overordnede systembærere. Denne form for handlinger vil også i større grad en de direkte aggressive provokasjonene gjøre seg mer utilgjengelige for ”konfrontasjoners” tiltenkte virkning (i form av refleksjon og den tiltenkte virkning av konfrontasjonen; ”tilståelse”) i ettertid. Med andre ord: den innsatte vil i større grad stille seg mindre lagelig til for hugg ved konfrontasjon, ved at handlingen i etterkant, lettere kan tilskrives et uoppmerksomhetselement. Evidensgrunnlaget til personalet og andre forsvarere av stifinnersystemet hviler i disse situasjoner på mindre håndfaste bevis på at den aktuelle handling var en intensjonell provokativ handling mot stifinnersystemet.

Andre former for intrikate handlinger som lar seg favne i denne kategori er iscenesettelse av ”*vær- og vindprat*” i *samtalegrupper*, *Menneskekunnskap*, *Stifinnerutdanning*, eller andre

former for møter/ritualer hvor det er satt av en viss tid til å drive rehabiliteringsarbeid. I slike situasjoner kan det tolkes som stabsrepresentanter opplever visse innsatte som "entreprenører" i en *ramme* som er allerede er ferdigstilt (samtaler om personlige følelser og opplevde problemer) og hvor forhandlinger og diskusjoner om hva *rammen* skal bestå av er et tilbakelagt stadium.

I en del tilfeller er rammene for hva det skal og bør kommuniseres om allerede ferdigstilt og institusjonalisert i "bedriftens" organisasjonsplan, og det levnes i svært liten grad rom for forhandling og diskusjon om hvilke temaer det skal samtales om. Personalet synes seg dog bevisst på at enkelte innsatte kan ha interesse av å endre *rammens* bygningsmaterialer, eller retttere sagt: et sterkt ønske om å erstatte det ferdigstilte *ramme*-fundament med en egenkomponert *ramme* hvor følelsesmessige temaer ikke er komponent i denne bygningsmassen.

Å initiere en slik handling med bakenforliggende motiv om å dempe følelsespraten, kan tolkes som et fenomen hvor aktøren/aktørene på bevisst grunnlag søker å snikinnføre et annet "*framework*" (Goffman 1986), hvor forsøk på transformasjon av ramme kun kan karakteriseres som vellykket, hvis ingen av de uinformerte aktørene merker forsøket, og deretter etablering av en ny ramme. "*Vær og vind*" som samtalegrunnlag bør neppe tas helt bokstavelig, men heller la seg forstås som et begrep som karakteriserer samtaleformer hvor aktør eller aktørenes oppmerksomhet er rettet mot "uvesentligheter" og lite givende og relativt skrinne rehabiliterende tanker i situasjoner hvor det er tiltenkt at tiden skal være satt av til drive med *følelsesarbeid* (Album 1996:190).

Den ferdigstilte rammen har ikke til hensikt å favne meteorologiske betraktninger og utlegninger, på bekostning av følelsesarbeid og andre tungtveiende temaer. De innsatte som oppleves som forkjempere for "*vær og vind*"-prat, yter bidrag, men betinget av hvilket system samtaleformen betraktes i. Fra stifinnersystemets ståsted fremstår ikke "*vær og vind*"-prat som et bidrag, men heller som en hemske på stifinnersystemets "produktivitet". Innenfor et eventuelt fangekollektiv kan en slik handling i aller høyeste grad fremstå som et bidrag til fangekollektivet, uavhengig om samtaleformen er initiert av en eller flere innsatte.

Det må tilføyes at det i visse tilfeller ikke nødvendigvis er en initiert handling å frembringe denne samtaleformen, men at det mer genereres fra en lite tiltenkt og intuitiv tilpasning til en ukjent og til dels skremmende situasjon: kravet om å utlevere seg selv til andre. Men basert på det utvalgte intervju-utsnitt, tillegges denne type *gruppekiller* intensjonelle motiv med sin fremferd. Det som uansett er et faktum i denne type "produksjons- og frembringelsesritualer" er at initiering av planlagte og tiltenkte handlinger i forsøk på å skifte ramme, vil hindre og stagge to av rituallets tiltenkte funksjoner⁷⁸, uavhengig om forsøket oppdages eller ikke.

Relativt eksplisitt vil det ligge føringer i "produksjons- og frembringelsesritualene" at hver enkelt deltager må forholde seg til rituallet og "det hellige"⁷⁹ på visse foreskrevne måter; "*hold fokus!*", "*ikke ro deg vekk*", "*vis oppmerksomhet og forståelse for de andre som snakker!*",

⁷⁸ I lys av Collins' ritualdefinisjon

⁷⁹ I denne sammenheng er "det hellige" synonymt med samtaler om opplevde problemer av ulik art hos de innsatte. Disse ritualene er dog ikke satt av til å favne det vil vi kalle små, hverdagslige og instrumentelle problemer av liten alvorlighetsgrad.

"følg med!", "ikke la deg forstyrre av andre ting enn det vi prater om!", "ikke gjør narr av eller gjøn med andres følelser og uttalelser!". Disse formene for lydighetsimperativer vil alle stilles opp som forventninger fremholdt av personalet overfor de innsatte, for å forberede og instruere de på å kunne bli "godt tilpassede" og sosialiserte deltagere i ritualene, og opplyse innsatte om hvilke handlinger og holdninger som ikke er akseptable i ritualutførelsene, og som vil virke som brudd på vedtatte "bestemmelser" for "riktig" ritualdeltagelse.

Første brudd på et av ritualenes tiltenkte funksjoner eller virkemåter er at "entreprenøren" eller "entreprenørene" i større grad har rettet sin oppmerksomhet mot sitt forsøk på å forføre de uinformerte inn i en ny ramme, enn å vie sin fulle og hele oppmerksomhet mot det som er fortidig bestemt, eller forhandlet fram i en pre-fase før iscenesettelse og iverksetting av ritualet, for hva som skal gjelde som "det hellige" i disse interaksjonsritualer. Det andre bruddet skjer når "entreprenørene", grunnet sitt virke, ikke forenes om den felles emosjonelle følelse som er tiltenkt skal forekomme i denne form for ritualer (Collins 1989:193). Det vil for så vidt være en naturlig konsekvens av vellykket "entreprenørvirksomhet" at faktisk alle uinformerte deltakere (både innsatte og personalmedlemmet) til en viss grad blir forstyrret eller hindret i å fokusere på det som på forhånd var blitt bestemt som "det hellige".

En annen betingelse for at den "entreprenøriske" virksomheten skal kunne karakteriseres som vellykket, er at det både underveis, og i ettertid ikke vekkes mistanke, og/eller blir avdekket, at det har blitt bedrevet "entreprenørisk" virksomhet i regi av enkelte innsatte i disse tilfellene. Stabsrepresentantene er aktsomme og årvåkne i situasjoner hvor de potensielt ser rom for "fabrikantisk" virksomhet kan oppstå, generert av en eller flere innsatte. Personalet vet av erfaring i referentområdet at det i de aller fleste tilfeller og situasjoner vil kunne være muligheter for forsøk på iverksetting av "fabrikantisk" virksomhet, iscenesatt av innsatte. Det vil ikke i et hvert tilfelle være uheldig, eller stride mot stifinnersystemet, å kommunisere om "*vær og vind*". I en del sammenhenger vil denne type tematikk oppleves som positivt og fordringsfritt, i samtaler mellom personalmedlem og innsatt, betinget av at det foregår på "fritiden"⁸⁰. Men i sammenhenger hvor det skal, og hvor det er pålegg fra stifinnersystemet om å forholde seg til rehabiliterende virksomhetsarbeide, vil det i sterk grad (i de tilfellene det blir avdekket) påpekes overfor iscenesetter(e) at denne samtaleform ikke oppfattes som legitim i disse samtalekontekstene, og at man må "*finne fokus igjen*", og at det er et krav om å forholde seg til det rette temaområde. I denne form for kontekster kan situasjonstilfellene fremstå som bevisste degenereringer av ritualer iverksatt av enkelte innsatte. Degenerering av ritualer vil også være tilfelle hvor innsatte i større grad "*gir de (stabsrepresentanter) det de vil ha*", uten at dette reelt sett kan betraktes som et sannferdig bidrag til stifinnersystemet, men heller fremstår som en kunstig alternering og tilsynelatende internalisering av stifinnersystemets rolle- og verdisystem (Berger og Luckman 2000).

⁸⁰ Her siktes det til uformelle samtaler mellom personalmedlem og innsatt, hvor det ikke er en tiltenkt funksjon fra den overordnede å føre den innsatte inn i en rehabiliteringssamtale, men hvor begge parter samles om et tema som vekker deres oppmerksomhet og genuine interesse, uavhengig av om det er "rehabiliterende" eller ikke. Dette kan skje ved samtaler som ikke er en del av det "offisielle" behandlingsprogrammet.

En annen form for *gruppekiller*-egenskap som fremheves av stabsrepresentanter er de avmålte, distanserte og kjølige tilnærminger visse innsatte oppfattes å ha til saksområder i ulike fora; *Menneskekunnskap*, *Stifinnerutdanning*, *samtalegrupper* og *samling*. Denne egenskapen forstås og oppfattes av enkelte stabsrepresentanter gjennom de aktuelle innsattes ikke-verbale gester, fremfor det verbalt kommunikasjonsmessige;

Så har du de som lener seg tilbake (informant illustrerer med tilbakelent kropp og armene i kryss) og betrakter gruppa, får andre til å føle seg uttrygge. De som du ser har kritisk blick og mye kroppsspråk, og bidrar ikke med noen ting selv.

Dette intervju sitatet illustrerer hvordan denne type innsatteegenskap blir gjort synlig for enkelte personalmedlemmer under ulike omstendigheter. Det er den generelle signalriksomheten gjennom kroppslige fakter og gester, som bringer personalet langt nærmere antakelsen om at den innsatte i liten grad er villig til "å gi det som kreves", og i langt større grad fremstår for personalet som "en som ikke er villig til å gi noe som helst".

En av stabsrepresentantene fremhevet overfor meg at antakelsen om at det er en eller flere *gruppekillere* på huset ofte hviler;

(...)mer på en fornemmelse, følelse eller stemning av at det er noe her, uten at vi nødvendigvis vet hvem det er som sørger for det. Ofte kan det ta tid før man i det hele tatt skjønner hvem som er gruppekiller eller gruppekillere. En gruppekiller trenger ikke å være så veldig tydelig, en gruppekiller trenger ikke å være så veldig høylydt. Han kan jobbe bak kulissene, så vi er veldig observante på å lese relasjonene, se på kroppsspråk, se på hvilke ord de bruker om seg selv og de andre stifinnerne.

Utsagnet kan tolkes som en beskrivelse av innsatte som i langt høyere grad går utenom de mest synlige og opplagte institusjonelle "fellene", som er spredt rundt i det institusjonelle landskapet for å få has på eventuelle *gruppekillere*. Denne type *gruppekiller* omtales ofte av personalet som "dirigenten".

Denne *gruppekiller*'n sørger for at stabsrepresentantene i større grad stilles overfor mer etterretningsvirksomhet og kartlegging før de eventuelt kan bringe bevis på banen som kan felle han. "Dirigenten" er den mest tidkrevende og problematiske, ved at han med sin spissfindighet vanskeliggjør personalets "leseferdigheter", og at personalet reelt utfordres i sine tolkninger av langt mer tilslørte tegn og signaler i omgivelsene. De mer øyensynlige tegn og signaler erstattes med "en følelse", "en stemning", "en intuitiv opplevelse" eller "en følelse av at noe sitter i veggene", uten at de er i besittelse av håndfaste bevis som vil felle denne type *gruppekiller* ved det gitte tidspunkt. Det vil ta atskillelig lengre tid før de eventuelt klarer å avsløre og eventuelt få frem en "tilståelse" fra den aktuelle innsatte.

Det som karakteriserer "dirigenten", i stabsmessig forstand, er at han ikke umiddelbart fremkaller personrettet mistenkelighet hos personalet, nettopp ved at han ikke forsyner stifinnersystemet med for mye aggressiv fremferd og provokative anstøt i personalets øyesyn. Han vil heller ikke med sine kroppsmessige gester og fakter avsløre seg på et tidlig tidspunkt under oppholdet (om han overhode blir avslørt). Han er ofte meget lite synlig for personalet, men svært synlig for innsatte på "bakrommet". Det er her han styrer og regjerer. I mange tilfeller vil han kun regjere over

innsatte i sin egen fase, og være atskillig mindre dirigerende og instruerende overfor innsatte i den andre fasen. Det finnes nok ulike årsaker til en slik type tilpasning, men jeg tror definitivt noe kan forklares med ”*dirigents*” følelse av manglende grad av kontroll over den andre fasens innsatte. Han vil være usikker på hvem av dem som eventuelt har ”plapret” til personalet om regelbrudd etc. Han kjenner de ikke så godt som han kjenner innsatte i sitt eget kull. Han kan også innse at det vil være vanskelig å få den autoritet han ønsker seg av innsatte som i mye mindre grad deler hverdagen sin med han. Mangel av kontrollfølelse antar jeg vil føre i mange tilfeller til at ”*dirigenten*” sier seg fornøyd med å ”kun” regjere over innsatte i sin egen fase. Personalets betegnelse av denne type gruppekiller som ”*dirigent*”, vil lett bringe tankene til Lysgaaards *kollektivleder*. Personalets oppfattelse av ”*dirigenten*” er at han med ulike former for trusler og formaninger vil sørge for at andre innsatte i hans kull følger hans direktiver, enten de reelt ønsker det eller ikke. For å kunne tre inn i rollen som ”*dirigent*” krever det at de trusler man eventuelt fremsetter oppleves som reelle trusler av de personer truslene er myntet på. Ofte krever dette at man har en høy status fra rus- og krimmiljøet å vise tilbake på. Ingen lavstatusinnsatt kan innta *dirigent*rollen. Personalets antagelse om denne *gruppekiller* er at det er han som virkelig bærer fangekollektivet. De andre innsatte ses ”kun” som systembårne⁸¹ av fangekollektivet, mens det kun er ”*dirigenten*” som har en *funksjonell systembærende* tilslutning til fangekollektivet. Ved en eventuell tilståelse hos ”*dirigenten*” vil andre innsatte i mange tilfeller berette for personalet om frykten de hadde for å motsi ”*dirigents*” befalinger. Man skal dog ikke utelukke at enkelte innsatte, etter ”*dirigents*” tilståelse, finner det fordelaktig å tilskrive sin tid i fangekollektivet som en systembåret tilslutning, fremfor en systembærende tilslutning. Uansett så er det ”*dirigenten*” personalet frykter aller mest av de ulike *gruppekillerne*. Det er han som er den store gruppekiller’n, som virkelig kan ødelegge ”produksjonen” i rehabiliteringsbedriften.

Det er ikke unormalt at stabsrepresentanter i en viss grad tviler på innsattes reelle og egentlige oppslutning om Stifinner’ns verdigrunnlag og ”produksjonsmidler” – det synes i visse perioder mer som et unntak fra regelen at de ikke betviler den enkelte innsattes oppslutning om stifinnersystemet⁸².

Mine vurderinger og analyser av begrepsbruken omkring *gruppekiller* og *surfer* er at de under visse omstendigheter overlapper og til dels brukes synonymt, og om hverandre. Begrepet; ”å *surfe*” bærer i den kontekst (sett i lys av stifinnersystemets handlingskontekst) kun negative konnotasjoner. *Surfere* brukes stort sett i karakteristikker av innsatte, som produserer de krav som forventes av personalet, men som (basert på antakelser, avsløringer og/eller tilståelse⁸³) ikke reelt går god for stifinnersystemet og dets ”produksjonsmidler”. Det kan antas og mistenkes at noen

⁸¹ De andre innsatte ses som tilsluttet fangekollektivet på en systembåret måte, fordi de frykter mest ”*dirigents*” sanksjonsformer ved en eventuell utmeldelse av fangekollektivet. Og dermed finner det mest fornuftsmessig å ikke melde seg ut, selv om det er det de reelt ønsker.

⁸² Dette vil slik jeg har oppfattet, erfart og tolket være tilfelle hvor personalet opplever at ”*fangekulturen*” rår på huset.

⁸³ Årsaken til at jeg bruker ”og/eller” baserer seg på at en foregående ”avsløring” ikke nødvendigvis bringer frem en ”tilståelse” fra ”den/de siktedes” side. Personalet kan oppfatte det som de har ”avslørt” enkelte innsatte, uavhengig om den/de innsatte på rettmessig, eller urettmessig vis benekter enhver befatning med overtredelse av ”støyforskriftene”.

surfer, eller det kan være tilfelle at en eller flere blir ”avslørt” (dette skjer på et langt senere tidspunkt enn det som er tilfelle i avdekkingen av eventuelle ”*aggressive gruppekillere*”) med etterfølgende ”tilståelse”, hvor de aktuelle innsatte konstaterer at mistankene var berettigede.

Dette indikerer at *surfer* ikke favner alle de skisserte gruppekiller-karakteristikker jeg har skissert. Det må også understrekes at man ikke nødvendigvis er *gruppekiller* selv om man er en *surfer*, men dette betinger at: ingen er kjent med din status som *surfer* (selv om denne betegnelsen virker som ”sann” for en selv), og at det ikke vekkes oppsiktsvekkende mistanke hos andre at man er *surfer* under oppholdet.

Den *aggressive gruppekiller*-kategorien er den gruppen av innsatte som i minst grad av de ulike intensjonelle⁸⁴ *gruppekiller*-karakteristikkene kan betegnes som ensbetydende med kategorien *surfer*, når de så på et gitt tidspunkt⁸⁵ befinner seg i kategorien; *aggressive gruppekillere*. Disse tenderer til å avsette for store tegnmasser (både verbalt og med kroppslige gester og fakter), som gjør at de kun i kort tid kan opptre som *surfende aggressive gruppekillerne* før de blir avslørt.

Hvis de så ønsker å hengi seg til en videre ”surfekarriere” innenfor stifinnersystemet må dette tilpasses mer i tråd med de teknikker som synes å kunne sikre en god ”surfekarriere” gjennom hele oppholdet. De vil med andre ord kun i den helt spede begynnelse av sitt opphold kunne innlemmes i kategorien *surfende aggressive gruppekillere*⁸⁶. Etter avsløringens faktum må nye teknikker finslipes for at de i det hele tatt skal være mulig å eventuelt videreføre sine instrumentelle intensjoner ved sitt opphold⁸⁷ på Stifinner’n.

Visse innsatte vil etter ”avsløringskonfrontasjonen” innrette seg mer etter systemet på et mer sannferdig og oppriktig vis, etter en viss tids ettertanke og kontemplasjon. Det må imidlertid understrekes at de som har blitt avslørt som *aggressive gruppekillere*, og som ønsker å fortsette *surfingen*, i enda større grad, enn de som kan betegnes⁸⁸ som *surfer* fra oppholdets begynnelse, må perfeksjonere sine ”surfeegenskaper” for å unnsnippe mistenksomhetens lys under det resterende oppholdet.

Sett i lys av Lysgaards’ kollektivteori kan denne form for statustransformasjon tolkes som en overgang fra en normativ tilslutning til et potensielt fangekollektiv, til en mer levedyktig funksjonell tilslutning til fangekollektivet. Men en slik strategi kan vel så gjerne være en ren individuell strategi, uten forankring til et eventuelt fangekollektiv. Den normative tilslutningen til ”*fangekulturen*” har for enkelte innsatte vært en levedyktig respons til tidligere soninger i restriktive fengselsavdelinger, hvor privilegier i svært liten grad har vært ingrediens i hverdagen,

⁸⁴ Sett i lys av utvalgte stabsrepresentanters uttalelser og betraktninger.

⁸⁵ Impliserer at det for innsatte lar seg gjøre å bevege seg mellom ulike type – kategorier under oppholdet.

⁸⁶ Det vil være en motsigelse å bruke betegnelsen *surfende aggressiv gruppekiller* etter at stabsrepresentanter har gjort det klart overfor de aktuelle innsatte at disse ”trekk” bør modifiseres og/eller endres. En *surfer* søker stort sett minste motstands vei, noe som ikke er forenelig med å fremvise ”*aggressive*” trekk i nærvær med stabsrepresentanter, etter påpekning og irettesettelse fra disse aktørene.

⁸⁷ I minst mulig grad ta innover seg ulike intervensjoner/tiltak i regi av stabspersonalet.

⁸⁸ Henspeiler på at det er kun *surferen* selv som er kjent med sine intensjoner ved dette tidspunktet.

og hvor lite attråverdige trekk (sett i lys av fengselsbetjenters ståsted) i enkelte tilfeller ikke har blitt forsøkt skjult i fengselsbetjenters nærvær.

Tatt i betraktning av at Stifinner'n er et privilegiesystem i et tvangssystem, gjøres det stort sett omveltninger i tilpasningsmåter, hvis man egentlig ikke "kjøper pakka". Innenfor stifinnersystemet synes ikke de tidligere anvende *rammer* å være i særlig grad anvendelige, med mindre man ser for seg en relativt tidlig utgang. Hvis så er tilfelle at man ikke "kjøper pakka", men man samtidig ønsker å nyttiggjøre seg av de privilegier og goder stifinnersystemet genererer, må man i det minste late som man har "kjøpt pakka". Innad i et eventuelt fangekollektiv, utenfor de overordnedes åsyn, vil de nødvendigvis ikke fravike mer fra de normative forordninger som er generert i et fangekollektiv. Betinget av denne type omstilling i et fangekollektiv, vil disse normative verdier og holdninger (det er i minste fall pålegg om det etter den fangekollektivistiske omlegningen) holdes mest mulig skjult for stabsrepresentantene. Noen innsatte vil kloke av skade se at de tidligere tilpasninger ved tidligere soninger, ikke vil bringe dem særlig langt innenfor stifinnersystemet, og dermed "konverterte" til annen strategi for å overleve i stifinnersystemet med samme motivbakgrunn for oppholdet. En strategiendring må skje hvis man fortsatt ønsker å holde de instrumentelle verdier i hevd innenfor stifinnersystemet, utenfor personalets åsyn.

Enkelte stabsrepresentanter understreket at de ikke anså alle *gruppekillere* som intensjonelle *gruppekillere*. De uintensjonelle *gruppekillerne* ble mer antatt å være seg ubevisst sin "drepende" influens på gruppesamvirke⁸⁹, før de eventuelt blir gjort oppmerksom på det av staben og/eller andre innsatte. En gruppekiller-type ble skildret som en person som i for stor grad forsynte stifinnersystemet med følelser og opplevde problemer;

Han liker å prate om seg sjøl hele tida, som er så veldig åpen, som skal prate om seg sjøl og sine problemer hele tida.

Denne type *gruppekiller* synes, ut i fra denne stabsrepresentant uttalelser, å sette alle de andre innsatte i skyggen⁹⁰, ved praktisk talt å overøse de overordnede og andre innsatte med sine følelsesmessige utlegninger og bekymringer i felles forum. Denne *gruppekiller*-typen fremstår som den rake motsetning til den *gruppekiller* som oppfattes av personalet intensjonelt unnlater "å bidra med noe som helst". Den meget snakkesalige *gruppekiller*'n vil også "alltid ha noe å si, og alltid blande seg opp i ting". Uttalelser fra innsatte som har karakterisert en av sine medinnsatte som "en som alltid skal snakke om seg selv", har gjort det relativt tydelig for meg at de lett kan bli tiltaksløse i *samtalegrupper* og andre forumer "når man har hørt det samme for ente gang fra samme person, så blir man temmelig lei". Ut fra disse uttalelsene fremstår de andre innsatte stort sett i rollen som tilskuere, i stedet for å være deltagere i forum som har til hensikt å favne alle aktører som likeverdige deltagere og bidragsytere.

En annen form for uintensjonell *gruppekiller* er han som virker som en bremsekloss på den totale gruppa, som kan sørge for at Stifinnerutdanningen blir relativt stillestående affære;

⁸⁹ Antakelser basert på enkelte stabsrepresentanter uttalelser.

⁹⁰ Noe som kan vise seg er svært fordelaktig for enkelte *surferes* tilværelse på Stifinner'n. De aller fleste *surfer* trives best i skyggen. Det er bortimot perfekt for en *surfer* at andre innsatte opptar mye av de overordnedes tid med sine problemer, selvrefleksjoner og selvbeskrivelser.

Jeg har Stifinnerutdanning, og en som knapt skjønner hva jeg sier kan også ødelegge gruppa, fordi man hele tida må forklare alle tinga på nytt igjen, noe som gjør det kjedelig og langtrekkelig.

Det eksisterer ikke fullstendig opptrekte og tydelige grenser mellom de ulike gruppekiller-statusene. Visse trekk og atferdsmåter kan på samme tid divergere flere ulike gruppekiller-karakteristikker, hvor det til dels kan være vanskelig å avgjøre hvilke kategori en innsatt i høyest grad sammenfaller med. Enkelte stabsrepresentanter vil ofte, basert på et atskillig mer rikt empirigrunnlag fra referentområdet, lettere kunne anta og fastslå⁹¹ enkelte innsattes gruppekiller-kategori.

Som det fremkommer av beskrivelsen ovenfor basert på de ansattes oppfatninger, finnes det et relativt rikt mangfold av ”typer” og trekk som lar seg favne av statuskategorien; *gruppekillere*:

- *Den aggressive gruppekiller'n*: Stabsrepresentantene tilskriver denne aktørs fremferd som intensjonell, ved at han ved sin verbale og ikke-verbale fremferd signaliserer overfor andre sosiale aktører at han er svært lite interessert i å bidra med noe som helst i ”rehabiliteringsbedriften”. Han ønsker heller ikke at andre aktører skal berøre følelsesmessige temaområder, slik at *rammer* for følelsesprat etableres. Det vil dog ut fra stifinnersystemets ”nye” anskuelsesform ikke kun fremstå én forklaringsmodell som vil forklare hans aktuelle fremferd. Den tidligere kausalmodell som besto av to like komponenter”, han er aggressiv fordi han vil være aggressiv”, har blitt delvis erstattet med en mer ”åpen” forklaringsmodell, hvor det har blitt etablert rom for flere ulike årsakskomponenter i kausalmodellen; ”han er aggressiv, kanskje fordi han er usikker, redd og føler seg ukomfortabel i en helt ny situasjon”. Men uansett vil han som *aggressiv gruppekiller* fremstå som intensjonell, uavhengig av hva som i utgangspunktet har generert denne fremferdsformen.
- *Den kverulerende gruppekiller'n*; er han ”som er litt mot alt, og skal diskutere alt”. Han vil til tider oppleves som et stort og tidkrevende ”problem”, men vil på tross av dette anses av visse stabsrepresentanter som et ”spennende” og utfordrende element på Stifinner’ n, i de tider personalet ”ikke er for trøtte”. Den type *gruppekiller* kan fremtre både som en intensjonell aktør, og mer som en person som gjennom sin fremferd, ikke har baktanker ved sin væremåte – men mer fremstår som en ”virkning” eller ”produkt” av tidligere opphold innenfor *felt* som relativt lett genererer slike væremåter og fremtredelsesformer. Denne type *gruppekiller* kan, på en og samme tid, bli anskuet på ulike måter, avhengig av hvilke stabsrepresentanter som anskueliggjør denne type innsatt.
- *Den skøyeraktige gruppekiller'n (skøyer'n)*: Anses av visse stabsrepresentanter som en aktør som i for stor grad forsyner Stifinner’n med ”vittigheter”, ”ablegøyer” og ”humoristiske vendinger”, som til tider vil kaste for store skygger over rehabiliteringsarbeidet, og det man egentlig skal holde fokus på. *Skøyer'n* som type-kategori favner både de intensjonelle, og de mer utilsiktede fremferdene, avhengig av hvem som ser, og hvilken sammenheng eller kontekst det ses i lys av.

⁹¹ Uavhengig av i hvilken grad konstateringen er korrekt..

- *Den ikkeverbale gruppekiller'n*; er en type gruppekiller som forsyner sine omgivelser med sitt tydelige "budskap"⁹² gjennom kroppslig gester og fakter. For stabsrepresentanter levnes det ikke tvil om denne type innsatt "ikke vil gi det som kreves", og som stort sett viser det gjennom kroppslige, nonverbale uttrykk. Tilskrives stort sett intensjonelle motiver for sin fremferd og atferdsmessige uttrykk i rehabiliteringsbedriften.
- *"Dirigenten"*; er meget skadelig for det arbeidsmiljø som er tiltenkt fra personalets side skal være gjeldende innenfor rehabiliteringsbedriften. Han er lite synlig for personalet, men vil være desto mer synlig for innsatte på "bakrommet". Hans gode tilgang på effektive sanksjonsmidler, gjør at andre innsatte frykter å stille seg opp mot "dirigentens" befalinger. Denne gruppekiller anses av personalet å være den definitivt største gruppekiller'n og mest skadelidende for rehabiliteringsmiljøet på Stifinner'n.
- *Den snakkesalige gruppekiller'n*: Denne type gruppekiller fremtrer i aller høyeste grad som uintensjonell⁹³. Han er dog "så glad i å snakke om seg selv", at alle andre innsatte som også er pålagt av stifinnersystemet å frembringe problemer, erkjennelser og følelsesmessige utlegninger levnes lite rom for dette når den *snakkesalige* har tatt ordet – noe som "skjer så alt for ofte". Han fremstår som en overprodusent, i en "bedrift" som maner til tilnærmet like produksjonsbidrag fra den enkelte underordnede (innsatte) i "arbeidsstokken".
- *Den uforstående gruppekiller'n*: En type innsatt, som uten baktanker eller uttenkte strategier, sørger for, med sine "utallige" spørsmål⁹⁴, at de andre innsatte innlemmes i en lite produktiv ramme, hvor de må vente på *den uforstående* til det uforstående endelig blir forståelig for denne type gruppekiller.
- *"Vær og vind"*-strategi; en strategi som står til disposisjon for de gruppekillere som ønsker, ved hjelp av det verbalt kommunikasjonsmessige, å bringe inn et nytt samtaleemne i situasjoner som oppleves som "slitsomme" og "uønskede". Basert på utvalgte stabsrepresentanters uttalelser og vurderinger fremstår strategien som handlinger som i størst mulig grad prøver å endre på de gitte rammer, ved forsøk på å avlede den rehabiliterende kommunikasjonen som er i ferd med å etableres, eller allerede er dannet.
- *Å komme litt for seint-strategi*; anses av en stabsrepresentant som en bevisst valgt strategi av gruppekiller'n. Ved å komme "utilsiktet" for seint til møter og andre avtaler får han uttrykt sin motstand mot stifinnersystemet, på samme tid som denne motstanden er tilstrekkelig tilslørt til at en eventuell "konfrontasjon" nødvendigvis ikke etterfølges av en "tilståelse" hos den innsatte som nyttiggjør seg av denne strategi.

⁹² Tolket og tilskrevet av visse stabsrepresentanter

⁹³ Ikke nødvendigvis som uintensjonell i forhold til at han ved å snakke om seg selv, får generert visse effekter av et bevisst handlingsvalg; fokus og oppmerksomhet omkring seg selv og sine problemer. Men i denne sammenheng fremstår intensjonelt mer synonymt i forhold til en form for baktanker, sett i lys av bevisste handlinger som fremtrer som ikke-produserende innenfor stifinnersystemet.

⁹⁴ Disse spørsmålene arter seg annerledes enn de spørsmålene "den kverulerende" stiller. "Den uforstående" stiller stort sett "oppklaringsspørsmål", mens "den kverulerende", oppleves av stabsrepresentanter, stiller stort sett spørsmål for å provosere.

Til tross for disse ulike typer *gruppekillere* og skisserte strategier, synes den aller største utfordring staben står overfor i ”jakten” eller i ”avsløringsarbeidet” å være avdekkingen av innsatte som gjør det de blir bedt om, men som reelt ikke tar innover seg det endringsarbeid de produserer. Med andre ord; de som later som de er kjøpere av pakka, og gjør det de blir bedt om. En stabsrepresentant oppsummerte og fortettet dette problemområde i et svært konkluderende spørsmål i denne sammenheng;

Hvordan skal vi vite om han er surfer, når han gjør alt han skal gjøre?

Sett i lys av Goffmans dramaturiske begrepsapparat og Lysgaards kollektivteori kan følgende spørsmål formuleres, og bidra til å belyse den problematikk de ansatte står overfor i slike situasjoner; ”hvordan skal vi oppdage diskrepans mellom det virtuelle selv, og det selv han projiserer til andre (Manning 1992:178), når det ikke er diskrepans mellom de krav og pålegg vi stiller, og de bidrag han yter eller produserer?” Dette synes som det største og mest u håndgripelige problemfenomen personalet står overfor. I en eventuell ”konfrontasjon” vil ord veies mot ord, påstander mot påstander, og overordnede antakelser om *surfing* i disse situasjonene vil være vage og usikre, og vil stort sett basere seg på ”*intuisjon*” og ”*magefølelse*”, ettersom de ”*ikke har noe konkret å sette fingeren på*”. Akkurat derfor kan en slik ”konfrontasjon”, uavhengig hvor mild og uskyldig den nå enn er, virke sårende og belemrende for den innsatte som får disse anklagene rettet mot seg. Den ytterst kompliserte avveiningen mellom den enkelte innsattes integritet og verdighet på den ene siden, og ens egne spørsmål på den andre, vil med andre ord være svært nærværende i slike situasjoner. Men som en stabsrepresentant påpekte:

Det er først når vi utfordrer og viser motstand at vi kan oppdage det!

6.5 Samlinger – foranledninger, avsløring av konstruksjoner, og de endelige utfall

I dette underkapitlet vil jeg først skissere og beskrive ulike situasjoner og årsaker, som kan resultere til *samling* på huset. Deretter vil jeg ta for meg hva som kan skje under ulike ”samlinger”, deretter hva som kan bli utfallene av samlingsaktiviteten.

Disse samlingene kaller gjerne *ekstrasamling*, *samling etter behov*, eller *samling om enkelte innsatte*. Disse samlingene holdes i tilfeller hvor det har kommet opp, eller er sterke antakelser om ”alvorlige brudd på tillit og/eller regler (Tyrilistiftelsen 1999:27). Denne form for samling søker å bringe frem informasjon om hva som egentlig har skjedd. Samlingen har som formål blant annet ”å utveksle reaksjoner og følelser om det som har skjedd”, kartlegging av hvem som har vært involvert (dette er også tenkt skal inkludere de innsatte som ikke aktivt har deltatt i regelbrudd, men som har visst om regelbruddet/ene, og har unnlatt å informere de overordnede om det), og ”*sikre en felles forståelse av spesielle tiltak fremover*” (Tyrilistiftelsen 2003:31).

Dette er *samlinger* som har høy prioritet når det blir avdekket/eller vekkes sterke antakelser om relativt grove regelbrudd på Stifinner’ns reglement; ”*nå må vi ha samling, og det med en gang!*”. Det vil ikke være noe hinder å kalle tilbake stifinnere som står midt i arbeidsdagen på Tyrili Arena, hvis det blir avdekket/eller er sterke indisier på at det har skjedd

grove regelbrudd i regi av visse innsatte i denne fasegruppen. Samlinger kan dreie seg om at det har blitt funnet rusmidler på huset. *Hvem er de skyldige? Hvem visste det? Hvor lenge har dette foregått?* Det vil nå stilles ubønnhørlige krav fra personalet om at de innsatte nå virkelig forteller sannheten, og ikke velger å holde tilbake særdeles viktig informasjon, eller nok en gang serverer en ”sannhet” overfor dem. Dette er med andre ord *samlinger*, hvor de innsatte i mange tilfeller vil ”føle kniven på strupen” og bortforklaringenes tid vil i mange tilfeller oppleves av innsatte som svunnet. Denne form for samlinger kan forstås som en form for ritualer som er eksplisitt tilgjengelige ved behov (Collins 1989:198), i motsetning til de fast institusjonaliserte ritualer som *samtalegrupper* og *Stifinnerutdanning*.

6.5.1 Ulike foranledninger til *samlinger*

Innkalling til samling, kan være en naturlig konsekvens av personalets ”etterretningsvirksomhet”⁹⁵ avdekker funn; illegitime konstruksjoner, brudd på Stifinner’s reglement og verdigrunnlag, eller sterke mistanker om at noe foregår på huset. Enkelte ganger vil dette etterretningsarbeidet i liten grad kreve stor kyndighet og skarpsynthet, ettersom enkelte innsatte kan kontakte stabsrepresentanter og berette om illegitime affærer, eller som en stabsrepresentant illustrerte det; ved at en innsatt ”kommer og hvisker meg i øret; ”nå skjer det og det på huset”⁹⁶. Andre tegn på lite tidkrevende etterretningsarbeid er de gangene alkometeret viser tydelige forekomster av utolererbare alkoholnivåer hos enkelte innsatte⁹⁷. Denne form for avsløring vil uten tvil være en utilnærmelig og standhaftig indikator på brudd på rusdirektivet, som på ingen måte lar seg rokke av den/de ”siktetes” besittelse og ervervelse av eventuelle uomtvistelige og svært fremragende egenskaper i forledelsens kunst. I denne situasjon kan allikevel en ”avsløring” av en eller et fåtall innsattes konsumering av alkohol på permisjon, føre til tilståelser hos andre innsatte, som ikke har avgitt promillebelemrende prøver. Andre relativt lite tolkningskrevende ”etterretningsmetoder” er avsløring gjennom avgitte positive urinprøver⁹⁸, og gjennomspøkning av huset med narkotikahunder. Ved evidensbaserte funn under disse omstendighetene, vil det etter samtale med den ”siktede”, innkalles til *samling*. I samtale med enkelte av stabens medlemmer før samling, vil den ”siktede” oppfordres til å forklare overfor stabsrepresentanter og andre innsatte, hva som har skjedd og hvorfor det skjedde; helt generelt forklare de omstendigheter som utløste de svært grove illegitime handlinger. Andre lite

⁹⁵ Generelt ikke en høyst bevisst tilnærming, men en mer *habitus* (Bourdieu)-lignende tilstand hos personalet, hvor tegn i ”feltet” kan indikere ulike former for at ”bærere av fangekultur” er situert i huset.

⁹⁶ Dette impliserer at ikke alle innsatte er tilsluttet et eventuelt fangekollektiv under slike omstendigheter. Om så allikevel er tilfelle, vil jeg påstå at vi står overfor et meget intrikat og finmasket fangekollektiv, som i en viss grad ser det fordelaktig at en av dets medlemmer ”hvisker at det og det skjer på huset” i en overordnetets øre.

⁹⁷ Dette skjer i all hovedsak etter innsattes permisjoner.

⁹⁸ Urinprøves tas generelt og mer tilfeldig, uten at personalet har en sterk berettiget mistanke om at de utvalgte har ruset seg.

tolkningskrevende samlingsbetingete handlinger vil være direkte, åpne og relativt alvorlige krangler og munnhuggerier mellom enkelte innsatte, eller relativt grove framsatte trusler⁹⁹.

Men de fleste utløsende årsaker til samlingsinnkallelse vil basere seg på personalets tolkninger og oppfattelser av hva som skjer på huset. Dette som resultat av de ansattes eminente eller "eminente" tolkningsegenskaper, avhengig av om *samlingen* var høyst berettiget eller ikke.¹⁰⁰ Innkallelse til samling baserer seg ofte på en opplevd "følelse" eller "stemning" som sanses på huset av stabsrepresentanter. "Det er noe som ligger her, men hva er det egentlig?" En foranledning til en eventuell samling kan være at de personalet oppfatter "stemningen på huset som rar";

Det kan virke som det er noen konflikter som holdes gående mellom noen stifinnere, ser at det kan være noen allianser, plutselig er det penger her, plutselig har de råd til å kjøpe mer enn de skal. Det kan være sånne små drypp...de blir litt slappere i hverdagen, begynner å sluntre unna litt, begynner å lene seg litt tilbake, får ikke de gode diskusjonene.... det ligger noe under, som gjør at de ikke blir mottakelige for stifinnerkulturen på en eller annen måte.

Dette intervjuutsnittet skildrer hvordan et personalmedlem oppfatter "fangekulturelle" trekk i institusjonsomgivelsen, som kan generere samlingsaktivitet. At enkelte innsatte; "har konflikter gående", "blir slappe", "sluntrer unna", "lener seg tilbake" og "ikke er villig til å ta de gode diskusjonene" er signaler på at "her må noe gjøres". En annen stabsrepresentant illustrerte denne form for stemning ved at;

Ting setter seg i veggene, sytingen kommer, de får ikke nok, det er ikke godt nok, og "vi vil ha det og vi vil ha det" og "her er det ingen som kan gjøre noe for oss", og begynner å snakke som misbrukere igjen og "her er det ikke nok aktiviteter"

En tredje stabsrepresentant illustrerer denne stemningsopplevelsen ved at han;

merker det med en gang på stil og tone, hvordan de snakker, eller går inn i sjåvinistiske roller, hvordan de kan kritisere og slenge dritt om for eksempel noen jenter på tv'en.

Enkelte av disse tegn synes å være relativt lett øyensynlige for de ansatte, men de vil stort sett ikke skape nok grunnlag atskilt fra hverandre for innkalling til samling, men ville kunne konfronteres i en mer uformell setting mellom de aktuelle innsatte og en eller flere stabsrepresentanter. En fjerde stabsrepresentant hevdet at observasjon over tid av den enkelte innsattes romstandard kunne gi ham signaler på at fangekultur var i ferd med å etablere seg på Stifinner'n;

Vi kan begynne å se på rommene til gutta for eksempel, folk som har hatt det ryddig på rommene sine, med gardinene trukket til side, så kan det på en måte begynne å forslummes, litt mer møbler og litt sånn snusk, og litt sånne ting som formidler misbruk.

⁹⁹ Min erfaring er at dette skjer relativt sjelden (i det minste når stabsrepresentanter er tilstede, og at dette ikke er en stor og viktig del av de kausale elementene som utløser samling.

¹⁰⁰ Det er svært sjeldent, basert både på innsatte og ansattes skildringer, at samlinger er uberettigete.

En annen anledning som kan resultere i samlingsaktivitet er hvis samtalegrupper, ved en eller flere innsattes fravær, i påfallende grad ”åpner seg”, og det i større grad oppstår et fruktbart klima for ”*tunge*” og ”*følsomme*” temaområder;

Hvis en er borte kan det plutselig løsne i en gruppe, at de begynner å bli ærlige og prater med hverandre.

I dette intervju sitatet er det fraværet av en *gruppekiller* som genererer den påfallende gode stemningen i samtalegruppen. I et slikt skissert og potensielt tilfelle, vil det i stor grad være rom for økt ”etterretningsvirksomhet”, med samlingsaktivitet som resultat.

Samlet sett har personalet et rikt mangfold av indikatorer som signaliserer at ting ikke er som de skal, eller bør være, på huset. I disse fall, når mange tegn adderes, og summen indikerer; ”*bærer(e) av fangekultur på huset*”, er tiden ofte inne for samlingsaktivitet. Men før utfallet *samling*, vil det i visse fall, hvor tegnene ikke har gitt personalet håndfaste og vanntette bevis, innkalles til noe jeg har valgt å betegne som *samling-før-samling*¹⁰¹. Begge disse formene for *samling* vil dog beskrives nærmere, i forhold til likheter og forskjeller.

6.5.2 Samling-før-samling

Dette er, som nevnt tidligere, en *samlingstipe* som anvendes når personalet ikke innehar håndfaste og urokkelige bevis for at grove regelbrudd har skjedd på huset. Stabsrepresentantene kan inneha relativt sterke formeninger og antakelser om at det har skjedd eller skjer grove regelbrudd på huset, og hvem de skyldige er. Men de vil ikke på dette stadiet inneha tilstrekkelig bevismengde og beviskvalitet for å felle eventuelle mistenkte.

I enkelte tilfeller vil de ansatte heller ikke ha mistanke om hvem som eventuelt står bak; de bare ”*vet at det er noe, det er noe som rører seg i gruppa*”. I begge tilfeller kan det være duket for *samling-før-samling*. I denne samlingsform gjelder det å få klarlagt og tydeliggjort den reelle tilstanden på huset. ”*Hva er det som egentlig skjer*”?¹⁰²

Rammene for personalets samvær med innsatte har ved dette øyeblikk blitt skjøre og usikre. De innsatte, i det minste enkelte, vet stort sett til enhver tid hva som skjer, og om det som egentlig skjer er i overensstemmelse med det personalets medlemmer mistenker har skjedd og/eller skjer, eller om det som skjer faktisk er analogt med det de overordnede trodde før mistankene og de bange anelser erobret deres sinn.

Uavhengig av om personalet har antakelser om hvem som er regelbryterne eller ikke, hva som har skjedd/skjer, vil de innkalle til *samling-før-samling* for å prøve å *tydeliggjøre rammen*¹⁰³ (Goffman 1986). I forsøket på å tydeliggjøre den generelle omliggende *ramme* for det totale fellesskapet på huset, vil de innkalle til denne form for *samling*. En av intensjonene med denne

¹⁰¹ Dette omtales generelt som *samling* innenfor stifinnerterminologi, men jeg har valgt å benevne denne form for *samling*; *samling-før-samling*. Selv om betegnelsen kan virke motstridende i seg selv, vil den virke oppklarende, ved at denne benevnelsen distingverer; *samling uten håndfaste bevis*, og *samlinger med vanntette bevis*.

¹⁰² Dette baserer seg på personalets antakelser og mistanker, som nettopp er divergent med det som i første øyekast kan antas skjer.

¹⁰³ ”Clearing the frame” (Goffman 1986)

samlingstype er i det minste at den kan generere et visst fremtidig overblikk over hvordan den reelle tilstanden på huset er/var. Eksplisitt betyr det at personalet ikke nødvendigvis forventer seg ved første *samling-før-samling* at alle eventuelle kort legges på bordet, men at visse kort eventuelt kan finne sin vei til bordet, som kan lette personalets arbeide med å avdekke ”motpartens” resterende hånd¹⁰⁴.

Tilfellet kan også være at ingen innsatte forsyner bordet med et eneste kort. Personalets antakelser, ”*stemningsopplevelser*”, ”*magefølelser*” vil på ingen måte konstateres og bekreftes av innsatte som uttrykk for noe mer enn uskyldige og lite tiltenkte uttrykk – uttrykk som ikke er uttrykk for noe bakenforliggende og skjult. I denne situasjonen vil i mange tilfeller kunne være vitne til *rammedisputter* (Goffman), hvor personalet i høyest mulig grad prøver å innhente informasjon og søke bekreftelse for at situasjonen på huset ikke er sånn som den på et tilsynelatende vis fremstår som, mens innsattgruppen benekter¹⁰⁵ at det ligger noe bak disse uttrykkene. Personalet søker å bringe informasjon som kan styrke deres antakelser eller mistanker, eller få avkreftet disse mistankene.

Som jeg har påpekt tidligere, vil *samling-før-samling* stort sett være berettiget, selv om dette ikke nødvendigvis konstateres på daværende tidspunkt av innsatte, men etter ”oppklaring”, ”tilståelse” eller etter visse innsattes endte opphold¹⁰⁶. Ved *rammedisputter* er det en generell uenighet, eller flerfoldige uttrykk for hvordan man oppfatter eller bør oppfatte rammen. I den skisserte situasjon, føler personalet at de verbale og nonverbale uttrykk de innsatte avleverer, på synlige og mer tilslørte måter, gir dem mistanker og antakelser om at ”*noe er galt på huset*”. Dette vil også kommuniseres overfor de innsatte i *samling-før-samling*;

Vi prøver som oftest å ta dette i felleskap, ”nå opplever vi at stemningen her er sånn og sånn”, prøve å få noe åpenhet og få noe fram.

Dette intervjuet indikerer at personalet søker etter noe bakenforliggende og det virkelige. De vil spille sine situasjonsoppfattelser ut til de innsatte i denne form for *samling*. De innsatte kan

¹⁰⁴ Omtales her i entall, grunnet prosessens innledende fase, hvor ingen av de innsatte ennå har vist sine kort for personalet. Senere i prosessens gang, vil vi kunne være vitne til at denne hånd etter hvert blir hender, hvor enkelte innsatte velger å legge sine kort på bordet, mens andre innsatte på dette tidspunkt forsøker å holde sine kort tett til brystet. Å holde kortene tett til brystet i en slik skissert og potensiell situasjon vil kunne være uhorvelig vanskelig, grunnet de innsattes kort, i mange tilfeller innehar relativt høy grad av korrelasjon. Det vil si at de kort som legges på bordet av en innsatt, i mange tilfeller er høyst like de kort som forsøkes av andre innsatte å holdes tett til brystet. Her kan ulike situasjoner oppstå på de innsattes ”bakrom” etterpå. Situasjonenes alvorlighetsgrad vil i mange fall avhenge av hvilken status de innsatte som eventuelt viser sine kort for de overordnede først innehar i innsattgruppen.

¹⁰⁵ Her er det viktig å ha en distinksjon klart for seg. Vi må skille mellom benektninger som er; benektninger som fremsettes som forsvar og vern mot den andre parts pågående avsløringsarbeid av reelle regelbrudd og eventuelle konstruksjoner/fabrikasjoner versus de benektninger som ikke er fremsatt som forsøk på å skjule noe bakenforliggende. Vi kan altså ha to ulike former for *rammedisputter* i denne form for situasjoner på huset.

¹⁰⁶ Dette kan ofte konstateres av innsatte som soner på institusjon etter endt opphold på Stifinner'n, eller av tidligere innsatte som er ferdig med soning og behandlingsopphold/soning utenfor fengselet. ”De hadde helt rett, det var noe som foregikk mellom oss”.

som tidligere nevnt omtale dette som uskyldige uttrykk, som ikke innehar noe bakenforliggende og skjult. Eller de kan bekrefte mistankene og antakelsene, og en relativt samlet innsattgruppe vil forsyne personalet med tidligere tilbakeholdt, skjult informasjon. Dette omtales ofte som ”å tømme ryggsekken” i Stifinner-/Tyrili-terminologi.

Om personalet får utlevert bakenforliggende informasjon i første samling-før-samling vil kunne avhenge blant annet av; hvor sterke mistanker og antakelser personalet innehar, og om mistankene spesielt er rettet mot enkelte antatte initiativtakere/regelbrytere i innsattgruppen. En kombinasjon av generelt sterke mistanker¹⁰⁷ om ”at det ligger noe bak”, og hvem som eventuelt står bak de antatt groveste regelbruddene vil antakeligvis være det beste tilfellet for personalet i denne fasen, med forbehold om at deres antakelser om hvem som er regelbryter(e) er korrekte¹⁰⁸. En innsattinformant skildrer sin opplevelse av hvordan det er å sitte i en samling-før-samling, når personalet høyst sannsynlig har sterke mistanker om at en bestemt innsatt holder et eller flere grove regelbrudd skjult for dem, og personalet velger å holde sine kort (sterke mistanker) relativt tett til brystet i initieringsfasen av samling-før-samling;

De kan være seine med å vise hva dem har. Det er veldig frustrerende når man sitter i gruppe (samling-før-samling), og de sitter og messer på en elev der, og eleven ikke skjønner hva dem er ute etter, og de gir eleven 2-3 sjanser, og det går en ekstra time før de virkelig kommer til poenget. De kunne fortalt med en gang hva de vet, sånn at man har sjansen til å stå fram. Og ikke driver med den barnehage – greia, det blir litt skremsel og.

I dette fall synes det som de overordnede besitter relativt sterke indisier på at den innsatte som ”messes” med, er/var sterkt involvert i visse relativt grove regelbrudd på huset, eller at de trykker på det ”svakeste leddet” i gruppa, som oppfattes kan være den personen som antakeligvis er lettest å lette for bakenforliggende informasjon¹⁰⁹. Det som oppleves som en barnslig tilnæringsmåte av informant, vil på den annen side være en relativt fremragende tilnæringsmåte fra personalets side, ved at de uten å spesifisere nærmere hva de vet, kan innbringe ytterligere og mer fullstendig skjult informasjon fra den/de innsatte, som de muligens kunne gått glipp av ved å fortelle innsatte ekstakt hva de vet/mistenker i initieringsfasen av samling-før-samling. Den innsatte som ”messes” med i denne situasjonen kan være usikker på hvilke regelbrudd personalet fisker etter, og hva han eventuelt skal velge å trekke frem fra en overlesset ”ryggsekk”. Den berettigede mistenkte vil kunne oppleve å stå overfor en meget vanskelig og kinkig situasjon, hvor

¹⁰⁷ Basert på et rikt materiale av tegn og uttrykk, innsamlet av personalet, som gir sterke indisier på ”at det ligger noe bak”.

¹⁰⁸ Det kan nok innhentes like mye informasjon selv om antakelsene om ”mistenkte” ikke stemmer, men dette vil baseres mer på flaks og tilfeldigheter, og vil neppe over tid kunne måle seg med den totale summen av innhentet bakenforliggende informasjon av samling-før-samling hvor personalet har korrekte mistenkte.

¹⁰⁹ Dette er kun et skissert potensielt tilfelle, som sjeldent brukes av personalet. Årsaken til dette er at de vet ”den svakeste” i gruppa, stort sett vil ha stor frykt for å være den første innsatte som bringer kompromitterende informasjon til de overordnede. Ulike former for represalier innad i stifinnergruppa vil relativt lett være tilfelle hvis ”den svakeste” avslører seg først av de innsatte. ”Den svakeste” vil ved en slik ”tilståelse” skape dårlige betingelser for sitt videre samvær med andre stifinnerinnsatte. Staben vil av disse hensyn ikke ”presse”, ”messe” med ”den svakeste” i en slik sammenheng, for eventuelt å hente frem den skjulte informasjonen på denne måten.

det er stor fare for at han trekker opp galt/gale regelbrudd av sekken. For å sette det i et visst perspektiv, kan vi benytte oss av en innsattinformants uttalelse;

Skal man tømme ryggsekken for det siste halve året, og man har to-tre ting i uka.... , da blir det en del.

Intervjuutsnittet kan illustrere at en innsatt som er berettiget mistenkt, og som kun ønsker å hente frem de regelbrudd fra sekken som matcher personalets sterke mistanker står overfor en meget vanskelig situasjon, hvor de lykkeønskninger som eventuelt fremsettes¹¹⁰ av andre i "turlaget"¹¹¹, i aller høyeste grad er berettigede.

I andre tilfeller hvor mistankene ikke er så sterke eller nødvendigvis av den grove sorten, vil en samling-før-samling ikke nødvendigvis generere noe ytterligere samlingsaktivitet på det daværende tidspunkt, eller senere. Enten ved at de aktuelle innsatte tilstår og sier seg enig med personalets mistanker, og hvor dette ikke fører til noe videre samlingsaktivitet, ved at oppklaringen tok for seg små ting, og nødvendigheten for videre samlingsaktivitet ikke anses som nødvendig av personalets medlemmer. Eller så kan de innsatte unnlate å innrømme noe som helst i dette tilfellet, og personalet vil kunne unnlate på dette tidspunkt å søke ytterligere samlingsaktivitet. Dette kan som en innsatt tolket det, være en "is i magen"-strategi fra personalets side, hvor de ser at de ikke ved daværende tidspunkt har klart å innhente nok informasjon, men at dette, med tiden til hjelp, vil synliggjøre seg¹¹² for personalet senere under dette kulls opphold. Ved at informasjonen synliggjør seg, sikter jeg til tilfeller/situasjoner hvor de innsattes forsøk på å tilbakeholde informasjon til slutt strander, ved at noe relativt grovt "dukker opp" for personalet, som gjør at tråden virkelig kan begynne å nøstes inn. I disse tilfellene er tendensen ofte at denne tråd strekker seg relativt langt tilbake i tid, og ved å nøste den retrospektive tidstråd inn, vil bli vitne til en mengde regelbrudd, avsatt i stifinnersystemet over en relativt langt tidsperiode. Denne tidstråd kan ikke nøstes inn av de overordnede helt alene, men vil være delvis avhengig av de innsattes velvillighet til å bidra med dette inn-nøstingsarbeidet. Denne hjelpeligheten må ses som synonymt med "tømme ryggsekk"-aktivitet hos innsatte. I en del tilfeller er denne velvilligheten til "å tømme ryggsekken" et endelig resultat av personalets velsmurte teknikker, metoder og tilnæringsmåter.

Ved korte pauser i en tett samlingskjede kan planer og strategier, både for personalmedlemmene seg i mellom og innsatte seg i mellom; justeres, endres, og tilpasses slik situasjonen oppfattes for øyeblikket. Dette kan karakteriseres som en typisk bakromsaktivitet, som kan manifestere seg som relativt intens og hektisk for de innsatte, når de føler personalet begynner å nærme seg det skjulte. Eller at de innsatte etter lang tids sammenhengende¹¹³ samlingsaktivitet bærer preg av dette, og innsatte ønsker en slutt på den intensive og langvarige samlingsaktiviteten.

¹¹⁰ Utales selvfølgelig ikke innenfor stabsmedlemmenes åsyn eller hørselsvidde, men som eventuelt, om mulig, fremsettes i en eventuell pause på bakrommet.

¹¹¹ Et eventuelt fangekollektiv

¹¹² Stabens antakelser tillagt av denne innsattinformant

¹¹³ Med innlagte småpauser, røykepauser. Eller ved middagspauser etc. Denne relative sammenhengende "samlingskjede" anses av visse innsatte informanter som en utmattelsesstrategi personalet benytter seg av i visse situasjoner

Disse to tilfellene bør ikke alltid ses som atskilte, men mer som en følelseskombinasjon som slår inn hos de innsatte (i hvert fall hos en del av dem) på relativt samme tidspunkt. Tilståelser i slike situasjoner vil ofte ikke være langt unna.

Men før den tid, kan de innsattes bakromsaktivitet stort sett være basert på at man konstaterer innad i innsattgruppen at man holder fast på benektelsesstrategien overfor personalets medlemmer. I en eventuell vippefase vil de innsatte ofte kunne være til dels uenige om strategivalg. Enkelte, særlig de som ikke har vært initiativtakere, pådrivere og foregangsfigurer i regelbruddene, vil i en del situasjoner søke å få de mest skyldige innsatte til å komme med tilståelser overfor personalet.

Hvilken status og integritet disse enkelte har, og hvor mange ”de enkelte” er, vil være særs viktig i forhold til hva som blir utfallet av denne bakromsaktiviteten. Består gruppen ”de enkelte” av lavstatusinnsatte, vil strategivalg stort sett bli det som de¹¹⁴ mest skyldige bestemmer seg for skal være kjøreregelen ved ankomst og opphold i den videre samlingsaktiviteten. Om ”de enkelte” består av mer ansette og ressursrike personer innad i innsattgruppen vil tilståelsene lettere kunne bringes frem hos de mest skyldige. Dette indikerer at statusklareringen som søkes kartlagt innad i innsattgruppen ved oppholdets begynnelse, veier tungt i mange potensielle situasjoner senere under kulletts opphold på Stifinner’n. En lavstatusinnsatt på Stifinner’n vil stort sett ikke få gehør og gjennomslag for sin tiltenkte uforbeholdne oppslutning om *kameratstøtte*, hvis en eller flere innsatte med mer statusinnnehavelse ikke ønsker dette. Den uforbeholdne oppslutning vil i disse fall stort sett arte seg som en skinnoppslutning, hvor den lavstatusinnsatte i ettertid av samtale om *kameratstøtte* blir fortalt at ”den ”kameratstøtten” gjelder ikke for oss, så hvis du sier noe så.....” Disse former for trusler vil stort sett tas til etterfølgelse av den/de lavstatusinnsatte. Ved etterfølgelse erstattes stifinnersystemets *kameratstøtte* med den fangekollektivistiske ”kameratstøtten”.

Et annet tilfelle kan oppstå etter samling-før-samling hvis disse betingelsene er oppfylt;

1. Personalet avdekket ikke i nevneverdig grad skjult informasjon i samling-før-samling.
2. Personalet er ikke beroliget av det slunkne resultatet. Mistankene opprettholdes, eller øker i styrke.
3. Mistankene er personrettet.

I situasjoner hvor disse betingelsene er oppfylt, vil personalet kunne blant annet velge å la de mistenktes kontaktpersoner stå for en viktig del av det videre fordypningsarbeidet. Den mistenktes kontaktperson kjenner vanligvis den mistenkte aller best, og kan eventuelt ”lese” og tolke den mistenkte best. I slike tilfeller kan tilbakeholdte saksområder, som ikke ble avdekket i samling-før-samling, komme frem. Dette ikke nødvendigvis for at den enkelte kontaktperson presser på, maner fram den bakenforliggende informasjon, men at den mistenkte etter en viss periode på huset begynner å bære et reelt samvittighetsnag i forhold til det han har gjort¹¹⁵.

¹¹⁴ I denne tankerekke; innsatte med mer status enn ”de enkelte”

¹¹⁵ I denne sammenheng er det en betingelse at mistenkte er berettigede mistenkte, og at de har holdt tilbake informasjon.

6.5.3 Samling

Samling er ikke nødvendigvis helt enkelt å skille fra samling-før-samling, ettersom informasjon kan dukke opp i samling-før-samling, som gjør at personalets mistanker bekreftes, og vil derav med sine tilkomne håndfaste og vanntette bevis minne om *samling*. Men jeg vil om *samling* referere til den form for samlinger hvor eventuelle tilståelser og vedkjennelser av regelbrudd har skjedd allerede før samlingen iverksettes.

Dette trenger heller ikke å være vedkjennelser og tilståelser personalet har ”jaktet på” eller mistenkt, men kan være motivert av en eller flere innsattes samvittighetsnag og/eller et reelt og faktisk ønske om å berette personalet om dette/disse regelbrudd ut fra et eget, reelt og sannferdig motiv. Samling vil i større grad ikke være resultat av mistanker personalet innehar, slik som mer kan være tilfelle i samling-før-samling.

Som jeg påpekte i innledningen av dette kapitlet vil innkallelse til samling ofte være tilfelle ved konkret og håndfaste bevis på for eksempel rusepisoder av ulik karakter og alvorlighetsgrad, tyveri av ulik størrelsesorden. I denne formen for *samlinger* vil det stort sett være forum for at den/de regelbryterne må forklare hva som har skjedd, og eventuelt hvorfor det skjedde.

Stemningen i samlingsrommet vil også avhenge av hvor alvorlig og grove regelbruddet eller regelbruddene blir ansett å være, både av personalet og andre innsatte. Er tilfelle for samling at en eller flere innsatte har drukket på helgepermisjon? Eller at en eller flere har benyttet seg av rusmidler på huset? Hvis svaret er ”ja” på det siste spørsmålet, vil de som er svar skyldige ha forbrutt seg på det som regnes som noe av det helligste på huset. Å ruse seg på huset er brudd på en av Stifinner’ns absolutte absolutter. ”*Ingen rusing på huset*” som lydighetsdirektiv er i aller høyeste grad ment å etterfølges. Hvis en del eller relativt mange av de resterende innsatte er tilsluttet stifinnersystemet på en systembærende måte (eller en individuell funksjonell systembåren måte) kan samlingen få en viss bestemt karakter, hvor personalet må mane de innsatte til å ikke la den/de skyldige få gjennomgå tilgangs. En stabsrepresentant påpekte at det i samlinger kan bli i det røffeste laget;

Hvis det hadde vært opp til stifinnerne hadde det vært innført dødsstraff på Stifinner’n. De er så utrolig strenge med hverandre, de er ikke nådige på hverandres vegne i sånne situasjoner.

Dette intervjuutsnittet indikerer at det kan gå relativt livlig for seg i denne type samlinger, hvor regelbruddet/regelbruddene er av såpass grov art. På samme tid kan intervjuutdraget illustrere to mulige betraktninger om innsattgruppen, sett i forhold til fangekollektivistisk fortolkning; enten at den/de skyldige blir sviktet av de andre innsatte i et fangekollektiv, når de først har blitt avslørt for grove regelbrudd. Eller at hovedandelen av de resterende innsatte kan betegnes som systembærere av stifinnersystemet. Et annet alternativ produseres hvis vi ser denne type hendelse i et *rasjonell aktør*-perspektiv. Da kan det indikere at de innsatte forordner seg på individuell basis, hvor man produserer de reaksjoner (f. eks: oppgitthet, forargelse, fordømmelse), som det antas av aktøren personalet venter seg av innsatte som er ”*bærere av stifinnerkulturen*”. Dette for å forsøke å få klarert seg som ”*kjøper av pakka*”, selv om man ikke nødvendigvis er det.

Et annet tilfelle er når samlinger blir for tamme. Hvor samlingsaktiviteten ikke skaper nok engasjement og diskusjon hos de innsatte. I disse tilfellene føler personalet at regelbruddet/regelbruddene ikke skaper det engasjementet og diskusjonsgrunnlag, som personalet mener det burde gjort. En tidligere ansatt påpekte at de i denne form for samlinger måtte jobbe mer for å få fram engasjement og meninger hos de innsatte. Vilåårene for samling som diskusjons, opplysnings- og engasjementsforum opplevdes ikke av den tidligere stabsrepresentant som oppfylt ved disse situasjoner. Ritualet gikk ikke av seg selv, personalets medlemmer måtte i større grad mane, lede, engasjere de innsatte i slike tilfeller, i sitt forsøk på å danne den *ramme* som det var tiltenkt samling skulle ha – en *ramme* for engasjement, åpenhet, meningsutveksling, forklaringer og saklighet. I samlinger hvor innsattes engasjement og meningsutveksling er slunkent, kan i visse tilfeller tolkes som en fangekollektivistisk forordning, hvor de innsatte i mindre grad er lystne på å sette den/de skyldige til veggs, ut i fra en eller flere av de under skrevne betingelser;

- Den/de skyldige hadde dirigentrolle(r) i innsattgruppen, som gjorde at de andre innsatte nødvendig ville stille dem til veggs.
- De resterende innsatte hadde regelbrudd på sin kappe, som ikke var oppdaget av personalet. Og som i langt større grad kunne blitt gjort kjent for personalet, hvis de hadde inntatt en diskrediterende og sterk kritisk holdning til den/de skyldige. Slike avsløringer kan relativt raskt genereres når uoppdagete skyldige fremsetter sterke kritiske kommentarer og innvendinger mot de oppdagedes væremåte og regelbrudd.

Ved slike anledninger kan også personalets mistanker om regelbruddenes utbredelse i innsattgruppen vekkes eller forsterkes. *”Hvorfor er de så stille?”* *”Har dere ikke noe som helst å si til dette?”* *”Hva mener du ”Johan”?* I slike innledende tause samlinger vil personalet søke etter å få frem den enkelte innsattes mening om saken som er forelagt.

Personalet søker å finne en gylden middelvei mellom den sterkt anklagende og belemrende samling, hvor regelbryteren(e) virkelig får unngjelde av andre innsatte, og de samlinger hvor regelbryteren(e) i for liten grad utsettes for kritiske innvendinger og vurderinger fra andre innsatte. Stabens medlemmer søker i opphetete samlinger å moderere enkelte innsattes fordømminger av regelbryteren(e), og eventuelt foreslåtte konsekvensvurderinger; en ikke ukjent konsekvensvurderingsforslag er å utestenge den/de grove regelbryteren(e) fra videre opphold på Stifinner'n. Personalet søker en viss grad av saklighet og objektivitet i fremleggelser av meninger/vurderinger fra innsatte. Samling er ikke tiltenkt som et forum hvor eventuelle personlige tretter mellom ikke-tiltalte og tiltalte i noen som helst grad skal fremyndes og dyrkes når den/de tiltalte står lagelig til for hugg. Men hva som er subjektivt og lite passende, kan være vanskelig å skille fra objektiv og berettiget kritikk som er ansett som nødvendig i samlinger. Grensen mellom det saklige og usaklige kan til tider være vanskelig å se også for personalets medlemmer enkelte ganger. En innsatts svar på følgende spørsmål; ***”har du følt noen gang at ansatte har vært urimelige overfor innsatte?”***, kan være betegnende for slike situasjoner;

Det har skjedd noen ganger, men det er jo fordi de blir jævla skuffa og såra, og da kan det slenges noen kommentarer, men det må vi bare tåle. De ber om unnskyldning hvis de har tråkka over streken. Sånn vil det alltid være på Stifinner'n. De som jobber der vil jo våres beste, og de legger sjela si i det. De må få lov til å vise følelsene sine de og.....og skuffelse og sinne de og.

Informanten illustrerer her at stifinnersystemet ikke er et objektivt, følelsesløst system, som ved regelbrudd av ulik sort og alvorlighetsgrad forholder seg til en nedskrevet mal i hvordan man eksakt forholder seg til alle situasjoner som oppstår, eller kan oppstå på huset. Informantens rettferdiggjør også personalmedlemmers enkelte følelsesmessige utskeielser i visse situasjoner, ved at de virkelig "legger sjela si i arbeidet" og krever dermed en viss grad av gjenytelse av de innsatte som befinner seg innenfor dette system. Når disse krav ikke innfris av innsatte, levner informanten rom for at ansatte i visse situasjoner kan trå over grensen, uten at dette bør føre til noen sterk grad av misnøye hos de innsatte. Men sett under ett, er det mer gjengs at personalets medlemmer søker å roe gemyttene som kan oppstå i en opphetede samlinger, hvor verbale vendinger har relativt høy slagkraft.

6.5.4 Ulike utfall av samling-før-samling og *samling*

Et direkte og relativt umiddelbart utfall av samling-før-samling vil kunne være samling, hvis det avdekkes bakenforliggende informasjon. Denne overgangen vil med det blotte øye være vanskelig å se, ettersom samling-før-samling stort sett ved avdekking av bakenforliggende informasjon vil manifestere seg som en flyt av begivenheter, tanke- og problemutvekslinger, som kan virke uatskillelige. Og kan virke mer som en helhetlig sammenhengende prosess – hvor en direkte overgang mellom samling-før-samling og samling kan være vanskelig å påvise eksakt. Men når en tilståelse eller flere tilståelser fremstår under samling-før-samling kan vi tolke det som en innledende overgangsfase fra samling-før-samling til samling, selv om initieringsfasen var samling-før-samling.

På den annen side vil ikke samlingens karakter ved; individuell tilståelse i forkant av samling, gjenfinnes i opptaktene til samling-før-samling. Eventuelle tilståelser hos innsatte, hvor personalet ofte har håndfaste bevis i forkant av samling, vil ikke være tilfelle ved samling-før-samling. I samling-før-samling vil eventuelle tilståelser av regelbrudd skje under¹¹⁶ dette ritualets gang, i påsyn av alle deltakerne. Hvis vi tar det som en betingelse at avslørende samlinger-før-samling skli over i en samling, ved tilståelser hos de skyldige, vil det endelige resultat av rendyrkede samlinger og transformative/avslørende samlinger-før-samling" generere relativt like utfall.

En påviselig forskjell mellom samling-før-samling og samling er at det i visse tilfeller ved sistnevnte samlingsform, iverksettes "tiltak" før samlingen har begynt. Dette kan oppstå i tilfeller hvor en eller flere innsatte kommer øyensynlige ruspåvirkede tilbake fra permisjon, hvor personalets eneste løsning er å overføre den/de ruspåvirkede til fengselsavdeling B, eller andre

¹¹⁶ Kan også oppstå i ettertid som et delvis resultat av samling-før-samling, hvor et eventuelt begynnende samvittighetsnag har får økt næringstilgang, grunnet ritualets innvirkninger på regelbrytere. Men da vil disse tilståelsene, som delvis er generert av samling-før-samling fremtre mer som vanlige tilståelser, og som foranledning til samling.

avdelinger som har belegningskapasitet for daværende øyeblikk, inntil regelbryter blant annet har blitt rusfri, slik at ”*fellesskapet skjermes*”.

Mens regelbryter sitter på ventecelle og/eller avdeling B, vil de ansatte informere om hva som har skjedd, men den rendyrkede samlingen vil eventuelt¹¹⁷ ikke forekomme før regelbryter(e) har kommet tilbake på huset. Vanligvis oppholder denne form for regelbrytere seg utenfor huset i 1-2 uker før han/de kommer tilbake til ventende samlingsaktivitet.

Alle stabsrepresentantene jeg intervjuet ønsket i sterkest mulig grad i disse tilfellene å legge til rette for at ”*tenkeperioden*” ikke ble lagt til fengselet, men heller ble innlemmet som en del av en hyttetur/friluftstur (”*ekstratur*”) med enkelte stabsrepresentanter, som ble ansett som et mye bedre og fruktbart alternativ enn å plassere regelbryter utenfor huset, innenfor fengselsmurene. I tilfellene hvor regelbryter blir plassert ”på vent” innenfor fengslet vil kontaktperson og eventuelt andre personalmedlemmer besøke regelbryter nærmest daglig. Både for å motivere han, og oppmuntre han til å avstå fra eventuelle rustilbud fra andre innsatte på denne avdelingen i ”*tenkeperioden*”.

Når det gjelder ekstraturers begrensede anvendelse, har dette sin naturlige forklaring av manglende bemanningskapasitet på Stifinner’n, til å oppfylle stabsrepresentantenes reelle ønske ved denne type regelbrudd. Uansett ved en tilbakekomst, enten fra en annen fengselsavdeling eller ekstratur, vil det bli gjort klart for regelbryter hva det eventuelt vil bli innskrenket på av goder og privilegier i en tid framover.

Man kan som regelbryter i disse tilfellene bli tildelt ”*inne-status*”, hvor *framstilling*, *frigang* og eventuelle permisjoner trekkes tilbake for en periode (frigangsnekt varierer vanligvis mellom 1-2 uker). Dette er ikke tiltenkt som straff fra personalets side, men et ønske om å intensivere de behandlingmessige samtaler, og i større grad få en dybde i problematikken som eventuelt utløste regelbruddet. Dette vil i større grad være mulig ved at regelbryter oppholder seg på huset, enn at han er i *arbeidstrening* på dagtid. Permisjoner vil også holdes tilbake til personalet blir mer sikre på at eventuelt innvilgede permisjoner ikke vil borge for nye rusutskielser. Ved andre former for regelbrudd; ”*triksing og miksing*” med penger, telekort og mobiltelefoner med flere involverte innsatte, vil ulike intervensjoner som *samtalegrupper* og *Menneskekunnskap* øke i frekvens. I tilfeller hvor det blir avdekket kun en regelbryter, vil dette generelt ikke føre til økt bruk av *samtalegrupper* og *Menneskekunnskap*. I disse fallene vil det være duket for en mer individbasert tilnærming, blant annet gjennom kontaktperson, ved vidtfavnende samtaler med den aktuelle.

Men uansett fortidig oppsamlet og oppdaget regelbruddsmasse, vil de fleste regelbrudds grovhetsgrad gjenspeiles i de ”*konsekvenser*”/”*tiltak* som iverksettes overfor regelbrytere etter samling-før-samling eller samling (en umiddelbar konsekvens er som tidligere påpekt iverksatt før samlingen finner sted). Men regelbruddets grovhetsgrad vil også i en viss grad bli sett opp mot hvem som har utført det – hva har han bidratt, eller ikke bidratt med før? Er dette regelbruddet det siste ledd i en lang rekke av regelbrudd? Hvilke tiltak tror du passer han best?

¹¹⁷ Dette indikerer at det ikke alltid er slik at regelbryter kommer tilbake til Stifinner’n. Dette kan være av mange årsaker; regelbryter ønsker ikke tilbakekomst, personalet avgjør at et fremtidig samarbeid ikke er ønskelig, etter en skjønsmessig, helhetlig vurdering av regelbryters totale oppholdsperiode på huset.

Det vil under mange omstendigheter være skjønnsmessige og hårfine avveininger mellom individuell behandling i forhold til regelbrudd. Ulike avveininger vil bli gjort til tema både i team- og rådsmøtene, og vil også kunne være tema i mer uformelle settinger mellom stabsrepresentanter på bakrommet. De innsatte som har generert og oppsamlet en relativt stor mengde med oppklarte regelbrudd under sitt opphold, vil på mange måter stilles overfor mer kompromissløse formaninger om forbedring for å sikre sitt videre opphold, enn de som er førstegangsoppdagede (med visse forbehold om at det ikke er en stor mengde med grove regelbrudd som avdekkes, eller regelbruddet som avdekkes er for grovt, til at et videre opphold kan godtas). ”*Rusing på huset*” borger stort sett for utskrivning. Grovt fremsatte trusler overfor innsatte og/eller stabsrepresentanter, aksepteres ikke. Hvis denne form for trusler avdekkes, vil regelbrytere stort sett kunne se for seg resterende soningstid utenfor Stifinner’n.

6.5 En evig kamp

Kapitlet har vist at personalet er seg bevisst at det til tider vil eksistere fangekollektivistiske tendenser på Stifinner’n. I tillegg har det vist hvordan personalet benytter seg av et bredt spekter av ulike strategier, i sine forsøk på å stagge ”*fangekultur*” på huset.

Dette arbeidet er til tider personalets hovedgeskjeft, hvor personalmedlemmenes ”*magefølelser*” indikerer at ting ikke er som de skal på huset. Andre perioder på huset innehar langt mindre samlingsaktivitet og mistankedannelser. Men uansett er det den enkelte innsatte i ytterste konsekvens som vil være den eneste som kan kontrollere utfallet av sin ”produksjon” (om vedkommende blir ”rehabiliterende”), og dessuten den eneste som fullt ut har pålitelig informasjon om status i sin ”produksjon” på huset.

Like fullt, erfaringene tilsier at produksjonen ofte lykkes, noe som er tema for neste kapittel.

7. Endring – gjennom tid og prosesser

7.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg søke etter beskrivelser og elementer som kan være med på å forklare hvorfor en del innsatte endrer sin innstilling til stifinnersystemet under soningsoppholdet. Det er ikke gitt, som tidligere vist, at alle innsatte slutter opp om stifinnersystemet, i visse fall kan det motsatte være et mer realistisk bilde av den reelle situasjonen på huset. Men hva er som skjer på huset? Hva skjer av endringer? Hvorfor snur noen innsatte fra å være kollektivmedlemmer eller individuelle motarbeidende innsatte, til å bli reelle "kjøpere av pakka"? Hva har skjedd? Er det kun personalets velfungerende etterretningsmetoder som eventuelt fører til forbedringer hos de innsatte? Eller er det andre faktorer som også innvirker? Det er innlysende at vi ikke kan tilskrive alle de endrede innsatte de samme årsaker til deres relasjonsendringer til stifinnersystemet, men jeg vil søke å beskrive viktige prosesser som finner sted på Stifinner'n, som kan gi leseren innsikt i faktorer som i mange fall er viktige komponenter i å forklare hvorfor endring finner sted hos en del innsatte.

7.2 Når det ubønnhørlige og/eller meningsløse blir bønnhørlig – hva skjer?

I begynnelsen av innsattes opphold på Stifinner'n vil mange av stifinnersystemets krav virke meningsløse, lite forståelige og/eller ubønnhørlige. I visse fall vil ikke disse kravene være meningsløse, men heller være rent ubønnhørlige, hvor den innsatte i liten grad ønsker å etterleve reelt de voldsomme krav som stilles fra stifinnersystemets representanter. Stifinnersystemets *normalforståelse* (Moe 1985:77) er tiltenkt fra personalets side som en forståelse som i liten grad skal trekkes i tvil eller bli forsøkt diskreditert av representanter innenfor rehabiliteringsbedriften. Som det fremkommer tidligere i oppgaven, vil det i perioder og situasjoner, hovedsakelig utenfor personalets syns- og hørselsrekkevidde, nettopp bli gjenstand for kritiske vurderinger fra innsattes side. I enkelte tilfeller vil behandlingsprogrammet bli tildelt svært lite flatterende beskrivelser fra innsatte. Da etterlates det ikke tvil om hva Stifinner'n egentlig er. Som nevnt tidligere, blir denne type forståelse stort sett verbalt kommunisert på de innsattes bakrom, grunnet de underordnedes karakteristiske problemsituasjon (Lysgaard). Men hva er det som faktisk skjer når denne skisserte sterke skepsisen i en del tilfeller erstattes med en systembærende tilslutning til stifinnersystemet? En del utfall av samlinger og samling-før-samling, hvor innsatte tilstår regelbrudd, er som tidligere påpekt, ikke kun en konsekvens av personalets kyndighet og brede spekter av godt anlagte etterretningsmetoder. Men også et utfall og konsekvens av tiden de innsatte har vært situert innenfor stifinnerkonteksten. La oss aller først se på et mulig bidrag til at innsatte etter hvert under oppholdets gang anskueliggjør sin posisjon innenfor stifinnerkonteksten annerledes.

7.3 Kontaktperson og kompis

Kontaktpersonsordningen ble, med utløp fra Tjenestemannsrolleprosjektet i Drammen kretsfengsel, innført i økende grad i norske fengsler utover 1990-tallet (Skardhamar 2002: 100). *Kontaktpersonen* er tiltenkt å ha ”et særlig ansvar for å følge opp den enkelte innsatte under soningens gang, alt etter hvilke omstendigheter som foreligger” (St meld nr 27 1997-1998: 62). I denne stortingsmeldingen er det tiltenkt at *kontaktpersonen* skal;

- bidra til å øke ”sine” innsattes motivasjon til endring
- ha inntakssamtaler med ”sine” innsatte
- hjelpe innsatte med å utforme *fremtidsplan*. *Fremtidsplan* er ment å ”omfatte selve fullbyrdingen og de tiltakene som skal gjennomføres i løpet av soningen, og fastsette delmål, innhold og tidsbruk for hvert av tiltakene” (ibid:61).
- sørge for at ”sine” innsatte får en realistisk *fremtidsplan*, som vil bli godkjent i anstalten.
- være ”sine” innsattes bindeledd utad, til for eksempel sosialkontor, arbeidskontor og skolemyndigheter.
- medvirke til at *fremtidsplan* kan justeres, hvor den opprinnelige målsetningen synes vanskelig å oppnås.

Visse ord i denne anledning gjør seg bedre på trykk, enn i faktisk praktisert utbredelse i fengslene. Skardhamar (2002) avdekker at kun et fåtall innsatte har en *fremtidsplan*. Kun 24,5 prosent av innsatte konstaterte at de hadde *fremtidsplan*, dette inkluderer de innsatte som feilaktig hadde svart ”ja” under spørsmål om *soningsplan*.

Denne realiteten ble i stor grad bekreftet av stifinnerinnsatte jeg hadde uformelle samtaler og/eller intervjuer med, hvor de berettet om en lite praktisert *kontaktpersonsordning* under tidligere soninger. I de kvalitative intervjuene kom dette spesielt frem under spørsmål om hvilken innflytelse stifinnerinnsatte har på sin *fremtidsplan*, og det generelle arbeidet med *fremtidsplan/handlingsplan* på Stifinner’n. Innenfor stifinnersystemet har de individuelle samtalene mellom innsatt og *kontaktperson* høy prioritet. I søken etter å gi den enkelte innsatte på Stifinner’n det beste rehabiliterende opphold, er personalmedlemmene i høy grad bevisst at gode kontaktpersonsforhold må ligge til grunn. Personalets intensjon er å la den enkelte kontaktperson jobbe opp mot ”sine” innsatte på en grundig og adekvat måte. En stabsrepresentants beskrivelse av intensjonene med kontaktpersonsarbeidet på Stifinner’n, kan gi leseren innsikt i hva som søkes gjennom denne ordningen på Stifinner’n;

Kontaktpersonen må prøve å kartlegge, for å få fram ønsker, behov, ressurser (...) selvfølgelig også svakheter, så vi får i gang tiltak rettet mot den enkelte.

Samme informant beskriver også viktigheten av at personalet, i tillegg til de mer felleskapsbaserte tilnærminger, søker å gi den enkelte innsatte et tilnærmet komplett og fullverdig rehabiliteringsopphold gjennom kontaktpersonsordningen;

Jeg har ikke noe tro på om vi gjør alt felles så skal det være nok til å løfte alle sammen. Det er så mange ulike individer, med ulike behov, og da er kontaktpersonsarbeidet og de individuelle samtalene kjempeviktige.

Stifinner'n har også sørget for at den enkelte innsatte – når kontaktpersonen ikke er tilstede – kan oppsøke sitt team. En av hensiktene med ansattes *teammøter*, er at dets deltakere skal få oversikt over de andres kontaktpersonsforhold med "sine" innsatte, og hva dette generelt og mer detaljert innebærer. Den enkelte stabsrepresentant vil i slike møter få atskillig mer overblikk over de andres kontaktpersonsforhold, og hva de mer langsiktige, og de mer detaljerte og kortidsrettede planer, er for innsatte knyttet til dette temaet. I stifinnerterminologi betegnes dette som "overlapping", hvor de ansatte internt i team, får god oversikt over teamets innsatte. Det er ikke kun i *teammøter* det "overlappes", det vil generelt være mye "overlappings"-arbeid på huset i ulike kontekster, men det er *teammøtene* de mest nyanserte og detaljerte "overlappingene" finner sted. En innsattinformant berettet for meg om hans oppfattelse av personalets "overlappingsarbeid";

Det overlappes såpass bra at de fleste vet hvis det er noe. Og så er det jo det at det er et team, så man har et team å forholde seg til. Så når ikke kontaktpersonen din er tilstede, så er det alltid noen i temaet han har overlappet med. Det er veldig sjeldent man ikke finner en på jobb som man ikke kan forholde seg til.

For mange av de stifinnerinnsatte har denne type seriøsitet i kontaktpersonsarbeide (for de som har hatt det) vært mer eller mindre fraværende ved tidligere soninger i andre fengselsavdelinger. En innsattinformant oppfattelse av kontaktpersonsarbeid på en vanlig avdeling ble omtalt i et lite rosende ordelag;

På en vanlig avdeling er jo kontaktpersonsordninger helt på tryne. Det har jeg så dårlig erfaring med... det er bare tull. De ansatte på en vanlig avdeling tar ikke initiativ selv. Hvis man for eksempel trenger hjelp til en søknad eller noe sånt så er det: "jaaaa, neeee". Det er noe helt annet på Stifinner'n enn på en vanlig avdeling, det kan ikke sammenlignes. "

På samme tid trekker informanten frem en motsats til det han anser som slett kontaktpersonsarbeid; kontaktpersonsarbeid på Stifinner'n. Et godt kontaktpersonsforhold er ikke nødvendigvis lett å etablere, og det vil ta tid, både fra innsatte og ansattes side å etablere et tillitsfullt kontaktpersonsforhold. I en del tilfeller vil innsatte oppleve at personalmedlemmenes iherdige innsats i forsøket på å etablere gode individuelle relasjoner til den enkelte, ikke nødvendigvis oppfattes som infiltrasjonsforsøk i søken etter illegitim informasjon, men mer som et oppriktig og sannferdig ønske om å hjelpe den enkelte innsatte på best mulig måte. I enkelte tilfeller oppstår det kameratslige bånd mellom innsatt og ansatt i slike anledninger;

Du får en kamerat i en ansatt, jeg bruker kontaktpersonen min som en kompis for å si det sånn. Sånn som når jeg var på siste permisjon, så ringte¹¹⁸ jeg til ett menneske, og det var faktisk kontaktpersonen min. Jeg ringte til "Birger" for å slå av en prat. Det betyr jævlig mye, det betyr mer enn tusen ord. Det var ingen fra knarkmiljøet eller fra gamle dager jeg var hypp på å prate med, jeg var hypp på å prate med "Birger" rett og slett. Jeg hadde lyst å fortelle at jeg hadde det bra. Han synes det var fint å prate med meg, det er "hei!", du kjenner at der er varme i det, det er jævlig ålreit. De ansatte er litt kamerater, og det er jævlig viktig.

Dette intervjuutsnittet betegner hvordan et kontaktpersonsforhold kan virke, etter at den innsatte har vært på Stifinner'n over en viss tid. Et slikt relasjonsforhold vil sjeldent oppstå i den tid første tiden på Stifinner'n. De enkelte kontaktpersonene søker å få tilgang til innsattes tillit, og som ofte i skepsisens tegn unnlater i særlig grad å gjengjelde denne oppfordringen til tillitsetablering. Uten å gå altfor mye inn på årsakene til at kontaktpersonsforholdet generelt ikke løftes til de store høyder i begynnelsen, vil jeg kort nevne at innsattes sosiale relasjoner til ansatte i slike institusjonsopphold tidligere ikke automatisk har boret for tillitsetablering.

Den eventuelle tillit som etableres mellom innsatte og ansatte på Stifinner'n har definitivt ikke sitt utspring fra en type *vanemessig tillit* (Borell og Johansson 1996:94), men heller en form for tillit som har oppstått på grunnlag av meget refleksive og overveiende premisser. Generelt sett er det personalet som mest aktivt søker å initiere slike individuelle kontakter i introduksjonsfasen, men med tiden som faktor hvor initieringsfasen er over, vil innsatte i like stor grad, eller større, søke å opprettholde denne type relasjoner. Det kan synes som kontaktpersonsordningen, hvor tillit er etablert mellom innsatt og ansatt, i større grad representerer en mellommenneskelig kontekst, fremfor en *instruerende kontekst* (Hilte 1990) Vi må nødvendigvis tro at en tillitens dannelsesprosess mellom innsatt og kontaktperson, kun lar seg forklares på bakgrunn av kontaktpersonens gode evner til å danne konstruktive relasjoner til innsatte, og de virkninger det eventuelt gir i utslag hos den innsatte. På samme tid som initieringsfasen av tillitsbygging finner sted, virker også Stifinner'ns terapeutiske intervensjoner inn. Det vil være mer nærliggende å tro at tillitsetableringsfasen er supplert med den innsattes økende tiltro til Stifinner'ns *belief system* (Jerome Frank i Billinger 2000), som virkning av både individets tro på at kontaktpersonsforholdets utvikling ser lovende ut, og de omliggende og samtidige prosesser som virker inn i dette tidsrom.

7.4 Det viser seg gjerne i ettertid at de hadde rett – de veit hva de driver med!

Når innsatte har vært situert i stifinnerkontekst over en viss tid, vil virkelighetsforståelsen kunne endres. En slik form for reell¹¹⁹ internalisering av fengselsavdelingens virkelighetsforståelse mener jeg ikke ville funnet sted i særlig grad, hvis det ikke var for personalets bestemte

¹¹⁸ Informanten var ikke på dette tidspunktet pålagt ringeavtale.

¹¹⁹ Jeg tar for gitt at det er en reell internalisering i dette tilfellet, og søker ikke i dette kapitlet å forklare en slik type tilpasning med strategibasert tilnærming fra de aktuelle innsatte.

tilnærminger til de innsatte på huset. Personalet søker å gi de innsatte trygge omgivelser for å drive med rehabiliteringsarbeid og identitetsarbeid, og vil søke å gi de innsatte de beste betingelser for at slike typer arbeidsinnsatser blir gjort mulig.

Institusjoner vil generelt inneha et begrepsapparat med tilhørende forklaringsmodeller, som vil avspeile institusjonens bestemte måte anskue verden på (Jarvinen og Mik-Meyer 2003:14). Stifinner'n er intet unntak i denne sammenheng. En slik oppfattelsesendring hos en innsatt, som gjenspeiles i dette underkapitlets tittel, vil være en fjær i hatten for personalet som indikasjon på at *"det nytter"*. Den innsatte som uttalte disse ord til meg, var stifinner i fase 2, og som etter hvert hadde endret sitt syn på saken. *"Dette er bare piss"* ble med tiden konvertert til noe mindre illeluktende – faktisk noe høyst nødvendig og berettiget¹²⁰. Denne form for endret oppfattelse av begivenheten kan anses for å være del av en resosialiseringsprosess hvor fortiden omtolkes, ved at den justeres til den aktuelle nye virkeligheten (Berger og Luckmann 2000). I denne form for resosialisering;

omtolkes fortiden slik at den passer i den nåværende virkeligheten, med en tendens til å kaste de forskjellige elementene som den gang var subjektivt utilgjengelige tilbake på fortiden (Berger og Luckmann 2000:164)

Og i denne anledning er den nye virkelighet i konsensus med den virkeligheten stifinnersystemet foreskriver og forfekter som den ordentlige og skikkelige virkeligheten. Den innsattes tidligere virkelighet er en virkelighet personalet er kjent med, og er vant å hankses med, men som de ved *"å sette i gang med prosesser"* søker å gjøre slutt på. Det er sjelden noe som er større belønning for personalets medlemmer, som når slike omtolkninger finner sted¹²¹ – når de innsatte ser tilbake på begivenheter med sine nye blikk. Å anse personalets beslutninger/iverksatte intervensjoner som *"bare piss"*¹²² er avvik fra de fremholdte definisjoner som er ment å gjelde innenfor stifinnersystemet. Av stifinnersystemets systembærere vil en slik fortolkning bli ansett for å et fortolkningsmessig avvik, som bør søkes å korrigeres.

Det problematiske i en slik situasjon, er at denne type vurderinger sjelden trer frem i lyset før den aktuelle innsatte eventuelt har endret virkelighetsforståelse, og med en viss stolthet eventuelt forteller om sine fortolkningsendringer av hendelser avsatt tidligere under sitt opphold. Et annet viktig moment er at *"det er bare piss"* ikke nødvendigvis anses for å være et uttrykk for *"fangekultur"* før de har blitt fortalt, eventuelt overbevist, av personalet om at en slik situasjonsvurdering hører *"fangekulturen"* til (jf Berger og Luckmann 2000). *"Å sette i gang prosesser"* er medier som brukes, uavhengig av personalets formeninger om innsattes eventuelle oppslutning om Stifinner'ns verdi- og moralsett. Men hvor intensivt og massivt disse *"prosessene"* søkes iverksatt, vil delvis avhenge av personalets totale diagnose av hele innsattgruppen som er knyttet til huset for øyeblikket. Prosess er et sentralt, ettersom det rammer

¹²⁰ Jeg antyder ikke at urin er et resultat av en unødvendig kroppslig utskillelsesfunksjon, men i dette fall, som den mer opplyste leser har skjönt, er betegnelsen *"piss"* i overført betydning.

¹²¹ Omtolkningen det siktes til her, fordrer at den aktuelle innsatte etterfølger sin nye virkelighetsanskuelse med handling som følger de prinsipper den nye virkeligheten er basert på.

¹²² En betegnelse som særlig brukes i begynnelsen av oppholdet på Stifinner'n

inn hendelser innenfor et viss tidsperiode (Carlsson 2003:20), men disse tidsperiodene vil kunne være vanskelig å få oversikt over når prosesser på mange plan og felt iverksettes av personalet. Hvis vi velger å betegne disse prosessene som utskilt fra en overliggende, helhetlig og vidtfavnende prosess, kan Hofstein sin beskrivelse av prosessbegrepet være svært betegnende for hva som foregår relativt bredt og intensivt i stifinnersystemet;

It refers to the recurrent patterning of a sequence of change over time and in a particular direction (Hofstein i Carlsson 2003:20).

Dette utsnittet vil jeg hevde gir en treffende beskrivelse av det helhetlige rehabiliteringsarbeidet personalet søker å iverksette på Stifinner'n; ved at de over tid, gjennom prosessarbeid, intenderer å forandre innsatte i en bestemt retning – fra å være mindre tilpassede det ”normale” samfunn, til å bli mer samstemte med de krav som forventes av borgere i det ”normale” samfunn.

8. Avslutning

Min hovedintensjon med denne oppgaven var å generere økt innsikt og forståelse av hvordan sosial samhandling, ulike referanserammer og handlingskontekster skapes, manifesteres og endres innenfor rehabiliteringsavdelingen Stifinner'n i Oslo fengsel. I lys av Lysgaards kollektivteori som metaramme, hovedsakelig supplert med Goffmans ulike *ramme*begreper i de mindre rammer, har oppgaven generert økt innsikt i hvordan ulike aktører innenfor en særegen "arbeidsorganisasjon" forholder seg til hverandre på ulike måter. I oppgaven synliggjøres de ulike aktørers fortolkninger, oppfattelser og disposisjoner til handling innenfor denne institusjonelle omgivelse. Oppgaven har også gitt et triangulert bilde av hvordan "arbeidsorganisasjonen" oppfattes av dets involverte aktører. Ved å bringe frem ulike individgruppers virkelighetsforståelser, har oppgaven i større grad "vektet" den totale forståelsen og innsikten som er forelagt lesere av denne oppgave. I motsetning til Lysgaards *Arbeiderkollektivet*, har jeg forsøkt å bringe begge aktørgrupper i tale – i et ønske om å få oversikt og innsikt i de virkelighetsforståelser som faktisk eksisterer innenfor denne "arbeidsorganisasjon".

Ofte er ikke nødvendigvis spørsmålet om overførbarhet det som står mest i fokus hos forskere som anvender kvalitative metoder i eksplorerende, deskriptive studier. Men jeg vil hevde at enhver forsker som er seg sitt ansvar bevisst, bør forsøke å sette sine forskningsmessige kvalitative funn, innenfor andre potensielle kontekster. Og dermed med sin subjektive forståelse vurdere om studiens mulige overføringsverdi til andre sosiale kontekster. I mitt tilfelle – ved at jeg vurderer om mine analytiske funn ved dette studiet eventuelt kan tenkes å være overførbar til andre sosiale kontekster og "arbeidsorganisasjoner". Ved min bruk av blant annet Lysgaards' kollektivteori, fulgte jeg Lysgaards oppfordring om bruk av denne teori utenfor den snevre og bokstavelige forstand av begrepet; arbeidsorganisasjon. Visse tendenser og *indisier* (McCracken i Fog 1994:170) i min studie av Stifinner'n vil jeg hevde har en viss overføringskraft til grupper av underordnede i andre arbeidsorganisasjoner. Både i forhold til hvordan innsatte i perioder unnlater å innfri de krav som stilles fra de overordnede, men også i perioder hvor de ulike gruppene i større grad forenes om en virkelighetsforståelse, og mer i en "working consensus"-tradisjon, bidrar som samarbeidspartnere i den totale "produksjonen". Oppgavens funn bør også være av interesse for samfunnsforskere som intenderer å gjøre eksplorerende, kvalitative studier av rehabiliteringsinstitusjoner, hvor klientenes innlemmelse er av den frivillige sorten. Særlig vil de forelagte "produksjonsmidler" i rehabiliteringsinstitusjoner være av relativt lik art som de "produksjonsmidler" som er forelagt innsatte på Stifinner'n.

Det skal ikke legges skjul på at de teoretiske innfallsvinklene jeg har benyttet i denne studien har blitt utsatt for kritikk – og ikke uten grunn. Goffmans dramaturgiske begrepsapparat innehar visse likheter med behaviorismen, ved at han kun har fokus på observerbar atferd, noe som postulerer for en underliggende positivistisk forståelse. Det vil si at personlighet må bli forklart – eller bortforklart – i misforståelser som lett kan genereres ved klassifisering og analyse av kun ytre, observerbar atferd (Miller 2000:367) I Goffmans studier, og som lett kan bli konsekvensen for forskere som ønsker å benytte seg av hans begrepskonstruksjoner, er at nærmest all menneskelig atferd blir tilskrevet rolleatferd, så lite blir igjen til "personligheten" (ibid:372). Noe

av årsaken til at jeg i svært liten grad har benyttet meg av Goffmans *Anstalt og menneske*-begreper, som opplagt ville vært det mest naturlige valg, var at jeg var bevisst det ensidige og statiske bildet som nedtegnes av klienters situasjoner innenfor *totale institusjoner*. For meg fremstår stort sett, med visse unntak, *Anstalt og menneske* som en generell beskrivelse av institusjonelt misbruk og ulike fornedreelsesprosesser klienter må gjennomgå i sine institusjonsopphold. Goffman kan heller ikke omtales som en sosiolog som i atskillig stor grad lot sine analyser hvile på et solid metodisk fundament. Han søkte stort sett dekning for sine analyser kun gjennom observasjoner. Det skal sies at jeg tidlig i min forskningsperiode var meg bevisst at denne type fallgruver skulle jeg søke å trå utenom. Selv vil jeg si at jeg har lyktes i min ferd, ved å innhente datamateriale til denne oppgave på flere ulike måter. Og mine *deltagende observasjons* – betraktninger har i mange fall blitt luftet for både innsatte og personalmedlemmer i etterkant, uten at jeg har følt at dette har gått på bekostning av min rolle som selvstendig forsker.

Selv om Lysgaards kollektivteori innehar handlingsteoretiske forutsetninger, ville en ”arbeidsorganisasjon” innenfor hans begrepsapparat, uten innføring av en eller flere funksjonelt forpliktende aktør(er), stort sett befunnet seg i status-quo-tilstand (Hagen 1999:144). Hagen antyder at Lysgaard innførte den *funksjonelt* forpliktende aktør, når han innså at systemenes tilstand og utvikling stort sett ville forblitt i samme modustilstand – uten en eller flere funksjonelt forpliktende aktører. Lysgaards kollektivteori kan virke, som de aller fleste funksjonalistiske teorier, noe uklar i sin årsak-virkningsforklaringer. Eller rettere sagt, at virkningene (konsekvensene) oppstår som motiver for dannelsen av årsakene. Lysgaards kollektivteori skiller seg ikke fra andre funksjonalistiske teorier på dette punkt. Kollektivets konsekvenser (buffer og forskansing for arbeiderne mot det teknisk/økonomiske system) virker som årsaker til at kollektivet dannes. Som den oppvakte leser vil skjønne, kan dette forstås som temmelig uforståelig. Et annet problem med kollektivteorien er at aktørene som er innlemmet i kollektivet faktisk ikke vet at de befinner seg i en slik type konstellasjon. Dette kan borge for at eventuelt intervjuede innsatte, i ettertid ikke vil kjenne seg igjen i de konstruksjoner forskeren har gjort ved å benytte Lysgaard kollektivteori i sitt analytiske arbeide.

På tross av dette har jeg valgt å benytte meg av Goffmans begrepsapparat og Lysgaards kollektivteori, ettersom begge disse teoretiske innfallsvinklene i stor grad klarer å favne viktige prosesser, handlingssituasjoner og handlingsdisposisjoner til aktører på Stifinner'n. Lysgaards kollektivteori mener jeg klarer å belyse hvordan personalmedlemmer og innsatte kan forordne seg i en fengselsavdeling som er et privilegiesystem i et tvangssystem. Samtidig har jeg valgt å berike den analytiske delen av oppgaven med Goffmans *ramme*begreper, i den hensikt å bedre forklare hvordan samvær mellom Stifinner'ns aktørgrupper i visse tilfeller og perioder, vil være usikre og/eller fabrikantiske.

9. Litteratur

- Ainslie, George (2001): *Breakdown of will*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Album, Dag (1996): *Nære fremmede. Pasientkulturen i sykehus*. Oslo: TANO
- Bang, Henning (1999): *Organisasjonskultur*. Oslo: Tano
- Berger, Peter L. og Thomas Luckmann (2000) *Den samfunnskapte virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget
- Billinger, Kajsa (2000): *Få dem att vilja. Motivationsarbete inom tvångsvården av vuxna missbrukare*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Blanken, Peter, Vincent Henriks m. fl (2004): *Europeisk addiction severity index EuropASI. En håndbok for opplæring og bruk av EuropASI intervjuer*.
- Borell, Klas og Roine Johansson (1996): *Samhället som nätverk. Om nätverksanalys och samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur
- Bourdieu, Pierre (1995b): *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax
- Bourdieu, Pierre og Loïc J. D. Wacquant (1995a): *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnanalyse*. Oslo: Det norske samlaget.
- Bråten, Stein (1983): *Dialogens vilkår i datasamfunnet. Essays om modellmonopol og meningshorisont i organisasjons- og informasjonssammenheng*. Oslo: Universitetsforlaget
- Bråten, Stein (1998): *Kommunikasjon og samspill: fra fødsel til alderdom*. Oslo: Tano Aschehoug
- Bugge, Lars (2001). Forelesningsnotater om ”Hovedtrekk i Pierre Bourdieus teoretiske sosiologi”.
- Burns, Tom (1992): *Erving Goffman*. London: Routledge
- Cahill, Spencer E. (2000): “Towards a sociology of the person”, i Fine, Gary Alan og Gregory W. H. Smith *Erving Goffman, volume III*. London: Sage Publications.
- Carlsson, Bengt (2003): *Så blir det hjälp – om hjälpprocesser i socialt arbete*. Gøteborg: Gøteborgs universitet.
- Charon, Joel M. (1989): *Symbolic interaction. An introduction, and interpretation, and integration*. Englewoods Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Coffey, Amanda og Paul Atkinson (1996): *Making sense of qualitative data. Complementary research strategies*. Thousand Oaks, California: Sage publications.
- Collins, Randall (1989): *Theoretical sociology*. New York: Harcourt Brace Jovanovich
- Danielsen, Trond og Wilhelm Meek Hansen (1997): *Ny start for norsk fengselsvesen?*. Oslo: Kriminalomsorgens kurscenter

- Danielsen, Trond og Wilhelm Meek Hansen (2002): *Med Tunga på vektskåla. En undersøkelse om organisering av rehabiliterende virksomhet ved kontraktsavdelingen i Trondheim kretsfengsel (Tunga)*. Oslo: Kriminalomsorgens kurscenter
- Ellingsen, Dag (2001): *Kriminalitet og rettsvesen. 4. utgave 2001*. Oslo: Statistisk sentralbyrå
- Fabiano, Elizabeth A. , Frank J. Poporino og David Robinson (1990). *Rehabilitation through clearer thinking: A cognitive model of correctional intervention*. Ottawa: The correctional Service of Canada.
- Feiring, Robert (1983) "Miljøarbeidets onde sirkel", i Hoel, Marit og Bjørn Hvinden: *Kollektivteori og sosiologi*. Oslo: Gyldendal
- Fog, Jette (1994): *Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk forlag
- Friestad, Christine og Inger Lise Skog Hansen (2004): *Levekår blant innsatte*. Oslo: Fafo.
- Furuholmen, Dag og Arne Schancke Andresen (1993): *Fellesskapet som metode. Miljøterapi og evaluering i behandling av stoffmisbrukere*. Oslo: Cappelen
- Goffman, Erving (1992): *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax Forlag A/S
- Goffman, Erving (1974): *Frame analysis. An essay on the organization of experience*. Cambridge, Massacussets: Harvard University Press
- Goffman, Erving (1986): *Frame analysis. An essay on the organization of experience*. Boston, Massachussets: Northeastern University Press
- Goffman, Erving (2001): *Anstalt og menneske*. København: Pauludan
- Hagen, Roar (1999): *Rasjonell solidaritet*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hammersley, Matryn og Paul Atkinson (1996): *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Hilte, Mats (1990): *Droger och disciplin. En fallstudie av narkomanvård i Malmö*. Lund: Arkiv
- Houg, Tonje (1998): *Med Goffman på sykehus. En studie av pasienters verdighetsarbeid*. Oslo: Universitetet i Oslo
- Järvinen, Margaretha og Nanna Mik-Meyer (2003) *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København : Hans Reitzels Forlag
- Kaspersen, Lars Bo (1996): "Anthony Giddens" i Andersen, Heine og Lars Bo Kaspersen: *Klassisk og moderne samfundsteori*. København: Hans Reitzels forlag
- Kvale, Steinar (2005): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal.
- de Leon, George (2003): *Det terapeutiske samfunn. Teori, modeller og metoder*. Oslo: Universitetsforlaget
- Lovdata (www.lovdata.no)

- Lysgaard, Sverre (1985): *Arbeiderkollektivet*. Oslo: Universitetsforlaget
- Løchen, Yngvar (1984): *Idealer og realiteter i et psykiatrisk sykehus*. Oslo: Universitetsforlaget
- Malterud, Kirsti (2003): *Kvalitative metoder i medisinsk forskning*. Oslo: Universitetsforlaget
- Manning, Philip (1992): *Erving Goffman and modern sociology*. Cambridge: Polity Press
- Messinger, Sheldon L. (2000): "Life as theater: Some notes on the dramurgic approach to social reality" i Fine, Gary Alan og Gregory W. H. Smith: *Erving Goffman. Volume II*. London: Sage publications.
- Miller, Thomas G. (2000): "Goffman, Positivism and the Self" i Fine, Gary Alan og Gregory W. H. Smith: *Erving Goffman. Volume II*. London: Sage publications.
- Moe, Sverre (1995): *Sosiologisk betraktning : en systemteoretisk innføring*. Oslo: Universitetsforlaget
- Oltedal, Siv (2000): *Praksis i sosialt arbeid. Ei studie av klientsamtaler på sosialkontor*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
- www.oslofengel.no
- Ragin, Charles C. (1994): *Constructing social research*. Thousand Oaks, California: Pine Forge Press
- Ross, Robert R. og Elizabeth A. Fabiano (1985): *Time to think. A cognitive model of delinquency prevention and offender rehabilitation*. Johnson City, Tennessee: Institute of Social Sciences and Arts
- Ross, Robert R., Elizabeth A. Fabiano og Crystal D. Ewles (1988): "Reasoning and rehabilitation" i *International journal of offender theory and comparative criminology*. Vol. 32, 29-36.
- Rubin, Herbert J. og Irene S. Rubin (1995): *Qualitative interviewing*. Thousand Oaks, Carlifornia: Sage publications.
- Rønning, Geir O. (2000). Manus til forelesning om "Barry Barnes: The elements of social theory, part 1"
- Rønning, Geir O. (2001) Forelesninger om "Anthony Giddens: The Constitution of Society".
- Schultz, Majken (1990): *Kultur i organisationer. Funktion eller symbol*. København: Handelshøjskolens forlag
- Skardhamar, Torbjørn (2002): *Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler*. Oslo: Universitet i Oslo
- Skatvedt, Astrid (2001): *Fortellinger om kjærlighet. Om kommunikasjon mellom ansatte og klienter på en institusjon for stoffmisbrukere*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- St. meld nr 27 (1997-1998) *Om kriminalomsorgen*.
- Thagaard, Tove (1998): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Oslo: Fagbokforlaget.

- Thomassen, Arild (2001): *Endring gjennom ritualer. Om produksjon av tro på individuell endring i et terapeutisk samfunn for stoffmisbrukere*. Oslo: Sosiologisk årbok.
- Tjersland, Odd Arne (1995): *Misbrukere før, under og etter et kollektivopphold*. Oslo: Rusmiddeldirektoratet.
- Tjersland, Odd Arne, Ulf Jansen og Gunnar Engen (1998): *Våge å leve. En bok om alternative veier i behandling basert på erfaringene fra Tyrili*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Tseëlon, Efrat (2000): "Is the presented self sincere? Goffman, impression management and the postmodern self", i Fine, Gary Alan og Gregory W. H. Smith: *Erving Goffman. Volume III*. London: Sage publications.
- Tyrilistiftelsen (1999): *Håndbok for Stifinner'n*. Oslo: Tyrilistiftelsen
- Tyrilistiftelsen (2002): *MK-permen*. Oslo: Tyrilistiftelsen.
- Tyrilistiftelsen (2003): *Tyrili i hverdagen*. Oslo: Tyrilistiftelsen
- Wadel, Cato (1990): *Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten*. Flekkefjord: Seek.
- Wadel, Cato (1991): *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: Seek.
- Wennesland, Jo (2005) *Tvang og frivillighet i behandling – en motsetning?* Manuskript.
- Widerberg, Karin (2001): *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget
- Williams, Robin (2000): "Understanding Goffman's methods" i Fine, Gary Alan og Gregory W. H. Smith: *Erving Goffman. Volume II*. London: Sage publications.
- Ødegård, Einar (1996): *På ulendte stier – evaluering av Stifinnerprosjektet*. Oslo: Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt !

Antall ord i denne oppgaven er: 51065

-